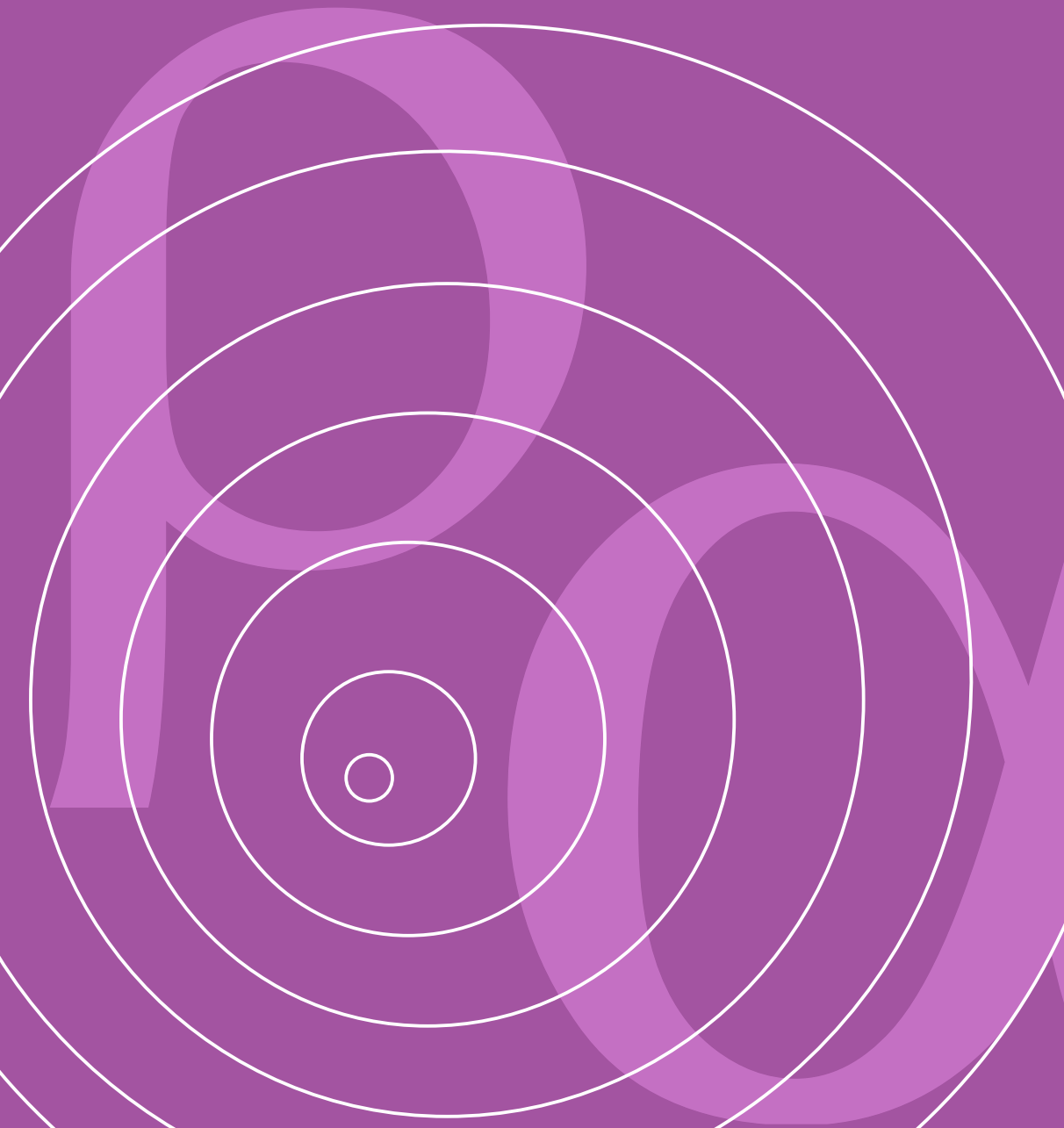

POLIARCHIA

1(10)
2018

Studencko-doktoranckie czasopismo naukowe

Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

Publikacja sfinansowana
przez Wydział Studiów
Międzynarodowych
i Politycznych UJ

„Poliarchia”. Studencko-doktoranckie
czasopismo naukowe Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego
ul. Gołębia 24, 30-007 Kraków
tel.: 12 663 15 65 wew. 1565
604 784 673 (redaktor naczelny)
poliarchia@uj.edu.pl

Księgarnia Akademicka sp. z o.o.
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./fax: 12 431 27 43
akademicka@akademicka.pl
www.akademicka.pl

ISSN 2300-4584
eISSN 2392-1218

Redakcja tekstów: Agnieszka Śliz

Projekt okładki: Łukasz Fyderek

Typografia, skład i łamanie:
Studio ANATTA | anatta.pl

Nakład: 60 egz.

Publikacja wydana w dwóch wersjach:
elektronicznej i drukowanej.
Wersją pierwotną czasopisma
jest format elektroniczny.

RECENZENCI

dr hab. Joanna Bar, prof. UP

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie

dr Karol Bieniek

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji
Edukacji Narodowej w Krakowie

dr Dagmara Głuszek-Szafraniec

Uniwersytet Śląski w Katowicach

dr Wioletta Husar-Poliszuk

Uniwersytet Zielonogórski

dr hab. Anna Janiszewska, prof. UŁ

Uniwersytet Łódzki

prof. dr hab. Jerzy Kajetanowicz

Akademia im. Jana Długosza
w Częstochowie

dr hab. Maciej Kurcz, prof. UŚ

Uniwersytet Śląski w Katowicach

dr hab. Karina Marczuk

Uniwersytet Warszawski

dr hab. Przemysław Mikiewicz

Uniwersytet Wrocławski

**dr hab. Joanna Modrzejewska-Leśniewska,
prof. SGH**

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr Helena Patzer

Polska Akademia Nauk

dr Agnieszka Rzepka

Politechnika Lubelska

dr Hanna Schreiber

Uniwersytet Warszawski

dr Jakub Wódka

Instytut Studiów Politycznych Polskiej
Akademii Nauk

Studencko-doktoranckie czasopismo naukowe
Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych

POLIARCHIA

NR 1(10)

KRAKÓW 2018

Pismo ukazuje się pod patronatem dziekana
Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

pod redakcją Arkadiusza Nyzia i Adama Filusa

RADA PROGRAMOWA

prof. Ingrid van Biezen

Uniwersytet w Lejdzie

dr Uilleam Blacker

University College London

prof. José María Faraldo Jarillo

Uniwersytet Complutense w Madrycie

dr Ivan Krastev

Instytut Nauk o Człowieku

prof. Michal Kubat

Uniwersytet Karola w Pradze

dr Juraj Marušiak

Słowacka Akademia Nauk

dr Mitrovits Miklós

Węgierska Akademia Nauk

dr Mykoła Riabczuk

Ukraińskie Centrum Badań Kulturologicznych w Kijowie

prof. Bogdan Szlachta (Przewodniczący Rady Programowej)

Uniwersytet Jagielloński

prof. Aleks Szczerbiak

University of Sussex

REDAKTOR NACZELNY CZASOPISMA

dr Arkadiusz Nyzio

SPIS TREŚCI

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE I GEOPOLITYKA

- 5 **Jakub Stefanowski**, *Kryzys globalizacji – analiza genezy i rozumienia procesu*
- 23 **Agnieszka Wiecha**, *Problem wybranych przygranicznych terenów spornych Republiki Sudanu*

POLITYKA WEWNĘTRZNA I BEZPIECZEŃSTWO

- 49 **Adam Filus**, *Stosunek rządu Australii do nielegalnej migracji w latach 1996–2018*

<https://doi.org/10.12797/Poliarchia.06.2018.10.01>

Jakub STEFANOWSKI

Uniwersytet Jagielloński
jakub.stefanowski.krak@gmail.com

KRYZYS GLOBALIZACJI – ANALIZA GENEZY I ROZUMIENIA PROCESU

ABSTRACT **The Crisis of Globalization – the Analysis of the Genesis and the Understanding of the Process**

The main goal of this paper is to explain the phenomena of globalization in the context of its possible crisis, which influences the recent public discourse debate. The study answers two research questions: what the genesis of the globalization is, and how this phenomenon can be understood. Considering the first question, three theoretical approaches were analysed: structural, nonhomogeneous and constructivist. As for the second question, the author presents globalization with reference to internationalisation, universalisation, westernization, and liberalization.

KEYWORDS globalization, internationalisation, universalisation, westernization, liberalization

WSTĘP

Od zakończenia II wojny światowej świat staje się coraz „mniejszy”. Pomimo czynników niesprzyjających procesowi „zbliżania się do siebie” wszystkich aktorów stosunków międzynarodowych (np. sprzecznych interesów narodowych, rosnącej konsumpcji i ograniczonej dostępności zasobów naturalnych, konfliktów politycznych, pojawiających się nacjonalizmów) państwa, narody, korporacje, organizacje międzynarodowe, pojedyncze jednostki, grupy czy stowarzyszenia, których działalność ma charakter transgraniczny, z własnej woli lub nie, stały się bardziej współzależne i „bliższe sobie”, niż wynikałoby to z odległości geograficznej.

W literaturze przypisuje się odpowiedzialność za to zjawisko procesowi globalizacji, który obecnie wydaje się pogrążony w kryzysie. Coraz częściej w dyskursie publicznym i politycznym poruszane są kwestie wad globalizacji i wycofywania się państw z uczestnictwa w globalnych i regionalnych inicjatywach na rzecz działań unilateralnych. Jednym z tematów przewodnich kampanii prezydenckiej w USA w 2016 r. było właśnie stanowisko kandydatów w sprawie globalizacji, a zwłaszcza jej gospodarczego charakteru. Nie można również nie wspomnieć o przegranym przez zwolenników integracji międzynarodowej referendum w Zjednoczonym Królestwie, które potencjalnie zadecydowało o opuszczeniu przez to państwo Unii Europejskiej. W debacie publicznej nad globalizacją pojawiają się zarówno rzetelne diagnozy, jak i populistyczne czy demagogiczne stwierdzenia. Dziś globalizacja stała się problemem, który wymaga dogłębnego opisu.

W niniejszym artykule autor przeprowadził analizę stanowisk występujących w literaturze przedmiotu. Sformułowano dwa uzupełniające się pytania badawcze: 1) Co jest przyczyną globalizacji? 2) Z czym powinna być utożsamiana globalizacja? Pierwsze pytanie odnosi się do problemu kryzysu globalizacji, a także do zatrzymania lub ograniczenia jej rozwoju. Poznanie przyczyn i czynników kształtujących ten proces jest niezbędnym punktem wyjścia do odpowiedzi na obecne w debacie publicznej pytanie o możliwość efektywnego „cofnięcia czasu” i tzw. proces deglobalizacji. W odniesieniu do tych kwestii zostaną przedstawione stanowiska poszczególnych nurtów teoretycznych, w ramach których dokonuje się opisu genezy globalizacji. Jeśli zaś chodzi o drugie pytanie, czyli problem pojmowania globalizacji, to w środowisku naukowym trwa dyskusja na ten temat. Ze względu na pojawiające się w debacie publicznej trudności z właściwym zrozumieniem badanego procesu należy przedstawić możliwie pełną syntezę jego stanu i znaczenia. Potrzeba ta wynika z częstego utożsamiania badanego procesu jako takiego z działaniami poszczególnych aktorów. Artykuł składa się z dwóch części, które odpowiadają kolejno na zadane we wstępie pytania badawcze. Pierwsza część analizuje główne stanowiska teoretyczne odnoszące się do genezy badanego procesu. Część druga poświęcona jest zagadnieniu znaczenia i stanu globalizacji jako takiej w odniesieniu do jej potencjalnego kryzysu.

1. GENEZA GLOBALIZACJI

Istnieje wiele teoretycznych nurtów wyjaśniających przyczyny i dynamikę badanego procesu, brakuje jednak całościowej i jednolitej teorii¹. Chcąc uporządkować kwestię mnogości stanowisk, Anthony McGrew przedstawia trzy podstawowe nurty, które ze względu na swoje główne założenia w różny sposób opisują przyczyny globalizacji. Są to teorie strukturalne, koniunkturalne i konstruktywistyczne.

1.1. Globalizacja w ujęciu teorii strukturalnych

Teorie strukturalne podkreślają determinizm globalizacji. Wskazują na czynniki (imperatywy), które z założenia muszą prowadzić do globalnych interakcji pomiędzy aktorami². Podejście strukturalne przewiduje stałość rozwoju globalizacji w ujęciu długookresowym. Jednym z rozważanych czynników kształtujących globalizację w tym nurcie jest rozwój technologiczny, traktowany jako niemożliwy do zatrzymania impuls. Ponieważ technologia umożliwia wprowadzenie ułatwień w komunikacji, wpływa na przyspieszenie transportu, a także obniżenie kosztów, przypisuje się jej funkcję stymulowania globalnego rozwoju gospodarczego³. Przepływ kapitału i mobilność, które wiążą się z rozwojem technologii, prowadzą do przemian gospodarki i polityki oraz pełniejszego wykorzystania zjawiska przewagi komparatywnej. Globalizacja tym samym przyczynia się do redukcji niedoskonałości wolnego rynku, na przykład niedoskonałej informacji, czyli czynnika zniechęcającego do zawierania transakcji ze względu na zróżnicowanie w dostępie do wiedzy, czy – dzięki większej otwartości rynków – funkcjonowania monopolu. Rozwój technologiczny umożliwi aktorom państwowym i niepaństwowym lokowanie swoich zasobów w regionach, w których jest to najbardziej opłacalne finansowo, co z kolei pogłębia globalizację światowej gospodarki⁴. Powstaje więc mechanizm na wzór *perpetuum mobile* – globalizacja sama siebie wzmacnia. Trwałość i pogłębianie globalizacji są zatem nieuchronne, jako że rozwój technologiczny stanowi *niezależnie od pewnych cyklicznych fluktuacji, cechę strukturalną, immanentną nowoczesności*⁵.

Inną strukturalną wizją jest imperatyw rozumiany jako system kapitalistyczny. Przedstawicielką takiej teorii jest Ellen Meiksins Wood, która w swojej książce *Empire of Capital* (2003) utożsamia kapitalistyczną formę gospodarki z czynnikiem wywołującym globalizację. Jak pisze Wood: *Problemy, które wiążemy z globalizacją – niesprawiedliwość społeczna, rosnąca nierówność pomiędzy bogatymi i biednymi, degradacja środowi-*

¹ A. McGrew, *Logika globalizacji gospodarczej*, przeł. A. Gąsior-Niemiec, M. Dera, [w:] *Globalna ekonomia polityczna*, red. J. Ravenhill, Kraków 2011, s. 357.

² Tamże.

³ K. Ohmae, *The Next Global Stage. Challenges and Opportunities in Our Borderless World*, Upper Saddle River 2005, s. XXIII–XXIV.

⁴ Tamże, s. XXII–XXIII.

⁵ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 359.

ska naturalnego, deficyt demokracji itd. – nie są po prostu wytworami globalnej gospodarki lub nie są zależne od bezwzględnych międzynarodowych korporacji [...]. Problemy te istnieją, gdyż kapitalizm, niezależnie od tego czy narodowy czy globalny, jest napędzany pewnymi systemowymi imperatywami, imperatywami rywalizacji, maksymalizacji i akumulacji zysków [...] globalizacja, która jednakże wzmocniła te imperatywy, jest raczej ich skutkiem niż przyczyną⁶. Z tego cytatu wynika, że poszukując źródeł globalizacji, należy skupić się na uwarunkowaniach kapitalizmu, a nie na rozwoju technologii czy politycznych celach poszczególnych aktorów. Konkludując, Wood przedstawia stanowisko, wedle którego globalizacja w sposób naturalny i nieuchronny będzie się rozwijać jako czynnik pochodny i wzmacniający kapitalizm, a nie jako zjawisko zależne od poszczególnych państw czy korporacji międzynarodowych⁷.

W teoriach typu strukturalnego wskazuje się, że hierarchiczna struktura stosunków władzy jest konieczna do zaistnienia globalizacji gospodarczej⁸. Wysuwa się tezę, że do otwierania się świata i liberalizacji potrzebny jest międzynarodowy hegemon. Pisze o tym choćby Robert Gilpin, stwierdzając, że *międzynarodowa liberalna ekonomia wymaga hegemonu, który byłby przywiązany do zasad tejże, przynajmniej tak jak była Wielka Brytania w dziewiętnastym i jak Stany Zjednoczone w dwudziestym wieku*⁹.

Gilpin, autor książki *War and Change in World Politics* (1981), przedstawia tezę, że aktor może koordynować relacje i współpracę w globalnych relacjach międzynarodowych¹⁰. Zakłada się, że system stosunków międzynarodowych będzie stabilny tak długo, jak długo zyski ze zmiany struktury stosunków nie przewyższą wynikających z tego kosztów. Gilpin wymienia trzy rodzaje struktur, jakie mogą wystąpić w globalnych stosunkach międzypaństwowych. Każda z nich była już według niego obecna na przestrzeni wieków, aczkolwiek przejście pomiędzy nimi musiał poprzedzić cykl zmiany równania¹¹. Pierwszą z nich jest struktura imperialistyczna/hegemoniczna, charakteryzująca się tym, że tylko jedno państwo dominuje, wpływając na stosunki w najkorzystniejszy dla siebie sposób. Drugą jest system bipolarny, w którym dwa państwa w ramach swoich stref wpływów regulują interakcje w stosunkach międzypaństwowych. Trzecią jest system równowagi sił. Polega on na tym, że trzy lub więcej najsilniejszych państw kształtuje stosunki międzynarodowe poprzez działania dyplomatyczne, zmianę sojuszników lub otwarty konflikt¹². Gilpin przedstawił w swoim dziele schemat mechanizmu zmiany struktur, który wedle założeń realizmu oparty jest na rozdystrybuowanej potędze państw. Uproszczoną wersję schematu prezentuje rysunek 1.

⁶ E. Meiksins Wood, *Empire of Capital*, London–New York 2003, s. 14–15; tłumaczenie własne.

⁷ Tamże.

⁸ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 361.

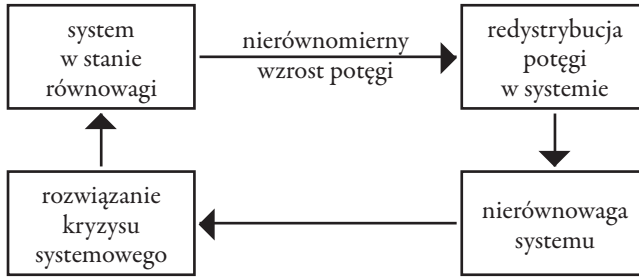
⁹ R. Gilpin, *Global Political Economy. Understanding the International Economic Order*, Princeton–Oxford 2001, s. 94; tłumaczenie własne.

¹⁰ R. Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York–Cambridge 1981, s. 25–29.

¹¹ Tamże, s. 10–15, 51–55.

¹² Tamże, s. 29–30.

Rysunek 1. Mechanizm międzynarodowej zmiany politycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie R. Gilpin, *War and Change...*, s. 12.

Z rysunku wynika, że gdy w stabilnym systemie dochodzi do nierównomiernego wzrostu potęgi i gdy redystrybuowana potęga na stałe zakorzenia się w danym fragmencie systemu, następuje zachwianie stabilności struktury stosunków międzynarodowych. W takiej sytuacji możliwe są dwa rozwiązania: powrót do stanu poprzedniego w następstwie odzyskania lub zdobycia nowej potęgi przez poprzednio dominujące państwo albo przekształcenie systemu tak, aby był on kompatybilny z faktami i realną pozycją poszczególnych państw, wynikającą z ich znaczenia. W drugim przypadku system zostaje zmieniony i struktura relacji jest oparta na nowych zasadach utworzonych przez inną konfigurację zależności¹³. Doprecyzowując, Gilpin przypisuje prawu nierównomiernego wzrostu potęgi (ang. *differential growth of power, uneven growth*) zdolność do zmiany struktury. Obrazując taki wzrost, skupia się on na wskaźnikach makroekonomicznych i stopniu zaawansowania technologicznego¹⁴.

Teorią, w której w sposób kompleksowy ujęto założenia tego paradygmatu, jest teoria hegemonicznej stabilności (THS), opracowana przez Roberta Keohane w pracy *The Theory of Hegemonic Stability and Changes In International Economic Regimes, 1967–1977*¹⁵. W późniejszym okresie sam Keohane stał się jej krytykiem, twierdząc, że założenia te nie odpowiadają w wystarczającym stopniu na zagadnienie stabilności systemu i współpracy pomiędzy państwami¹⁶. THS zasadza się na założeniu, że dominujące/hegemoniczne państwo konstytuuje stabilny system, a jego osłabienie czy upadek skutkuje globalną niestabilnością. Państwo-hegemon zabezpiecza swoje wpływy i interesy dzięki procesowi globalizacji, bowiem to w największym stopniu jego siła zapewnia mu możliwość wpływania na światowe zasady i normy. Jeśli chodzi o zjawisko współpracy pomiędzy aktorami, to na gruncie THS przyjmuje się wyjaśnienie, że dzięki po-

¹³ Tamże, s. 15–17.

¹⁴ Tamże, s. 15.

¹⁵ R. O. Keohane, *The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967–1977*, [w:] *Change in the International System*, red. O. R. Holsti, R. M. Siverson, A. L. George, Boulder 1980, s. 130–162.

¹⁶ I. Krzyżanowska-Skowronek, *Granice i możliwości integracji globalnej w teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Nowe strategie na nowy wiek – granice i możliwości integracji regionalnych i globalnych*, red. M. Chorośnicki i in., Kraków 2013, s. 27.

głębieńiu współpracy umacnia się system stosunków, a tym samym zwiększają się koszty jego zmiany. Dodatkowo podczas procesów integracyjnych czy działalności w ramach koalicji państw dysponujący największą potęgą hegemon formułuje schematy działania tak, aby były one zgodne z jego interesami¹⁷.

1.2. Globalizacja w ujęciu teorii koniunkturalnych

W teoriach koniunkturalnych zakłada się, że globalizacja jest wywołana przez zbieżne wystąpienie kilku czynników: gospodarczych, technologicznych i politycznych¹⁸. Globalizacja w tym rozumieniu nie jest traktowana jako coś nieuniknionego – ma ona charakter warunkowy i może zostać zahamowana, a jej poziom może ulec obniżeniu. Prezentujący takie stanowisko James Petras i Henry Veltmeyer twierdzili, że globalizacja to zjawisko *zakorzenione w historii i ukształtowane przez konkretne uwarunkowania polityczne, społeczne i kulturowe [...], koniunkturalną korelację sił, która może podlegać odwróceniu*¹⁹. Podobną opinię wyrażał Manuel Castells, stwierdzając: *historyczna zbieżność w późnych latach sześćdziesiątych i w połowie siedemdziesiątych trzech niezależnych procesów: rewolucji informatycznej; kryzysu kapitalizmu, etatyzmu i ich późniejsza rekonstrukcja; oraz eksplozja działalności ruchów społecznych i kulturowych [...], wywołały nową dominującą strukturę społeczną, społeczeństwo sieciowe; globalną informacyjną gospodarkę [...], które podkreślają rolę działań obywatelskich i instytucji na całym współzależnym świecie*²⁰. Teorie koniunkturalne uwzględniają niejednorodność przyczyn globalizacji. Analizuje się w nich podobieństwa okresów historycznych, w których dzięki wielości zaistniałych czynników dochodziło do wzmożonej interakcji aktorów, nie zakładając, że proces globalizacji jest zjawiskiem nieuniknionym.

1.3. Globalizacja w ujęciu teorii konstruktywistycznych

Teorie typu konstruktywistycznego skupiają się bardziej na społecznych i dyskursywnych mechanizmach wytwarzania globalizacji aniżeli na powiązaniach przyczynowo-skutkowych. W ich świetle globalizacja gospodarcza zagęszcza interakcje oparte na wymianie idei bądź świadomości co do istnienia samego zjawiska globalizacji²¹. Jak pisał Alexander Wendt, jeden z najbardziej reprezentatywnych przedstawicieli konstruktywizmu w stosunkach międzynarodowych, w procesach społecznych liczy się ich *społeczna konstrukcja*²².

¹⁷ Tamże, s. 2–30.

¹⁸ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 358.

¹⁹ Tamże, s. 361.

²⁰ M. Castells, *End of Millenium*, vol. 3, Oxford 2010, s. 372; tłumaczenie własne.

²¹ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 362.

²² A. Wendt, *Constructing International Politics*, „International Security” 1995, vol. 20, no. 1, s. 78; tłumaczenie własne.

W ramach tego podejścia prowadzono również badania nad tym, czym jest globalizacja. Według badania przeprowadzonego przez Colina Haya i Nicolę Jo-Anne Smith w grupie badawczej najczęściej wskazywane było rozumienie globalizacji mieszczące się w ramach neoliberalnej polityki gospodarczej. Przy tym trzeba zaznaczyć, że globalizacja nie była utożsamiana z nieefektywnością takiego sposobu prowadzenia polityki, a postrzegana przez pryzmat akceptacji lub odrzucenia podstawowych założeń nurtu neoliberalnego²³. W przebadanej grupie, w której znaleźli się urzędnicy administracji publicznej oraz parlamentarzyści ze Zjednoczonego Królestwa, zauważono dużą zgodność co do tego, że globalizacja to proces o głównie gospodarczym charakterze, który wymusza na decydentach prowadzenie polityki poszerzania umiejętności oraz inwestycji w badania i rozwój (R&D)²⁴. Te imperatywy są postrzegane jako elementy budowania gospodarki opartej na wiedzy. Co ciekawe, globalizacja jest także traktowana jako proces nasilany przez państwa rozwinięte, które według przebadanej grupy powinny być odpowiedzialne za efekty takiej polityki względem państw rozwijających się²⁵. W ramach podejścia konstruktywistycznego analizuje się, co państwa i inni aktorzy uznają za globalizację. Społeczne wyobrażenie globalizacji jest dla nich ważniejsze niż inne uwarunkowania. Dlatego przyjmują, że te nieobiektywne spostrzeżenia są czynnikiem konstytuującym globalizację we współczesnym świecie²⁶.

1.4. Perspektywa czasowa jako odpowiedź na mnogość teorii

Wszystkie wyżej wymienione podejścia można uznać za wykluczające się. Aby móc połączyć je w jedną całość, należy przyjąć, że globalizacja jest zarówno empirycznie doświadczalnym zjawiskiem, jak i nieliniarnie ewoluującym procesem o wielu wymiarach²⁷. Pierwsza część poprzedniego zdania może prowadzić do tezy, że globalizacja gospodarcza w sposób łatwy do uchwycenia, wymierny stała się istotnym czynnikiem dopiero u progu XIX w.²⁸ W studiach nad globalizacją istnieje także pogląd postulujący hierarchizację poziomu rozwoju globalizacji na podstawie badań historycznych. Podnoszony jest argument, że omawiana tendencja ma powtarzający się charakter. W literaturze można znaleźć opinię, że obecnie globalizacja przybiera rozmiary porównywalne do tych z XIX w.²⁹ lub wręcz że jej poziom w czasach *Pax Britannica*, czyli

²³ C. Hay, N. Jo-Anne Smith, *How Policy-Makers (Really) Understand Globalization. The Internal Architecture of Anglophone Globalization Discourse in Europe*, „Public Administration” 2010, vol. 88, no. 4, s. 925.

²⁴ Tamże, s. 908.

²⁵ Tamże.

²⁶ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 362–363.

²⁷ Y. H. Ferguson, *The History and Dynamics of Globalisation*, „Diplomacy & Statecraft” 2014, vol. 25, no. 1, s. 136.

²⁸ K. H. O'Rourke, J. G. Williamson, *Once more. When Did Globalisation Begin?*, „European Review of Economic History” 2004, vol. 8, no. 1, s. 109.

²⁹ K. H. O'Rourke, J. G. Williamson, *When Did Globalisation Begin?*, „European Review of Economic History” 2002, vol. 6, no. 1, s. 46–47.

w latach 1815–1914³⁰, był wyższy. Badacze wykazują także, że w latach 1914–1944 stopień globalizacji poważnie się obniżył, co oznacza, że globalizacja nie jest procesem niezmiennym czy nieodwracalnym³¹.

Takie badania stanowią argument na rzecz teorii koniunkturalnych, jednak istnieje także koncepcja, która pozwala na syntezę wymienionych wyżej teorii. Jej głównym założeniem jest oparcie się na różnych perspektywach czasowych. Teoria ta czerpie z badań francuskiego historyka Fernanda Braudela. Interpretacji jego założeń dotyczących globalizacji podjął się Eric Helleiner³², który, podobnie jak Braudel, przyjmował trzy perspektywy: teraźniejszą, średniookresową i długookresową. Pierwsza z nich, tak jak teorie konstruktywistyczne, skupia się na działaniach jednostek i rządów w odpowiedzi na występujące w danej chwili zdarzenia. Działania te podejmowane są w zgodzie z aktualną interpretacją czy rozumieniem zjawiska – konstruktem społecznym³³. Druga perspektywa odnosi się do wzorca uwarunkowań społeczno-kulturowych, które mogą tworzyć swego rodzaju epoki sprzyjające lub nie badanemu procesowi (teorie koniunkturalne). Wreszcie trzecia analizuje proces na przestrzeni stuleci. W tej perspektywie to głębsze czynniki w ramach struktury społecznej determinują genezę omawianych procesów. Trzecia perspektywa przewiduje, że na skutek powracających wzorów organizacji społecznej może dochodzić do momentów spowolnienia tych tendencji. Spowolnienia te mają jednak tylko przejściowy charakter, zwłaszcza w relacji do długiego okresu³⁴.

2. ZNACZENIA GLOBALIZACJI

Globalizacja nie doczekała się jednej, spójnej i powszechnie akceptowanej definicji. Jest pojęciem tak szerokim i nieprecyzyjnym, że staje się słowem kluczem służącym do opisanego wielopłaszczyznowych i odmiennych procesów zachodzących w świecie³⁵. Pomimo skupienia się autora na aspekcie gospodarczym – co podyktowane jest możliwością przedstawienia badanego procesu w wymiernych kategoriach ilościowych – nie można stwierdzić, że globalizacja jest procesem ingerującym tylko w gospodarkę. Globalizacja, tak jak czynniki ją kształtujące, wpływa na kulturę, politykę czy bezpieczeństwo³⁶.

³⁰ J. Frankel, *Globalization of the Economy*, [w:] *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, red. R. J. Art., R. Jervis, New York 2009, s. 304–306.

³¹ Tamże.

³² A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 364.

³³ E. Helleiner, *Braudelian Reflections on Economic Globalisation: The Historian as Pioneer*, [w:] *Innovation and Transformation in International Studies*, red. S. Gill, J. H. Mittelman, Cambridge 1997, s. 93–97.

³⁴ Tamże.

³⁵ B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, *Globalizacja, globalizm, globalność – wprowadzenie*, [w:] *Globalizacja – nieznośne podobieństwo? Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2008, s. 7–8.

³⁶ Y. H. Ferguson, *The History and Dynamics...*, s. 135–136.

Sprowadzenie globalizacji tylko do sfery gospodarczej byłoby hołdowaniem ekonomizmowi, który nie oddaje prawdziwego znaczenia opisywanego procesu³⁷.

Według jednej z prostszych definicji autorstwa Josepha E. Stiglitz globalizacja to *w istocie ściślejsza integracja państw oraz ludzi na świecie, spowodowana ogromną redukcją kosztów transportu i telekomunikacji oraz zniesieniem sztucznych barier w przepływie dóbr, usług, kapitału, wiedzy i (w mniejszym stopniu) ludzi z kraju do kraju*³⁸. Pojęcie globalizacji zostanie ukazane poniżej jako odpowiednik najczęściej utożsamianych z nim zjawisk: internacjonalizacji, liberalizacji, uniwersalizacji i westernizacji³⁹.

2.1. Globalizacja jako odpowiednik internacjonalizacji

Globalizacja utożsamiana jest ze wzrostem interakcji oraz współzależności państw od siebie. Tak rozumiany proces sprawia, że im więcej wiadomości, idei, towarów, kapitału, ludzi przekracza fizyczne granice państw, tym bardziej zasadne staje się mówienie o globalnym świecie⁴⁰. Takie podejście do globalizacji przyczyniło się do popularności analizy ilościowej tego zjawiska. Analizą taką zajmuje się choćby *think tank* Szwajcarskiego Instytutu Ekonomicznego (Konjunkturforschungsstelle, KOF), który wydaje coroczny indeks globalizacji⁴¹. Indeks ten przedstawia, w skali od 0 do 100, stopień zglobalizowania poszczególnych państw pod względem gospodarki, społeczeństwa oraz zależności politycznych. Dane, na podstawie których KOF analizuje państwa, to typowe dane ilościowe, takie jak: udział zsumowanego importu i eksportu względem Produktu Krajowego Brutto, napływ i wypływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) względem PKB, udział turystów względem populacji, liczba sklepów firmy IKEA lub liczba placówek McDonald's względem liczby ludności⁴².

Warto zwrócić uwagę, że według KOF w okresie od wybuchu kryzysu finansowego w 2007 r. do 2015 r. dynamika światowej, gospodarczo rozumianej globalizacji wyraźnie się zmieniła. Najpierw poziom globalizacji uległ obniżeniu, a obecnie pozostaje on w stagnacji (wykres 1)⁴³. Przedstawione obserwacje KOF nie są odosobnione. Według podobnego indeksu, Maastricht Globalisation Index (MGI), w okresie od 2008 do 2012 r. w większości badanych państw dynamika światowej globalizacji uległa spowolnieniu w porównaniu z okresem 2000–2008⁴⁴.

³⁷ A. McGrew, *Logika globalizacji...*, s. 332–334.

³⁸ J. E. Stiglitz, *Globalizacja*, przeł. H. Simbierowicz, Warszawa 2004, s. 26.

³⁹ J. A. Scholte, *Defining Globalisation*, „The World Economy” 2008, vol. 31, no. 11, s. 1473–1478.

⁴⁰ Tamże.

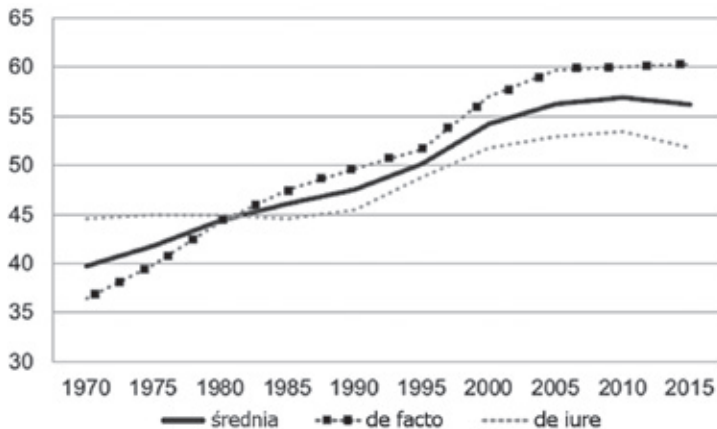
⁴¹ Konjunkturforschungsstelle, *KOF Globalisation Index*, KOF Swiss Economic Institute, [online] <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, 2 XII 2018.

⁴² S. Gygli i in., *The KOF Globalisation Index – revisited*, „The Review of International Organizations”, vol. 14, no. 3.

⁴³ Konjunkturforschungsstelle...

⁴⁴ L. Figge, P. Martens, *Globalisation Continues. The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated*, „Globalizations” 2014, vol. 11, no. 6, s. 888–891.

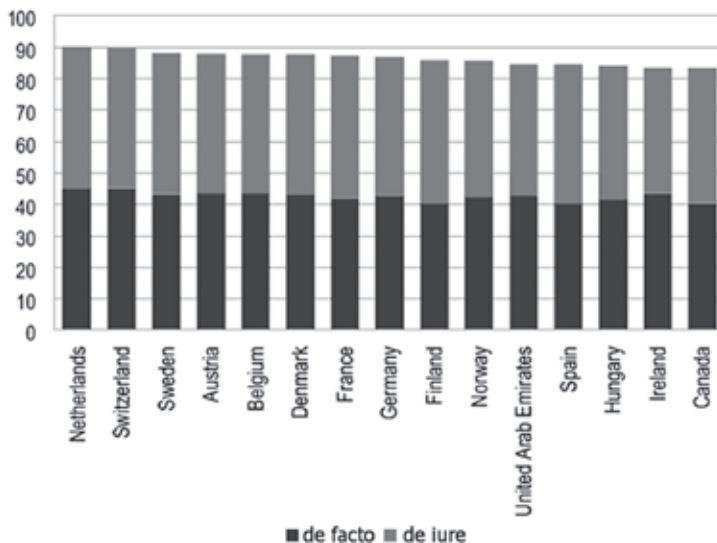
Wykres 1. Światowy poziom globalizacji gospodarczej w latach 1970–2015

Źródło: Konjunkturforschungsstelle, *KOF Globalisation Index*, KOF Swiss Economic Institute, 22 I 2018, [online] <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>, 20 XII 2018.

Następna ważna informacja jest taka, że to najbogatsze państwa są najbardziej zglobalizowane (wykres 2). W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że liderem tej grupy nie są, jak mogłoby się wydawać, Stany Zjednoczone, a państwa członkowskie UE – aż jedenastu najbardziej zglobalizowanych państw to członkowie Unii Europejskiej (wykres 2).

Wykres 2. Piętnaście najbardziej zglobalizowanych państw w 2015 r.

Źródło: Konjunkturforschungsstelle, *KOF Globalisation Index: Globalisation Down Worldwide in 2015*, KOF Swiss Economic Institute, 22 I 2018, [online] <https://www.kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/press-releases/2018/01/kof-globalisation-index-globalisation-down-worldwide-in-2015.html>, 30 XII 2018.

Fakt, że to państwa członkowskie UE są najbardziej zglobalizowane, wynika choćby z rozmiaru ich rynku wewnętrznego. Im rynek jest większy, tym jest też mniej zależny od rynków zewnętrznych, a tym samym może być mniej zglobalizowany. Uzależnienie danej gospodarki od zewnętrznych rynków można zobrazować, przedstawiając rozmiar handlu (import, eksport) w stosunku do PKB. Stany Zjednoczone są, w porównaniu z najbardziej zglobalizowanymi państwami według KOF, wyjątkowo niezależne (tabela 1).

Tabela 1. Procentowy udział handlu (import, eksport) w stosunku do PKB danego podmiotu w latach 2010–2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Belgia	151,10	162,75	163,99	162,22	164,71	160,23	164,54
Holandia	135,55	146,17	154,27	153,32	154,29	156,30	153,89
Szwajcaria	117,25	122,50	123,68	131,80	116,86	112,77	120,40
Austria	99,02	105,10	105,15	104,07	103,53	102,14	101,17
Szwecja	86,90	88,66	87,72	83,09	85,75	86,24	83,71
UE	76,41	81,85	83,26	83,11	83,55	84,24	84,64
USA	28,18	30,89	30,71	30,23	30,16	27,89	26,58

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego, World Development Indicators Database.

Podsumowując, globalizacja rozumiana jako odpowiednik internacjonalizacji, czyli wzrostu współzależności, zwłaszcza gospodarczej, może zostać zobrazowana i ujęta w kategoriach ilościowych. Na podstawie przytoczonych danych można stwierdzić, że globalizacja przeżywa obecnie poważny kryzys.

2.2. Globalizacja jako odpowiednik liberalizacji

Globalizacja rozumiana jako odpowiednik liberalizacji utożsamiana jest z procesem znoszenia barier w przepływie dóbr, kapitału czy usług, prowadzącym do ukształtowania otwartego i pozbawionego granic światowego rynku. Takie rozumienie globalizacji jest często używane jako narzędzie promowania neoliberalnej wizji gospodarki⁴⁵. Wspomniany rodzaj organizacji światowej i narodowych gospodarek oparty jest głównie na liberalizacji handlu, deregulacji, prywatyzacji czy dyscyplinie fiskalnej. Wszystkie one są elementami szerszego planu dotyczącego gospodarki światowej, tzw. konsensusu waszyngtońskiego. Pojęcie to po raz pierwszy zostało użyte przez Johna Williamsona w 1993 r.⁴⁶ Pierwotnie miało na celu nazwanie proponowanego przez Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Departament Skarbu USA zbioru zaleceń co do prowadzenia polityki gospodarczej przez państwa Ameryki Łacińskiej na początku

⁴⁵ J. A. Scholte, *Defining Globalisation...*, s. 1475.

⁴⁶ J. Williamson, *Democracy and the Washington Consensus*, „World Development” 1993, vol. 21, no. 8, s. 1329–1336.

lat 90. XX w.⁴⁷ Z czasem zaczęto jednak używać go do nazwania globalnego paradygmatu, który do chwili obecnej jest punktem odniesienia w debacie nad polityką gospodarczą⁴⁸.

W kontekście rozumienia globalizacji jako liberalizacji, a tym samym utożsamiania tego procesu z założeniami gospodarki neoliberalnej, należy stwierdzić, że badany proces wpływa na politykę i po części jest przez nią kształtowany. Niezależnie od tego, jak zostało to przedstawione w pierwszej części artykułu, nie musi on być wyłącznie rezultatem działań politycznych. Globalizacja jako taka, po części niesłusznie, jest często włączana do debaty nad typem realizowanej polityki. Staje się w ten sposób swego rodzaju opozycją dla ruchów alter- i antyglobalistycznych oraz przeciwników „konsensusu waszyngtońskiego”. Pierwsi z nich krytykują neoliberalną gospodarkę, używając argumentów o zwiększaniu się poziomu ubóstwa, zanieczyszczeniu środowiska naturalnego, deficycie demokracji czy nierównościach i konfliktach społecznych⁴⁹. Drudzy, powołując się na studia przypadku, wykazują na przykład, że zbytne otwarcie i liberalizacja państwa, zwłaszcza w sektorze gospodarki, może doprowadzić do głębokiej niestabilności i podatności na spekulacje oraz kryzysy finansowe⁵⁰.

Przeciwnicy „konsensusu waszyngtońskiego”, niejako w opozycji do liberalnego postrzegania globalizacji i tzw. odwrotu państwa, jako głównego aktora stosunków międzynarodowych⁵¹, postulują zrównoważony udział państwa w gospodarce, nacisk na społeczne efekty prowadzonej polityki (zwłaszcza redystrybucję dochodu państwa) oraz na przejrzystą i odpowiedzialną regulację rynku. W ostatnim przypadku taka regulacja miałaby doprowadzić do większej koncentracji na demokratycznych standardach w ramach polityki gospodarczej. Jest to wspólny postulat obu krytycznych względem takiego rozumienia globalizacji grup⁵².

2.3. Globalizacja jako odpowiednik uniwersalizacji

Trzecie rozumienie globalizacji wiąże się z pojęciem uniwersalizacji. Jest ono oparte na przeświadczeniu, że globalizacja prowadzi do homogenizacji świata, to znaczy ujednoczenia kulturę, gospodarkę, prawo i politykę⁵³. W ramach takiego stanowiska możliwa jest empiryczna analiza poziomu globalizacji, choćby poprzez weryfikację poziomu cen tych samych produktów w różnych częściach świata. Najbardziej znanym współczynnikiem tego rodzaju jest wskaźnik Big Maca tygodnika „The Economist”, który służy do po-

⁴⁷ M. Tarnawski, *Konsensus postwaszyngtoński*, [w:] *Nowe strategie na nowy wiek. Granice i możliwości integracji regionalnych i globalnych*, red. M. Chorośnicki i in., Kraków 2013, s. 358–359.

⁴⁸ J. E. Stiglitz, *Globalizacja...*, s. 62–66.

⁴⁹ I. Clark, *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, przeł. W. Nowicki, [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, red. J. Baylis, S. Smith, przeł. M. Filary i in., Kraków 2008, s. 912–913.

⁵⁰ M. Tarnawski, *Konsensus postwaszyngtoński...*, s. 591–595.

⁵¹ S. Strange, *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge 1996.

⁵² M. Tarnawski, *Konsensus postwaszyngtoński...*, s. 595.

⁵³ J. A. Scholte, *Defining Globalisation...*, s. 1476.

równania ceny sztandarowej pozycji z menu sieci McDonald's we wszystkich państwach, w których posiada ona swoje filie. Na tej podstawie szacuje się możliwe przewartościowanie lub niedoszacowanie narodowych walut względem dolara amerykańskiego (USD)⁵⁴.

Jak pokazuje indeks z 2016 r., stopień unifikacji światowej gospodarki jest na bardzo niskim poziomie. Cena Big Maca waha się od 0,66 USD (Wenezuela) do 6,44 USD (Szwajcaria)⁵⁵. Rzeczywistość nie odzwierciedla stanu tzw. prawa jednej ceny, mówiącego o identycznej cenie za te same produkty w idealnie zglobalizowanej, ujednocionej gospodarce światowej⁵⁶.

Dzięki procesom konwergencji uniwersalizacja miała przybliżyć aktorów do instytucjonalnego ładu. Analiza empiryczna udowadnia, że stopień zglobalizowania nie jest na tyle wysoki, aby na przykład powstrzymać Chiny przed utworzeniem odpowiednika Azjatyckiego Banku Rozwoju (zdominowanego przez Japonię i USA), czyli Azjatyckiego Banku Inwestycji Infrastrukturalnych (AIIB). Innym przykładem tego zjawiska jest współpraca w ramach grupy BRICS, forum współpracy Brazylii, Rosji, Indii, Chin i Republiki Południowej Afryki⁵⁷. Tak więc albo stopień globalizacji jest niewystarczający, albo wspomniana teza jest błędna. Chiny, które są jednym z największych beneficjentów procesu globalizacji, przyczyniają się do dezintegracji globalnego ładu instytucjonalnego⁵⁸.

Niektórzy badacze wykazują, że wspomniany ład jest źródłem pozytywnego stosunku państw do globalizacji. Taka analiza opiera się na założeniu, że globalizacja ma swoje korzenie w hegemonicznej strukturze stosunków międzynarodowych, a sam proces może stracić na intensywności⁵⁹. Tym samym można twierdzić, że skutki omawianego procesu, które wpływają na destabilizację opartych na dominującej roli USA stosunków międzynarodowych, mogą doprowadzić do osłabienia globalizacji jako takiej.

W opozycji do postrzegania globalizacji jako procesu homogenizującego sytuuje się protekcjonizm kulturowy. Utożsamiając globalizację z niszczeniem regionalnej czy lokalnej tożsamości, nie akceptuje on działań otwierających państwa na coraz większą międzynarodową współzależność⁶⁰.

Niektórzy autorzy przestrzegają przed dalszym globalizowaniem świata, przedstawiając wizję konfliktu, który miałby być wywołany przez konflikty międzykulturowe. Najsłynniejszym zwolennikiem takiego podejścia pozostaje Samuel Huntington, który w artykule *The Clash of Civilizations?* zawarł tezę o wpływie globalizacji na wzmocnienie

⁵⁴ *The Big Mac index 2016*, strona internetowa Bic Mac index, 7 I 2016, [online] <http://www.economist.com/content/big-mac-index>, X 2016.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ R. Gilpin, *Global Political Economy...*, s. 365.

⁵⁷ Ch. A. Kupchan, *Parsing TTIP's Geopolitical Implications*, [w:] *The Geopolitics of TTIP. Repositioning the Transatlantic Relationship for a Changing World*, red. D. S. Hamilton, Washington 2014, s. 23–24.

⁵⁸ B. Hooijmaaijers, *The Asian Infrastructure Investment Bank: Another Wakeup Call for the EU?*, „Global Affairs” 2015, vol. 1, no. 3, s. 325–326.

⁵⁹ R. Gilpin, *Global Political Economy...*, s. 94.

⁶⁰ S. Machida, *Does Globalization Render People More Ethnocentric? Globalization and People's Views on Cultures*, „American Journal of Economics and Sociology” 2012, vol. 71, no. 2, s. 436–440, [online] <https://www.jstor.org/stable/23245230>.

nie kulturowych antagonizmów⁶¹. Opierał się na założeniu, że *zmniejszająca świat* globalizacja prowadzi do wzmocnienia świadomości cywilizacji na temat fundamentalnych różnic między nimi. Różnice te są na tyle głęboko zakorzenione, że *nie odejdą ani szybko, ani ostatecznie*⁶². Co ciekawe, zgodnie z teorią Huntingtona dzięki wzmocnieniu konfliktów opartych na dystynktywnych cechach danych społeczności dojdzie do wzrostu intensywności w tworzeniu opartych na podobieństwach regionalizmów⁶³. Regionalizmy bywają zaś przedstawiane w debacie nad globalizacją jako hamujący ją czynnik⁶⁴.

2.4. Globalizacja jako odpowiednik westernizacji

Ostatnim rozumieniem globalizacji, o którym należy wspomnieć, jest westernizacja. Z tego punktu widzenia globalizacja jest traktowana jako nowy rodzaj kolonizacji, który polega na rozpowszechnieniu „zachodniej” struktury społecznej, w postaci urbanizacji, industrializacji czy kapitalizmu⁶⁵. Zwolennikami takiego poglądu są choćby James Petras i Henry Veltmeyer. Ich zdaniem globalizacja jest narzędziem budowania imperializmu przez państwa hegemoniczne. Zarówno instytucje międzynarodowe, jak i międzynarodowe korporacje są środkiem, dzięki któremu najsilniejsze państwa zyskują coraz większy wpływ na globalne zasady. Wzmacnia to ich pozycję kosztem państw słabszych⁶⁶. Petras i Veltmeyer przedstawili USA jako aktora dążącego, poprzez budowanie nowych powiązań międzypaństwowych i podtrzymywanie prozachodnich dyktatur, do utrzymania dominującej pozycji w stosunkach międzynarodowych⁶⁷. W ich ocenie USA świadome uzależniają od siebie inne państwa i wykorzystują tę zależność⁶⁸.

PODSUMOWANIE

Przedstawiony powyżej katalog rozumienia globalizacji nie jest zamknięty, a każde z podejść ma swoje zalety i wady. Jeśli chodzi o te ostatnie, to często wskazuje się na mylenie efektów globalizacji jako procesu z efektami działań poszczególnych państw w ramach procesów integracyjnych⁶⁹. W tym kontekście można raz jeszcze wspomnieć o traktowaniu globalizacji jako uniwersalizacji. Stanowisko to zakłada, że globalizacja prowadzi do zaniku lokalnych i regionalnych tożsamości. Sama globalizacja nie wywołuje jednak takich konsekwencji. Proces ten można uznać za zjawisko, które zwiększa możliwość kontaktu

⁶¹ S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 3, s. 22–49.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ G. W. Kołodko, *Wędrujący świat*, Warszawa 2008, s. 348–349.

⁶⁵ J. A. Scholte, *Defining Globalisation...*, s. 1477.

⁶⁶ J. Petras, H. Veltmeyer, *Beyond Neoliberalism. A World to Win*, Burlington 2011, s. 135–152.

⁶⁷ Tamże, s. 140–145.

⁶⁸ Tamże, s. 152.

⁶⁹ R. Gilpin, *Global Political Economy...*, s. 367.

z innymi kulturami, co oznacza, że w sytuacji, w której zapewnione jest odpowiednie nią zarządzanie, globalizacja staje się nośnikiem różnorodności kulturowej⁷⁰. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku utożsamienia globalizacji z procesem sprzyjającym niszczeniu środowiska. Jednakże to nie opisywane zjawisko prowadzi do nadmiernego wycinania lasów czy zanieczyszczenia wód, a niewłaściwa lub niekonsekwentna polityka państw⁷¹.

Globalizacja wpływa na wiele aspektów życia społecznego i stosunków międzynarodowych. Jest złożonym procesem, o wiele bardziej skomplikowanym niż często przedstawia się to w debacie publicznej. W ostatnich latach procesy wzmacniające międzynarodowe interakcje gospodarcze zostały spowolnione, co jest oznaką kryzysu globalizacji rozumianej jako internacjonalizacja. Łącząc problem rozumienia globalizacji, jej stanu i genezy, warto wskazać na możliwe wykorzystanie teorii konstruktywistycznych do rozumienia globalizacji jako liberalizacji (gospodarcza polityka neoliberalna i kwestia ruchów anty- czy alterglobalistycznych). Teorie konstruktywistyczne wskazują także na niechęć do globalizacji pojmowanej jako westernizacja. W tym kontekście podnoszony jest problem zaniku lokalnych tożsamości. W odniesieniu do globalizacji rozumianej jako westernizacja, czyli pojmowaniu jej jako narzędzie państwa hegemonicznego do realizacji swoich celów (neokolonializm) i uniwersalizacja, w której wyłania się problem kryzysu globalizacji i rosnącej potęgi Chin, co z kolei prowadzi do konkurencyjnego ładu instytucjonalnego, możliwe jest także zastosowanie teorii strukturalnych. Najbardziej przydatne mogą okazać się teorie koniunkturalne, które wskazują na połączenie czynników strukturalnych ze zjawiskiem wpływu konstruktów społecznych na rozwój globalizacji i jej kryzys. Zgodnie z perspektywą strukturalną osłabienie szeroko rozumianej globalizacji może być postrzegane jako mało znacząca fluktuacja, a zgodnie z perspektywą koniunkturalną – jako etap deglobalizacji w światowej gospodarce. W ramach perspektywy konstruktywistycznej można tłumaczyć kryzys jako widoczną w dyskursie społecznym niechęć ideologiczną, która sama z siebie jest zdolna do osłabienia światowych procesów integracyjnych. Wszystkie wymienione podejścia i perspektywy mogą być użyteczne podczas analizy zjawiska globalizacji i próby sformułowania prognozy dotyczącej jego przyszłości. Jeśli nawet rzeczywiście przeżywa ono kryzys, to w dalszym ciągu wpływa na stosunki międzynarodowe i politykę wewnętrzną państw.

BIBLIOGRAFIA

Literatura źródłowa:

The Big Mac index 2016, strona internetowa Bic Mac index, 7 I 2016, [online] <http://www.economist.com/content/big-mac-index>.

Konjunkturforschungsstelle, *KOF Globalisation Index*, KOF Swiss Economic Institute, 22 I 2018, [online] <https://www.kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.

⁷⁰ J. A. Scholte, *Defining Globalisation...*, s. 1476.

⁷¹ R. Gilpin, *Global Political Economy...*, s. 367.

Konjunkturforschungsstelle, *KOF Globalisation Index: Globalisation Down Worldwide in 2015*, KOF Swiss Economic Institute, 22 I 2018, [online] <https://www.kof.ethz.ch/en/news-and-events/media/press-releases/2018/01/kof-globalisation-index-globalisation-down-worldwide-in-2015.html>.

Literatura pomocnicza:

– monografie i opracowania:

Castells M., *End of Millenium*, vol. 3, Oxford 2010.

Gilpin R., *Global Political Economy. Understanding the International Economic Order*, Princeton–Oxford 2001.

Giplin R., *War and Change in World Politics*, New York–Cambridge 1981.

Kołodko G. W., *Wędrujący świat*, Warszawa 2008.

Ohmae K., *The Next Global Stage. Challenges and Opportunities in Our Borderless World*, Upper Saddle River 2005.

Petras J., Veltmeyer H., *Beyond Neoliberalism. A World to Win*, Burlington 2011.

Stiglitz J. E., *Globalizacja*, przeł. H. Simbierowicz, Warszawa 2004.

Strange S., *The Retreat of the State. The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge 1996.

Wood Meiksins E., *Empire of Capital*, London–New York 2003.

– rozdziały w pracach zbiorowych:

Clark I., *Globalizacja i ład pozimnowojenny*, przeł. W Nowicki, [w:] *Globalizacja polityki światowej. Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych*, red. J. Baylis, S. Smith, przeł. M. Filary i in., Kraków 2008.

Frankel J., *Globalization of the Economy*, [w:] *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*, red. R. J. Art, R. Jervis, New York 2009.

Helleiner E., *Braudelian Reflections on Economic Globalisation: The Historian as Pioneer*, [w:] *Innovation and Transformation in International Studies*, red. S. Gill, J. H. Mittelman, Cambridge 1997, <https://doi.org/10.1017/CBO9780511559006.009>.

Keohane R. O., *The Theory of Hegemonic Stability and Changes in International Economic Regimes, 1967–1977*, [w:] *Change in the International System*, red. O. R., Holsti, R. M. Siverson, A. L. George, Boulder 1980.

Krauz-Mozer B., Borowiec P., *Globalizacja, globalizm, globalność – wprowadzenie*, [w:] *Globalizacja – nieznośne podobieństwo? Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2008.

Krzyżanowska-Skowronek I., *Granice i możliwości integracji globalnej w teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Nowe strategie na nowy wiek – granice i możliwości integracji regionalnych i globalnych*, red. M. Chorośnicki i in., Kraków 2013.

Kupchan Ch. A., *Parsing TTIP's Geopolitical Implications*, [w:] *The Geopolitics of TTIP. Repositioning the Transatlantic Relationship for a Changing World*, red. D. S. Hamilton, Washington 2014.

McGrew A., *Logika globalizacji gospodarczej*, [w:] *Globalna ekonomia polityczna*, red. J. Ravenhill, przeł. A. Gąsior-Niemiec, M. Dera, Kraków 2011.

Tarnawski M., *Konsensus postwaszyngtoński*, [w:] *Nowe strategie na nowy wiek. Granice i możliwości integracji regionalnych i globalnych*, red. M. Chorośnicki i in., Kraków 2013.

– artykuły w czasopismach naukowych:

Ferguson Y. H., *The History and Dynamics of Globalisation*, „Diplomacy & Statecraft” 2014, vol. 25, no. 1, <https://doi.org/10.1080/09592296.2014.873615>.

Figge L., Martens P., *Globalisation Continues. The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated*, „Globalizations” 2014, vol. 11, no. 6, <https://doi.org/10.1080/14747731.2014.887389>.

Gygli S. i in., *The KOF Globalisation Index – revisited*, „The Review of International Organizations”, 2019, vol. 14, no. 3, <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2>.

Hay C., Smith N. Jo-Anne, *How Policy-Makers (Really) Understand Globalization. The Internal Architecture of Anglophone Globalization Discourse in Europe*, „Public Administration” 2010, vol. 88, no. 4, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2010.01863.x>.

Hooijmaaijers B., *The Asian Infrastructure Investment Bank: Another Wakeup Call for the EU?*, „Global Affairs” 2015, vol. 1, no. 3, <https://doi.org/10.1080/23340460.2015.1080895>.

Hungtington S. P., *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 3, <https://doi.org/10.2307/20045621>.

Machida S., *Does Globalization Render People More Ethnocentric? Globalization and People's Views on Cultures*, „American Journal of Economics and Sociology” 2012, vol. 71, no. 2, [online] <https://www.jstor.org/stable/23245230>.

O'Rourke K. H., Williamson J. G., *Once More. When Did Globalisation Begin?*, „European Review of Economic History” 2004, vol. 8, no. 1, <https://doi.org/10.1017/S1361491604001078>.

O'Rourke K. H., Williamson J. G., *When Did Globalisation Begin?*, „European Review of Economic History” 2002, vol. 6, no. 1, <https://doi.org/10.3386/w7632>.

Scholte J. A., *Defining Globalisation*, „The World Economy” 2008, vol. 31, no. 11, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2007.01019.x>.

Wendt A., *Constructing International Politics*, „International Security” 1995, vol. 20, no. 1, <https://doi.org/10.2307/2539217>.

Williamson J., *Democracy and the Washington Consensus*, „World Development” 1993, vol. 21, no. 8, [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(93\)90046-C](https://doi.org/10.1016/0305-750X(93)90046-C).

Jakub STEFANOWSKI, ukończył studia I stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Obecnie student studiów II stopnia na kierunku studia dalekowschodnie w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ oraz na kierunku stosunki międzynarodowe w INPiSM UJ.

<https://doi.org/10.12797/Poliarchia.06.2018.10.02>

Agnieszka WIECHA

Uniwersytet Jagielloński

agnieszka.wiecha@student.uj.edu.pl

PROBLEM WYBRANYCH PRZYGRANICZNYCH TERENÓW SPORNÝCH REPUBLIKI SUDANU¹

ABSTRACT The Problem of Selected Disputed Border Territories in Sudan

The subject of this article is the analysis of the contemporary situation in the area of four border territories of Sudan: Hala'ib Triangle, Bir Tawil, Darfur and Abyei. The main aim of this article is to define the influence of selected border disputed territories on the contemporary functioning of the Sudanese states. The author analyses the contemporary situation of Darfur, the Hala'ib Triangle, Bir Tawil and Abyei, referring to the division of borders and subordination of the territory.

KEYWORDS Sudan, South Sudan, disputed border territories, political borders, political history

¹ Niniejszy artykuł stanowi fragment pracy licencjackiej autorki, obronionej w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w lipcu 2018 r., zatytułowanej *Konsekwencje podziału granic i ich wpływ na dysfunkcyjność Sudanu i Sudanu Południowego*. Promotorem pracy był dr Piotr Bajor, a recenzentem dr hab. Adrian Tyszkiewicz.

WSTĘP

Kilkadziesiąt lat wewnętrznego konfliktu zwieńczone secesją południowej części kraju, autorytarny system rządów Omara al-Baszira i wsparcie udzielane grupom terrorystycznym – to jedynie część czynników, które sprawiły, że Sudan przez lata zaliczany był do grona tzw. państw zbójcekich². Zdaniem Macieja Ząbka jest to *jeden z kluczowych krajów regionu*³. Odłączenie Sudanu Południowego nie przyniosło końca jego problemów. Sytuację wewnętrzną destabilizuje kontynuowanie polityki marginalizacji peryferii państwa, a także występowanie konfliktów na terenach przygranicznych. Aktualny pozostaje list gończy Międzynarodowego Trybunału Karnego wobec Omara al-Baszira⁴. Ponadto Sudan od lat 90. i okresu prezydentury Billa Clintona był objęty amerykańskim embargiem handlowym. Miało ono znaczący wpływ na blokowanie rozwoju sudańskiej gospodarki, jak również ograniczało swobodny dostęp do rynków finansowych. W 2017 r. Stany Zjednoczone podjęły decyzję o zniesieniu embarga, zaczęto negocjować także w kwestii usunięcia Republiki Sudanu z amerykańskiej listy państw sponsorujących terroryzm. Ostatecznie jednak rozwój sytuacji wewnątrz państwa (eskalacja sprzeciwu społecznego wobec Omara al-Baszira⁵) wpłynął na przerwanie rozmów⁶.

9 lipca 2011 r., data secesji Sudanu Południowego, wbrew oczekiwaniom wielu osób nie stała się symbolem końca sudańskich problemów. Spory między oboma sudańskimi państwami dotyczą wielu kwestii, a jedną z najistotniejszych jest sprawa złóż ropy naftowej. Między innymi dlatego szczególnie trudny do przeprowadzenia okazał się proces wyznaczenia granicy. Sudan i Sudan Południowy od razu uwikłały się w konflikt, którego celem miało być rozwiązanie kontrowersji dotyczących terenów przygranicznych. Obecny przebieg linii granicznej między Republiką Sudanu a Republiką Sudanu Południowego sprawia, że około 75% zasobów ropy przypada Południowi⁷. Fakt ten, w połączeniu z ciągle aktualnymi antagonizmami między Sudańczykami z Południa i Północy, sprawia, że konflikt jest niezwykle trudny do zażegnania. Najistotniejszym

² M. Ząbek, *Sudan wychodzący z cienia*, [w:] *Sudan – wojna, polityka, uchodźcy*, red. W. Cisko, J. Różański, M. Ząbek, Pelplin 2016, s. 239. „Państwo zbójcekie” to pojęcie używane przez administrację amerykańską w stosunku do państw, których autorytarne rządy oskarżane są o nieprzestrzeganie praw człowieka, wspieranie terroryzmu oraz rozbudowę arsenału broni masowej zagłady. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008, s. 95.

³ M. Ząbek, *Sudan wychodzący...*, s. 243.

⁴ Tamże, s. 244.

⁵ Zob. D. Walsh, *The Fall of Omar Hassan al-Bashir, the ‘Spider’ at the Heart of Sudan’s Web*, *The New York Times*, 11 IV 2019, [online] <https://www.nytimes.com/2019/04/11/world/africa/omar-bashir-sudan.html>, 6 VII 2019.

⁶ L. Wroughton, *U.S. urges Sudan’s military to step aside, make way for civilian-led transition*, *Reuters*, 18 IV 2019, [online] <https://www.reuters.com/article/us-sudan-politics-usa/u-s-urges-sudans-military-to-step-aside-make-way-for-civilian-led-transition-idUSKCN1RU23B>, 6 VII 2019.

⁷ M. Stańczyk-Minkiewicz, *Gorzkie konsekwencje wolności. Refleksje na temat niepodległości Sudanu Południowego*, [w:] *Sudan. Bogactwo kultur i wewnętrzne napięcia*, red. W. Cisko, J. Różański, M. Ząbek, Warszawa 2012, s. 203.

spośród spornych terenów na granicy Sudanu z Sudanem Południowym jest Kordofan Południowy, a zwłaszcza miasto Abyei.

W niniejszym artykule zanalizowano sytuację terytoriów przygranicznych w różnych częściach Sudanu: na północy (Bir Tawil, Trójkąt Hala'ib), zachodzie (Darfur) i południu (Abyei). Wybór wspomnianych terenów podyktowany był chęcią przedstawienia problemów związanych z najdłuższymi granicami Republiki Sudanu – z Egiptem, Czadem i Sudanem Południowym. Dwie spośród nich (zachodnia i północna) wpisują się ponadto w koncepcję granic geometrycznych, co stanowi ciekawe pole do analizy współczesnej sytuacji. Niniejszy artykuł nie uwzględnia kwestii konfliktów na terenach przygranicznych Sudanu i Sudanu Południowego toczących się w regionach Kordofanu Południowego, Jonglei i Nilu Górniego⁸, a także kontrowersji związanych z budową tamy na Nilu na granicy z Etiopią⁹. Pierwszy ze wspomnianych przypadków jest uznawany za spór pomiędzy grupami etnicznymi, a jego związek z kategorią terytorium nie jest jednoznaczny. Natomiast drugie z zasygnalizowanych zagadnień odnosi się do granicy na rzece, co stanowi przypadek odrębny względem analizowanych w artykule. Jest to interesujący przykład sporu dotyczącego wykorzystania zasobów naturalnych.

Celem artykułu jest określenie, jaki wpływ na współczesne funkcjonowanie Republiki Sudanu mają tereny charakteryzujące się wewnętrznymi antagonizmami. Sformułowano pięć pytań badawczych: Jak zostały wyznaczone granice Sudanu? Czy położenie geograficzne Sudanu implikuje występowanie sporów przygranicznych? Jakie są współczesne konsekwencje podziału granic w Afryce Subsaharyjskiej? Czy sztuczny podział granic implikuje wyłącznie negatywne konsekwencje? W jakim stopniu destabilizacja regionów przygranicznych osłabia działanie państwa? Artykuł został podzielony na trzy części, przedstawiające sytuację wybranych terenów spornych na obszarze Sudanu. W podsumowaniu podjęta została próba ukazania współczesnej sytuacji Darfuru, Trójkąta Hala'ib, Bir Tawil i Abyei w świetle wybranych koncepcji teoretycznych.

Problematyka afrykańskich granic jest popularnym tematem naukowych dociekań w literaturze polskiej i zagranicznej. Zakres prowadzonych badań jest bardzo szeroki. Wśród zagranicznych pozycji na wyróżnienie zasługuje praca zbiorowa *Borders and Borderlands as Resources in the Horn of Africa*, której redaktorami są Markus V. Hoehne i Dereje Feyissa¹⁰. Przedstawiono w niej m.in. takie pojęcia jak „granice arbitralne”, „granice konfliktogenne” czy „nieistotne granice”, odnosząc się także do koncepcji pogranicza. To ostatnie było także przedmiotem badań Macieja Kurcza, który w swoich publikacjach podjął próbę zdefiniowania specyfiki pogranicza południowo-

⁸ Zob. K. Almqvist Knopf, *Ending South Sudan's Civil War*, Council on Foreign Relations 2016; H. F. Johnson, *South Sudan: The Untold Story from Independence to Civil War*, London–New York 2016.

⁹ Zob. W. Abteu, S. B. Dessu, *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile*, Cham 2016.

¹⁰ Zob. *Borders and Borderlands as Resources in the Horn of Africa*, red. D. Feyiss, M. V. Hoehne, Woodbridge 2010.

sudańskiego¹¹. W kontekście analizy sytuacji konfliktowych, które narastają wokół granic afrykańskich coraz bardziej na znaczeniu zyskuje pojęcie „żyźnego pogranicza” (*fertile frontier*). W badaniach afrykanistycznych podkreśla się niewykorzystany potencjał sektora rolniczego na kontynencie. Wskazuje się m.in. na fakt, że Afryka nie została objęta tzw. zieloną rewolucją, która unowocześniła rolnictwo w innych częściach świata. Zarówno lokalne rządy, jak i międzynarodowe instytucje niechętnie przeznaczają środki na dofinansowywanie sfery agrarnej, która, by przynosić satysfakcjonujące zyski, potrzebuje gruntownej i kosztownej reformy. Ponadto w wielu częściach Afryki obszary wykorzystywane dotychczas jako tereny rolnicze, np. w Sudanie i Sudanie Południowym, stały się areną walk¹². Sytuację w rozpatrywanym kontekście pogarszają również zmiany klimatu, które zmuszają ludzi do wewnętrznych migracji na urodzajne tereny. Przyczynia się to do rozbudzenia antagonizmów związanych z dostępem do ziemi uprawnej, obejmującej często obszary granic z innymi państwami. Taka sytuacja ma również miejsce w Sudanie – konflikt w Darfurze nazywany jest pierwszym na świecie „konfliktem klimatycznym”. Jednak część autorów podkreśla, że argument klimatyczny, mimo swej słuszności, bywa zanadto eksponowany¹³.

W artykule wykorzystano publikacje z zakresu historii, etnologii, antropologii oraz nauk o polityce i stosunków międzynarodowych. W kontekście Trójkąta Hala'ib i Bir Tawil szczególnie istotna była pozycja *Parting the Red Sea: Boundaries, Offshore Resources and Transit* Daniela J. Dzureka¹⁴. Jeśli chodzi o dwa pozostałe terytoria, to podstawą opracowania wydarzeń w Darfurze stało się prawnicze ujęcie zaprezentowane przez Annę Słowik w pracy *Konflikt w Darfurze w świetle prawa międzynarodowego*¹⁵. Pomocna w uzupełnieniu ujęcia normatywnego o konteksty społeczno-kulturowe była publikacja *Sudan: konflikt w Darfurze (2003–2011)*, której autorem jest Nagmeldin Karamalla-Gaiballa¹⁶. Podczas opracowywania treści dotyczących terenów pogranicza bazowano na rekonstrukcji dokonanej przez Roberta Łosia w monografii pt. *Konflikty w Sudanie*¹⁷. Wykorzystano również dokumenty, raporty i dane statystyczne instytucji międzynarodowych oraz materiały prasowe, także publikowane na stronach internetowych. Informacje zawarte w niniejszym artykule odzwierciedlają stan na marzec 2018 r.

¹¹ Zob. M. Kurcz, *Jak przeżyć w afrykańskim mieście? Człowiek wobec pograniczności oraz procesów urbanizacyjnych w południowosudańskiej Dżubie*, Katowice 2012; V. Danielová, M. Kurcz, *Miejsce, tożsamość, status nad środkowym Nilem o naturze wewnętrznych konfliktów i kolektywnego wykluczenia w Sudanie*, Poznań 2017.

¹² R. Thurow, *The Fertile Continent: Africa, Agriculture's Final Frontier*, „Foreign Affairs” 2010, vol. 89, no. 6, The World Ahead (November/December), s. 102–110.

¹³ H. Verhoeven, *Climate Change, Conflict and Development in Sudan: Global Neo-Malthusian Narratives and Local Power Struggles*, Institute of Social Studies, Haga 2011.

¹⁴ Zob. D. J. Dzurek, *Parting the Red Sea: Boundaries, Offshore Resources and Transit*, Durham 2001.

¹⁵ Zob. A. Słowik, *Konflikt w Darfurze w świetle prawa międzynarodowego*, Toruń 2014.

¹⁶ Zob. N. Karamalla-Gaiballa, *Sudan: konflikt w Darfurze (2003–2011)*, Warszawa 2017.

¹⁷ Zob. R. Łoś, *Konflikty w Sudanie*, Warszawa 2013.

1. PÓŁNOCNA GRANICA SUDANU – TRÓJKĄT HALA'IB I OBSZAR BIR TAWIL

Ustalenie północnej granicy Sudanu było ściśle połączone z kolonialną przeszłością tego państwa, które aż do uzyskania niepodległości w 1956 r. stanowiło kondominium egipsko-brytyjskie. Pierwotny przebieg linii granicznej, który został zapisany w porozumieniu między Egiptem a Wielką Brytanią z 1899 r., miał wyznaczać 22 równoleżnik. Podział ten został uznany za granicę międzynarodową. Jednak w 1902 r. doszło do ponownego rozgraniczenia. Sudan wyznaczył granicę administracyjną, której przebieg nie pokrywał się całkowicie z tą ustaloną trzy lata wcześniej¹⁸. Fakt ten spowodował pojawienie się na mapie obszaru określanego jako Trójkąt Hala'ib, stanowiącego do dziś terytorium sporne w stosunkach egipsko-sudańskich. Jest to obszar liczący 20 580 km² z dostępem do Morza Czerwonego¹⁹. Według Alastaira Bonnetta powodem redefinicji przebiegu granicy miały być kwestie związane z historyczną przynależnością wspomnianego terytorium. O zatwierdzeniu przez Brytyjczyków wyznaczonej w 1902 r. linii granicznej przyłączającej Trójkąt Hala'ib do terytorium Sudanu przesądziło przekonanie kolonizatorów, że obszar ten posiada silne powiązania etniczne i geograficzne z ówczesnym kondominium²⁰. Poddana powyższym rozważaniom zmiana zapoczątkowuje także problem granicznego obszaru między Egiptem a Sudanem, który zostanie przedstawiony w dalszej części artykułu.

Terytorium Trójkąta Hala'ib nie budziło większych kontrowersji, póki Sudan pozostawał pod władzą kolonizatorów. Jednak w latach 50. XX w., wraz z uzyskaniem niepodległości, problem zaczął narastać. Genezy sudańsko-egipskiego sporu o wspomniany obszar można doszukiwać się w rozbieżności w definiowaniu przebiegu linii granicznej przez oba państwa. Po upadku kondominium władze Egiptu uznały, że granica międzynarodowa z Sudanem wyznaczana jest przez 22 równoleżnik (tak więc uznały rozwiązanie zapisane w porozumieniu z 1899 r.)²¹. Było to równoznaczne z pojawieniem się roszczeń egipskich wobec Trójkąta Hala'ib. Napięcie między państwami zwiększyło się jeszcze w 1958 r., po ogłoszeniu przez Sudan, że mieszkańcy terenów spornych mogą brać udział w wyborach. 20 lutego 1958 r. rząd z Chartumu zgłosił problem suwerenności Hala'ib do rozważenia na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ. Interwencja ta nie przyniosła jednak ostatecznego rozstrzygnięcia²².

Względne wyciszenie sporu udało się utrzymać do końca lat 80. XX w. Wzrost napięcia nastąpił, kiedy po przewrocie 1989 r. do władzy w Sudanie doszedł urzędujący do dziś Omar al-Baszir. Do tego momentu Trójkąt Hala'ib uznawany był za wartościowy głównie z powodu lokalizacji – dostępu do Morza Czerwonego. Jednak w latach

¹⁸ R. Guo, *Territorial Disputes and Resource Management. A Global Handbook*, New York 2007, s. 132.

¹⁹ Tamże.

²⁰ A. Bonnett, *Unruly Places: Lost Spaces, Secret Cities and Other Inscrutable Geographies*, Boston–New York 2014, s. 74.

²¹ D. J. Dzurek, *Parting the Red...*, s. 5.

²² Tamże.

90. XX w. odkryto w przynależnych do tego regionu wodach duże zasoby ropy naftowej²³, co doprowadziło do eskalacji sporu. W 1992 r. Egipt wyraził sprzeciw wobec zamiarów Sudanu, który chciał rozpocząć poszukiwania i wydobywanie ropy, przyznając w tym celu koncesję jednej z kanadyjskich firm. Odpowiedzią Egiptu było ponowne wysunięcie roszczeń dotyczących Trójkąta Hala'ib i zajęcie jego terytorium. Sudańska opinia publiczna opowiadała się za wypowiedzeniem wojny, jednak rząd ograniczył się do oświadczenia potępiającego postępowanie Egiptu, nie podejmując kroków militarnych. Skonfliktowane państwa rozpoczęły negocjacje, mimo to koncern naftowy zrezygnował z podpisywania umowy do czasu rozwiązania spornej kwestii suwerenności²⁴. Uniemożliwienie rozwoju infrastruktury wydobywczej ograniczyło na razie wartość Trójkąta Hala'ib. Pozostaje on też źródłem napięć w stosunkach między Sudanem a Egiptem²⁵.

Egipt i Sudan próbowały rozstrzygnąć spór terytorialny na drodze dyplomatycznej – w tym celu utworzony został wspólny komitet prawny, który zajmował się różnymi aspektami granic, m.in. granicą administracyjną, polityczną i naftową (wyznaczaną na podstawie geograficznego usytuowania złóż surowca). Gotowość uznania granic wyrażali Egipcjanie, jednak Sudan porzucił starania o ukończenie procesu, który miał zażegnać konflikt, i w 1994 r. wystąpił z propozycją przekazania sporu pod jurysdykcję Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości²⁶. Dodatkowo w II połowie lat 90. XX w. stosunki egipsko-sudańskie zostały zadrażnione ze względu na oskarżenia o udział Sudańczyków w przygotowaniu nieudanego zamachu na prezydenta Egiptu Hosniego Mubaraka, do którego doszło w 1995 r. w stolicy Etiopii. Konsekwencją tego wydarzenia było wydalenie z regionu Hala'ib przedstawicieli sudańskiej policji i urzędników przebywających na tym obszarze. Do względnej normalizacji stosunków doszło w 1999 r. Podczas wizyty Omara al-Baszira w Egipcie zostało wydane oświadczenie, w którym władze obu państw zadeklarowały dążenie do rozwiązania kwestii Trójkąta Hala'ib, a nawet wyraziły chęć podjęcia procesów integracyjnych²⁷. W styczniu 2000 r. Sudan wycofał swoje siły z obszaru Hala'ib, cedując kontrolę nad regionem na stronę egipską. Rząd z Chartumu nie zrezygnował z ubiegania się o sporne tereny i w 2004 r. roszczenia powróciły. Prezydent al-Baszir w swoich wypowiedziach podkreślał, że mimo wycofania się sił Sudanu z terytorium Trójkąta Hala'ib rządzony przez niego kraj nigdy nie zrzekł się praw do tych terenów. Najprawdopodobniejszą przyczyną ponownego odniesienia się do spornego obszaru było odkrycie nowych pokładów ropy naftowej²⁸.

Wydarzenia kolejnych lat w dużej mierze potwierdziły wykorzystywanie sytuacji w Trójkącie Hala'ib do politycznych i gospodarczych rozgrywek. Dzięki ponownemu

²³ Tamże.

²⁴ R. Guo, *Territorial Disputes and...*, s. 132.

²⁵ Tamże.

²⁶ D. J. Dzurek, *Parting the Red...*, s. 5–6.

²⁷ Tamże.

²⁸ R. Guo, *Territorial Disputes and...*, s. 132–133.

rozpatrywaniu sprawy obszaru przygranicznego oba państwa mają możliwość regulowania napięcia we wzajemnych stosunkach. Spór o Trójkąt Hala'ib zszedł na dalszy plan, kiedy w Afryce Północno-Wschodniej urzeczywistniał się proces podziału państw sudańskich, a w Afryce Północnej doszło do wydarzeń związanych z tzw. arabską wiosną. Na łamach gazet pojawił się ponownie w 2014 r., tym razem za sprawą działań Egiptu, który zawarł umowy z zagranicznymi firmami na poszukiwanie złota na spornych terenach przygranicznych. Odpowiedzią Sudanu na rozporządzenie zasobami obszaru Hala'ib przez władze egipskie była zgoda na rozmieszczenie na wspomnianym terytorium sił piechoty morskiej²⁹. W 2016 r. konflikt po raz kolejny stał się tematem istotnym dla światowych mediów. W styczniu 2016 r. ministrowie spraw zagranicznych obu państw zorganizowali konferencję prasową, na której wyrazili wolę dążenia do rozwiązania sporu granicznego. Najbardziej zaskakujący jednak pozostaje fakt, że podczas tego samego spotkania przedstawiciel rządu sudańskiego oświadczył, iż państwo, którego jest reprezentantem, postanowiło ponowić skargę w Radzie Bezpieczeństwa ONZ³⁰.

Doniesienia prasowe z 2016 r. mogły sugerować, że szansa na rozwiązanie konfliktu przybliżyła się. Sudan zapowiadał odwołanie się do arbitrażu międzynarodowego, czyli zaangażowanie społeczności międzynarodowej. Nadzieje prysły wraz z reakcją Egiptu, który nie zgodził się na negocjacje z rządem z Chartumu³¹. W kwietniu 2017 r. w Kairze zebrał się Wspólny Sudańsko-Egipski Komitet ds. Konsultacji Politycznych (Joint Sudan-Egypt Committee for Political Consultation). Podpisano wówczas honorową kartę medialną i zobowiązano się do kontynuowania konsultacji³².

Na arenę dyplomatyczną spór o Trójkąt Hala'ib powrócił na przełomie 2017 i 2018 r. Główną przyczyną było niezaakceptowanie przez Sudan porozumienia między Egiptem a Arabią Saudyjską, mającego na celu ustalenie granicy morskiej między tymi państwami. W ten sposób rozpoczął się kolejny kryzys wokół obszaru Hala'ib. Tym razem to Egipcjanie wystąpili z oświadczeniem, że gotowi są dostarczyć do ONZ list protestacyjny³³. W grudniu 2017 r. popierająca rząd egipska prasa przyczyniła się do eskalacji napięcia, publikując artykuły, które sugerowały, że Sudan występuje przeciw interesom Egiptu, zacieśniając relacje z Katarą i Turcją³⁴. Odpowiedzią był wyjazd sudańskiego ambasadora z Kairu, oficjalnie w celu odbycia konsultacji w stolicy. Ruch ten

²⁹ A. Abbas, *Sudanese-Egyptian ministerial press conference addresses Hala'ib Triangle land dispute*, Daily News Egypt, 10 I 2016, [online] <https://www.dailynewsegypt.com/2016/01/10/sudanese-egyptian-ministerial-press-conference-addresses-halaib-triangle-land-dispute/>, 22 II 2018.

³⁰ Tamże.

³¹ A. Azikiwe, *Sudan-Egypt Relations Further Strained over Territorial Dispute. The Hala'ib Triangle*, Global Research, 11 I 2018, [online] <https://www.globalresearch.ca/sudan-egypt-relations-further-strained-over-territorial-dispute-the-halaib-triangle/5625724>, 20 II 2018.

³² M. A. Maguid, *Egypt spurns Sudan's claims over Hala'ib Triangle*, Egypt today, 23 XII 2017, [online] <https://www.egypttoday.com/Article/2/37971/Egypt-spurns-Sudan-s-claims-over-Hala%E2%80%99ib-Triangle>, 22 II 2018.

³³ Tamże.

³⁴ *Egypt, Sudan hold talks to end diplomatic standoff*, Arab News, 8 II 2018, [online] <http://www.arab-news.com/node/1241631/middle-east>, 22 II 2018.

pogorszył relacje między Sudanem a Egiptem. Oczekiwano, że momentem przełomowym dla załagodzenia sytuacji między państwami może być szczyt Unii Afrykańskiej w Addis Abebie (22–29 stycznia 2018 r.)³⁵. Doszło na nim do spotkania przywódców obu państw, lecz rozmowy dotyczące terenów spornych odbyły się dopiero 8 lutego 2018 r. w Kairze, na szczelbu ministrów spraw zagranicznych³⁶. Za potwierdzenie normowania się stosunków między państwami można uznać oświadczenie ambasadora Sudanu w Egipcie, w którym poinformował, że na początku marca 2018 r. zamierza wrócić do swojego biura w Kairze³⁷.

Obszarem nieodłącznie związanym z wyznaczeniem granicy sudańsko-egipskiej w 1902 r. jest Bir Tawil. Wspomniane terytorium ma kształt trapezu, a jego powierzchnia wynosi 2 tys. km². Na początku XX w., podczas redefiniowania przebiegu linii granicznej przez Sudan, rozpatrywane tereny zostały włączone do Egiptu. Sudańczycy argumentowali swoją rezygnację z obszaru Bir Tawil, powołując się, podobnie jak w sprawie Trójkąta Hala'ib, na geograficzne i etniczne powiązania zamieszkałej tam ludności z Północą³⁸. Egipt zrezygnował z przejścia władzy nad tym obszarem. Bir Tawil można więc nazwać *ziemią niczyją* (*terra nullius*)³⁹. Pojęcie to wywodzi się z prawa rzymskiego i nawiązuje bezpośrednio do zagadnienia *res nullius*, czyli *rzeczy niczyjej* lub *dobra bezpańskiego*⁴⁰. *Terra nullius* zawęży tę kategorię, łącząc ją z przestrzenią. Ze wspomnianym pojęciem wiąże się zasada *res nullius cedit primo occupanti* (*rzecz niczyja staje się własnością pierwszego, który ją zagarnął*)⁴¹. Obecnie żaden z rządów nie rości sobie praw do obszaru⁴². Wynika to z jego położenia geograficznego i klimatu: Bir Tawil zlokalizowane jest na Saharze, co wyklucza wykorzystanie go do celów rolniczych; jest to również teren pozbawiony infrastruktury (dróg, budynków) i niezamieszkały. O jego mniejszej wartości decyduje też to, że – inaczej niż Trójkąt Hala'ib – nie posiada bogactw naturalnych⁴³.

Współcześnie temat Bir Tawil pojawia się w przestrzeni publicznej głównie w związku ze sporami między osobami prywatnymi, które chcą na tym obszarze utworzyć własne państwo. Jednym z przykładów takich działań było ogłoszenie powstania na tery-

³⁵ Tamże.

³⁶ *Egypt and Sudan conclude strategic meeting in Cairo*, Middle East Monitor, 9 II 2018, [online] <https://www.middleeastmonitor.com/20180209-egypt-and-sudan-conclude-strategic-meeting-in-cairo/>, 22 II 2018.

³⁷ *Sudanese Amb. to Egypt resumes work in days*, Kuwait News Agency, 26 II 2018, [online] <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2697411&language=en>, 27 II 2018.

³⁸ A. Bonnett, *Unruly Places...*, s. 73–74.

³⁹ *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego*, [online] <http://www.slownikonline.pl/kopalinski/A435154B0127E95DC125658600625E94.php>, 12 V 2018.

⁴⁰ *Słownik języka polskiego*, [online] <https://sjp.pl/res+nullius>, 12 V 2018. Zgodnie ze słownikiem języka angielskiego jest to *opustoszały ląd; ziemia, która formalnie nie należy do nikogo. Definitions: terra nullius*, AllWords.com, [online] <https://www.allwords.com/word-terra+nullius.html>, 12 V 2018.

⁴¹ *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego...*

⁴² J. Dudkina, *The battle of Bir Tawil*, The Slow Journalism Company, 4 IX 2015, [online] <https://www.slow-journalism.com/from-the-archive/the-battle-of-bir-tawil>, 22 II 2018.

⁴³ A. Bonnett, *Unruly places...*, s. 75.

torium Bir Tawil Królestwa Północnego Sudanu, którego założycielem mianował się obywatel Stanów Zjednoczonych, mieszkaniec stanu Wirginia – Jeremiah Heaton. Głównym powodem, który skłonił go do proklamowania 16 czerwca 2014 r. powstania nowego państwa, było marzenie jego siedmioletniej córki o zostaniu księżniczką. Heaton oświadczył, że o powadze prowadzonych przez niego działań mają świadczyć starania o uznanie jego państwa przez Egipt i Sudan⁴⁴. W mediach opisano konflikt Heatona z Dmitry’em Zhikharevem, który twierdził, że jako pierwszy założył państwo na obszarze Bir Tawil⁴⁵. Wspomniany spór między osobami aspirującymi do miana pierwszych zdobywców *terra nullius* pozostał nierozstrzygnięty. Julia Dudkina nazwała sprawę „grą o tron”⁴⁶. Strona internetowa zawierająca wszelkie informacje dotyczące Królestwa Północnego Sudanu funkcjonuje w dalszym ciągu. Można zapoznać się na niej z historią, najważniejszymi dokumentami, materiałami dla mediów. Na stronie zamieszczono też informację o możliwości dotowania Królestwa. Centralnym punktem witryny jest wyodrębnienie czterech filarów rozwoju – bezpieczeństwa żywnościowego, efektywności energetycznej, wolności cyfrowej i wolności finansowej⁴⁷. Co ciekawe, choć wciąż aktywne jest konto na umożliwiającej przekazywanie środków platformie PayPal, to ostatnie informacje na stronie, określone jako „najnowsze”, datowane są na 2015 r.⁴⁸ Najnowsze doniesienia dotyczące podporządkowania obszaru Bir Tawil przez osobę prywatną pochodzą z listopada 2017 r., kiedy to na wspomniane tereny przybył obywatel Indii – Suyash Dixit. Według jego deklaracji w czasie podróży przez obszar uznawany za ziemię niczyją – na której umieścił flagę i zapoczątkował prymitywną uprawę na pustyni – proklamował Królestwo Dixit. Legalności działań nowego króla ma dowodzić oświadczenie, które wysłał drogą mailową do ONZ⁴⁹. Przedstawione wyżej przykłady nie mają oczywiście większego znaczenia dla sprawy, wskazują jednak, że terytorium to nie bez przyczyny jest nazywane „anomalią geograficzną”⁵⁰.

2. ZACHODNIA GRANICA SUDANU – DARFUR

Darfur zlokalizowany jest w zachodniej części Sudanu. Graniczy z czterema afrykańskimi państwami: Libią, Czadem, Republiką Środkowoafrykańską i Sudanem Południowym. Zajmuje obszar około 549 tys. km², a liczba zamieszkujących go osób

⁴⁴ E. Liston, *American plans to use 'his' piece of Africa for advancement of science*, The Guardian, 16 VII 2014, [online] <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/16/american-claim-africa-science-jeremiah-heaton-egypt-sudan>, 28 II 2018.

⁴⁵ J. Dudkina, *The battle of...*

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Strona internetowa Kingdom of North Sudan, [online] <http://kingdomsudan.org/>, 28 II 2018.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ M. Molloy, *Explorer declares himself 'king' of unclaimed no man's land*, The Telegraph, 14 XI 2017, [online] <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/11/14/explorer-declares-king-unclaimed-no-mans-land/>, 28 II 2018.

⁵⁰ Zob. E. Liston, *American plans...*

wynosi około 7 mln⁵¹. Cały ten region charakteryzuje się suchym i gorącym klimatem⁵². Obecnie w dużej mierze zamieszkują go Arabowie. Do rdzennych mieszkańców zalicza się ludność Fur, a także spokrewniony z nią lud Masalit. To właśnie wspomnianym grupom etnicznym prowincja zawdzięcza swoją nazwę. Jest ona bowiem połączeniem dwóch arabskich słów, określenia domu (*dar*) i nazwy dominującego plemienia (*Fur*)⁵³. Współcześnie nazwa w większości przypadków zapisywana jest łącznie, lecz historycznie, zwłaszcza za czasów sultanatu, przyjmowała następującą formę zapisu: „Dar Fur”⁵⁴.

W 1956 r., po uzyskaniu niepodległości przez Sudan, Darfur został włączony do nowo powstałego państwa. Wydarzenie to zakończyło długi okres, w którym wspomniany region utrzymywał status autonomiczny. Historyczna niezależność miała również bezpośrednie przełożenie na sytuację, w jakiej znaleźli się mieszkańcy Darfuru w okresie postkolonialnym – dyskryminację w zakresie edukacji i zarządzania prowincją oraz stygmatyzację ze względu na pochodzenie czy wyznanie⁵⁵. Marginalizowanie znaczenia prowincji stanowiącej około 20% powierzchni kraju oraz brak poczucia konieczności bezpośredniego podporządkowania się decyzjom, które zapadają w Chartumie, zaowocowały mobilizacją społeczeństwa. Część mieszkańców Darfuru zaczęła działać na rzecz rozwoju regionu. Za instytucjonalizację podejmowanych starań można uznać 1963 r., kiedy powstał Front Rozwoju Darfuru (Darfur Development Front, DDF). Liderem lokalnej organizacji został Ahmed Ibrahim Diraige⁵⁶. Powołanie wspomnianej organizacji było ważnym aktem symbolicznym. Biorąc pod uwagę permanentną walkę o władzę na szczeblu lokalnym, podjęta inicjatywa nie miała jednak szans na odniesienie spektakularnego sukcesu.

Sytuacja w prowincjach Sudanu, w tym także w Darfurze, pogorszyła się w latach 70. XX w., po udanym zamachu stanu przeprowadzonym w 1969 r. przez wojsko pod dowództwem Dżafara an-Numajriego⁵⁷. Zrezygnowano wtedy z dotychczasowego systemu administracji, zgodnie z którym odpowiedzialność za decyzje dotyczące poszczególnych części Sudanu spoczywała na plemiennych przywódcach. Zastąpiono ich radami ludowymi. Zmiany wprowadzone w strukturze zarządzania okazały się przyczyną nowych konfliktów⁵⁸.

Napięcie na terenie Darfuru wzrosło także na skutek uchwalenia przez władze Sudanu *Unregistered Land Act* (1970 r.). Regulacja ta dawała prawo do konfiskowania ziemi, do której nie było przypisanego właściciela⁵⁹. Wprowadzenie tej regulacji uniczyliło sprawowanie nadzoru nad terytoriami przez plemiona i wykluczało możli-

⁵¹ N. Karamalla-Gaiballa, *Sudan: konflikt...*, s. 36.

⁵² Tamże, s. 36–37.

⁵³ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 114.

⁵⁴ E. Promińska, T. Dzierżykray-Rogalski, *Sudan*, Warszawa 1980, s. 48.

⁵⁵ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 23.

⁵⁶ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 116.

⁵⁷ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 26–28.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

wość uprawy roli, czyli eliminowało główne źródło utrzymania wielu osób. Efektem zaostżenia przepisów dotyczących własności ziemi, spotęgowanego przez wielką suszę i początek gwałtownego wzrostu liczby ludności na terenach Darfuru (za jego początek uznaje się 1973 r.)⁶⁰, stały się migracje. Główną przyczyną było poszukiwanie pastwisk i miejsc nadających się do uprawy roli⁶¹.

W latach 80. XX w. istotnym czynnikiem mającym duży wpływ na rozwój wydarzeń w Darfurze była susza. Fakt ten przyczynił się do nasilenia migracji, która swój początek miała już w poprzedniej dekadzie. Miejsce zamieszkania zmieniali mieszkańcy północnej części prowincji, trudniący się pasterstwem, uzależniający swój byt od warunków klimatycznych. Jednak rząd w Chartumie musiał poradzić sobie z poszkodowanymi ludami pasterskimi atakującymi czarnoskórych mieszkańców Darfuru oraz zmierzyć się z falą migrantów z ogarniętego wojną i wyniszczoną suszą Czadu. Ponadto obszar ten narażony był na ataki ze strony partyzanckich sił złożonych z Czadyjczyków, szkolonych przez Libię, która agresywnymi zachowaniami próbowała podporządkować sobie państwa regionu. Przytoczone wydarzenia budziły znaczący sprzeciw mieszkańców Darfuru⁶². Lata 1984–1985, najtrudniejszy okres wielkiej suszy, były ważne dla losów Darfuru. Właśnie od tego momentu zaczęły się uwidaczniać wyraźne wpływy obcych państw na tym terenie. Początkowo ze względu na trudną sytuację humanitarną i głód rząd w Chartumie wystosował do społeczności międzynarodowej prośbę o pomoc. Odpowiedzią była amerykańska pomoc żywnościowa⁶³. W 1985 r. grupa wojskowych dokonała w Sudanie zamachu stanu, w wyniku którego odsunięto an-Numajriego od władzy⁶⁴. W konsekwencji doszło do zbliżenia z Libią, które miało negatywne skutki dla Darfuru. W interesie państwa rządzonego przez Mu'ammara Kaddafiego była stabilizacja prowincji. Na jej obszarze przebywali libijscy żołnierze, jednak fakt ten nie sprzyjał realizacji wspomnianego założenia. Darfur stał się odtąd obiektem ataków sił czadyjskich, które, podejmując określone działania na jego terytorium, pragnęły uprzędzić manewry jednostek złożonych z Libijczyków⁶⁵.

Druga połowa lat 80. XX w. w Darfurze, prócz uwidocznienia się aktywności innych państw na tym obszarze, przyniosła także wzmożenie konfliktów etnicznych – lud Fur zaczął walczyć o swą pozycję. W 1988 r. wybuchła tzw. wojna plemion, w której wspomniana ludność rodzima przegrała z ludem Rizejgat⁶⁶. W kolejnym roku walki między Fur a plemionami arabskimi rozpoczęły się w okolicach Dżabal

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże.

⁶² R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 116–118.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 30.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Rizejgat to grupa etniczna występująca na terytorium Darfuru, w której skład wchodzi Arabowie. Cechą charakterystyczną jej członków jest trudnienie się pasterstwem. K. Wiatr, *Darfur – ginąca prowincja*, Portal spraw zagranicznych, 6 IV 2008, [online] <http://www.psz.pl/116-bezpieczenstwo/katarzyna-wiatr-darfur-ginaca-prowincja>, 21 IV 2018.

Marra, jednak szybko rozprzestrzeniły się także na tereny przygraniczne z Czadem, co wpłynęło na jego zaangażowanie w spór⁶⁷. W 1989 r. do władzy w Sudanie doszedł Omar al-Baszir, który stopniowo zaczął wprowadzać reżim mający zagwarantować względną stabilizację sytuacji w kraju. Jednak składane przez nowego prezydenta deklaracje nie zmieniły realiów. Trwał proces intensyfikacji konfliktów międzyplemiennych, dochodziło do coraz brutalniejszych incydentów. Chęć pozbycia się *darfurskiego problemu*, aby móc skoncentrować się na walce z mieszkańcami Południa, a także dążenie do zacieśnienia kontaktów z Libią, skłoniły al-Baszira do podpisania porozumienia, na mocy którego Darfur miał rozpocząć integrację z przygraniczną libijską prowincją – Kufrą. Szybko jednak okazało się, że Darfurczycy zgłosili sprzeciw wobec kontynuowania polityki marginalizacji regionu, w którym mieszkają, i w 1991 r. wybuchło powstanie. Zryw ten był aktywnie wspierany przez Ludową Armię Wyzwolenia Sudanu (Sudan People's Liberation Army, SPLA)⁶⁸. Mimo że bunt został sprawnie stłumiony przez oddziały milicji, w której skład wchodziła ludność arabska, rząd w Chartumie otrzymał wyraźny sygnał, że walczący o te same ideały Sudańczycy (zakończenie dyskryminacji poszczególnych regionów) są w stanie się zjednoczyć i działać wspólnie.

W 2003 r. konflikt rozgorzał na dobre. Nakładające się na siebie problemy doprowadziły do militarne go starcia, z którym od ponad 15 lat borykają się zarówno sudańskie władze, jak i społeczność międzynarodowa. Podłoże konfliktu jest wielowymiarowe. Do istotnych przyczyn należy zaliczyć politykę rządu z Chartumu wobec prowincji – marginalizację i zaniedbanie rozwoju regionu. Czynnikiem eskalującym napięcie i zarazem pogarszającym warunki bytowe mieszkańców Darfuru były także powtarzające się okresy suszy oraz pustoszczenie terenów uprawnych, które powodowały klęski głodu⁶⁹. Ponadto miały one także wpływ na zwiększenie liczby imigrantów, głównie z terenów graniczących z Czadem, przenoszących się w poszukiwaniu nowych pastwisk i miejsc dogodnych do uprawy roli. Problemem, wymienianym często jako ten, w którym można doszukiwać się zarówno przyczyny konfliktu, jak i trudności z jego rozwiązaniem, są spory międzyplemienne. Tak pisał o tym Nagmeldin Karamalla-Gaiballa: *Konflikty etniczne czy plemienne opierają się na międzygrupowych konfrontacjach, które od dawna charakteryzowały Darfur i to głównie między osiadłymi rolnikami a pasterzami. Tego rodzaju konflikty były jednak rozwiązywane w drodze mediacji w ramach tradycyjnej lokalnej rady pojednania i rekompensaty wyrządzonych krzywd*⁷⁰. Powstające na przestrzeni półwiecza antagonizmy dały początek formowaniu się licznych grup rebeliantów mających reprezentować interesy mieszkańców i bronić Darfuru. Ich wspólną cechą było pozostawanie w opozycji do rządu w Chartumie⁷¹. Nie są one jednak jednolite. Stanowią pokłosie postkolonialnych procesów modernizacyjnych, które w znacznym

⁶⁷ Tamże, s. 118–121.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ N. Karamalla-Gaiballa, *Sudan: konflikt...*, s. 96–103.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

stopniu zniszczyły tradycyjne lokalne struktury społeczne, a tym samym pogłębiły podziały. Chęć implementacji zachodnich modeli funkcjonowania państwa, z nadrzędną rolą decyzji zapadających na centralnym szczeblu, okazała się niemożliwa, ponieważ budziła bunt lokalnej ludności. Ukształtowanie takiej relacji w znacznym stopniu przyczyniło się do erupcji agresji i rozlewu krwi⁷².

Głównymi grupami rebelianckimi zaangażowanymi w konflikt zbrojny w Darfurze były SPLA i Ruch Sprawiedliwości i Równości (Justice and Equality Movement, JEM)⁷³. Działania militarne rozpoczęły się 25 kwietnia 2003 r., kiedy wspomniane siły dokonały ataku na oddziały sudańskiej armii pod al-Faszer. W pierwszej fazie konfliktu widoczną przewagę zdobyli rebelianci, przez kolejne miesiące udało im się zająć liczne tereny – ostatnie pozycje przylegały do granic Kordofanu. Armia sudańska została zaskoczona, jednak po ostatecznej mobilizacji przystąpiła do tłumienia buntu. Codziennością mieszkańców objętego konfliktem obszaru stały się bombardowania, masowe egzekucje, a także przymusowe przesiedlenia ludności. Istotną rolę w pacyfikowaniu wystąpienia odegrała prorządowa milicja złożona z ludności pochodzenia arabskiego (tzw. milicja džandżawidów). Dużą jej część stanowiły osoby biorące udział w etnicznych sporach z plemionami Masalit i Fur⁷⁴.

8 kwietnia 2004 r., po niecałym roku trwania konfliktu, doszło do zawieszenia broni między działającymi wspólnie SPLA i JEM a oddziałami armii sudańskiej (2004, *Darfur Humanitarian Ceasefire Agreement*). Siły rządowe nie zaprzestały jednak działań zbrojnych. Pogarszanie się sytuacji w zachodniej prowincji Sudanu przyczyniło się do aktywnego zaangażowania Unii Afrykańskiej (UA) w tym regionie. Problem Darfuru stał się jednym z przedmiotów dyskusji podczas obrad piątej sesji zwyczajnej Rady Wykonawczej tej organizacji⁷⁵ (25 czerwca–3 lipca 2004 r.) i trzeciej sesji zwyczajnej Zgromadzenia⁷⁶ (6–8 lipca 2004 r.). W lipcu 2004 r. zapadła decyzja o ustanowieniu obserwacyjnej misji African Mission in Sudan (AMIS), która swą działalność rozpoczęła miesiąc później⁷⁷. Liczba zaangażowanych sił była jednak nieadekwatna do rozmiarów konfliktu, co przesądziło o braku sukcesów misji. Unia Afrykańska nie była jedyną organizacją międzynarodową, którą zajmował temat sporu w Darfurze. Żywe zainteresowanie konfliktem wykazywała także Organizacja Narodów Zjednoczonych. Wyrazem tego stały się rezolucje uchwalone 2004 r. przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Pierwsza z nich (nr 1556) została przyjęta 30 lipca 2004 r. Zawierała żądanie rozbrojenia oddziałów milicji džandżawidów, pod groźbą zastosowania art. 41 *Karty Narodów*

⁷² A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 37–38.

⁷³ Zob. *The Sudanese press after separation – Contested identities of journalism*, MICT 2012, s. 42–43.

⁷⁴ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 38–39.

⁷⁵ Zob. *Decisions of Executive Council Fifth Ordinary Session*, [online] https://au.int/sites/default/files/decisions/9640-ex_cl_dec_93_-_164_v_e.pdf, 20 III 2018.

⁷⁶ Zob. *Decisions and Declarations of Assembly of the African Union Third Ordinary Session Union*, [online] https://au.int/sites/default/files/decisions/9550-assembly_en_30_31_january_2005_auc_third_ordinary_session.pdf, 20 III 2018.

⁷⁷ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 39.

*Zjednoczonych*⁷⁸ (KNZ), dopuszczającego zerwanie stosunków gospodarczych, dyplomatycznych i wszelkich form komunikacji z państwem niewykonującym decyzji Rady Bezpieczeństwa⁷⁹. Druga (nr 1564), wydana niecałe dwa miesiące później (18 września 2004 r.), dopuszczała możliwość nałożenia sankcji na przemysł energetyczny Sudanu i obligowała Sekretarza Generalnego ONZ do analizy poziomu łamania praw człowieka w Darfurze⁸⁰. Wspomniane powyżej działania na rzecz przywrócenia pokoju przyniosły zawieszenie broni, o którym zadecydowano 9 listopada 2004 r. w Abudży. Jednak porozumienie stron, podobnie jak analogiczny dokument sprzed półtora roku, nie przyniosło daleko idących rezultatów⁸¹.

Na dalszy rozwój wydarzeń w Darfurze duży wpływ miała ogólna sytuacja w Sudanie, którą uwarunkowało podpisanie *Comprehensive Peace Agreement* (CPA, styczeń 2005 r.), a także wynikający z niego tzw. okres przejściowy, który charakteryzował się zarządzaniem państwa przez dwóch wiceprezydentów, co uwzględniało interesy zarówno północnej, jak i południowej części kraju. Trwał on do momentu przeprowadzenia referendum niepodległościowego w 2011 r.⁸² W tym czasie działania o charakterze misji na terenie Sudanu podjęła ONZ. 24 marca 2005 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ wydała rezolucję nr 1590, która ustanawia mechanizm kontroli nad przestrzeganiem CPA. Powstała misja pokojowa United Nations Mission in Sudan (UNMIS)⁸³. Fakt ten okazał się mieć niebagatelne znaczenie dla ustanowienia w 2007 r. misji United Nations-African Union Mission in Darfur (UNAMID), która była owocem współpracy ONZ i UA⁸⁴.

Istotnym punktem w obrębie działań zmierzających do rozwiązania konfliktu w Darfurze było podpisanie 5 maja 2006 r. *Darfurskiego Porozumienia Pokojowego* (*Darfur Peace Agreement*, DPA). Zawierało ono zapisy obligujące rząd Sudanu do prowadzenia działań mających zaowocować rozbrojeniem rebeliantów i ich integracją z sukańskimi siłami zbrojnymi. Zakładało także proces przygotowania liderów do przejścia władzy w regionie i sprawowania jej zgodnie z zasadami demokracji⁸⁵. Akt podpisała

⁷⁸ Art. 41 *Karty Narodów Zjednoczonych*: Rada Bezpieczeństwa może zadecydować, jakie środki niewymagające użycia siły zbrojnej należy zastosować dla skutecznego przeprowadzenia jej decyzji oraz może wezwać członków Organizacji Narodów Zjednoczonych do zastosowania takich środków. Środki te mogą obejmować zupełne lub częściowe przerwanie stosunków gospodarczych oraz komunikacji: kolejowej, lotniczej, pocztowej, telegraficznej, radiowej i innej, jak również zerwanie stosunków dyplomatycznych. *Karta Narodów Zjednoczonych*, [online] <http://www.bb.po.gov.pl/Prawa/PNZ/KNZ.pdf>, 23 III 2018.

⁷⁹ *Resolution 1556 (2004) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1556>, 23 III 2018.

⁸⁰ *Resolution 1564 (2004) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1564>, 23 III 2018.

⁸¹ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 40.

⁸² Tamże, s. 41–42.

⁸³ *Resolution 1590 (2005) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1590>, 23 III 2018.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ N. Karamalla-Gaiballa, *Sudan: konflikt...*, s. 200–206.

jedynie część organizacji rebelianckich, a jego postanowienia złamano już po dziesięciu dniach. Działania militarne na terenach Darfuru były kontynuowane i przybrały rozmiar porównywalny do tego z początkowej fazy wojny⁸⁶.

Kolejnym z punktów zwrotnych w historii darfurskiego konfliktu były wydarzenia 2007 r. Jednym z nich było przyjęcie przez Radę Bezpieczeństwa ONZ kolejnej rezolucji (nr 1769) odnoszącej się do sytuacji w Sudanie. Nie tylko stało się to podstawą powołania misji połączonych sił UA i ONZ (UNMID)⁸⁷, lecz stanowiło także zwińczenie swego rodzaju rozgrywki pomiędzy chcącą udzielić pomocy Sudanowi już rok wcześniej (rezolucja nr 1706 z 31 sierpnia 2006 r.) społecznością międzynarodową a rządem w Chartumie, który skutecznie temu przeciwdziałał. Kolejnym krokiem było uznanie przez Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK), że na terenie Darfuru mogło dojść do zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Potwierdzeniem tego i jednocześnie podstawą do wydania międzynarodowego listu gończego za sprawcami miały być dowody zebrane w ciągu trwającego niemal dwa lata śledztwa prowadzonego przez prokuratora MTK⁸⁸. Po przedstawieniu kolejnego materiału dowodowego 4 marca 2009 r. został wydany międzynarodowy nakaz aresztowania wobec Omara al-Baszira. Według prokuratora MTK jest on współodpowiedzialny za zbrodnie przeciw ludzkości i zbrodnie wojenne popełnione na terytorium Darfuru⁸⁹. W odwecie prezydent Sudanu zdecydował o wydaleniu z kraju 13 przedstawicielstw organizacji pozarządowych, tym samym pozbawiając wielu obywateli pomocy humanitarnej. MTK nie anulował nakazu, wręcz przeciwnie, na wniosek prokuratora wziął pod uwagę kolejną kwalifikację czynu. 12 lipca 2010 r. wydany został nowy nakaz aresztowania, który zawierał oskarżenie o dopuszczenie się zbrodni ludobójstwa⁹⁰.

W kwietniu 2010 r. w Sudanie odbyły się wybory prezydenckie, w których reelekcji doczekał się Omar al-Baszir⁹¹, zaś w styczniu 2011 r. miało miejsce referendum niepodległościowe przesądzające o secesji południowej części Sudanu. Z perspektywy rozwoju konfliktu w Darfurze niezwykle istotna okazała się sytuacja w państwach graniczących z tą prowincją. W lutym 2011 r. w Libii rozpoczęły się działania rewolucyjne. Powiązanie darfurskich rebeliantów, dotyczące pozyskiwania broni, z reżimem Kaddafiego przesądziło o ich zaangażowaniu w pomoc dyktatorowi. Postawę opozycyjną wobec sił rebelianckich zajął rząd z Chartumu – udzielał pomocy siłom walczącym z reżimem Kaddafiego, licząc, że jego upadek zakończy wojnę w Darfurze. Śmierć Kaddafiego skłoniła sudańskie władze do uszczelnienia granicy z Libią i Czadem. Upatrywano w tym szans na wygaśnięcie konfliktu⁹², co jednak finalnie nie nastąpiło.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ *Resolution 1769 (2007) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1769>, 23 III 2018.

⁸⁸ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 43–45.

⁸⁹ Tamże.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Tamże, s. 46–47.

⁹² Tamże.

Kolejną z prób zażegnania katastrofy w Darfurze, podjętą w maju 2011 r., było zawarcie porozumienia z Dohy (*Doha Document for Peace in Darfur*, DDPD). Jako jego dopełnienie podpisano protokół mający być podstawą do przeprowadzenia procesu pokojowego (14 lipca 2011 r.). Fakt ten stanowił zwieńczenie ponaddwuletnich negocjacji, jakie zdecydowały się podjąć, za pośrednictwem mediatora, ONZ i UA⁹³. Dokument został zawarty między rządem z Chartumu a rebeliantami zrzeszonymi w Ruchu Wyzwolenia i Sprawiedliwości⁹⁴ (Liberation and Justice Movement, LJM). Wspomniane wydarzenia można było odczytać jako zapowiedź konkretnych zmian, jednak postęp, jaki dokonał się na drodze ku pokojowi, został zaprzeczony przez Ruch Wyzwolenia Sudanu (Sudan Liberation Movement, SLM)⁹⁵. Wspomniana organizacja, jako ostatnia z przedstawicieli rebeliantów, odmówiła podpisania dokumentu z Dohy. Niemal natychmiast działania w celu ratowania zapisanych w porozumieniu rozwiązań podjęła społeczność międzynarodowa. W październiku 2011 r. do Sudanu został wysłany podsekretarz ONZ ds. operacji pokojowych Hevré Ladsous, który miał przekonać SLM do podpisania DDPD, jednak jego misja nie przyniosła oczekiwanego efektu. W listopadzie sprawą zajął się Instytut ds. Pokoju Departamentu Stanu USA, lecz także jego starania nie przekonały rebeliantów do akceptacji ustaleń z Dohy⁹⁶. Brak zauważalnych efektów DPA i DDPD był wielkim rozczarowaniem dla mieszkańców Darfuru. Największe nadzieje wiązali oni bowiem z zapisaną w obu dokumentach obietnicą przeprowadzenia referendum w sprawie autonomii. Początkowo prezydent al-Baszir wyznaczył jego datę na 1–2 lipca 2012 r., szybko jednak się z tego wycofał, deklarując jedynie, że DDPD powinno w przyszłości zostać implementowane do sukańskiej konstytucji⁹⁷.

Od 2012 r. nie podjęto żadnej decyzji dotyczącej Darfuru, którą można by uznać za przełomową. Konfliktu nie udało się rozwiązać – powszechnie zaczęto mówić o „wykrwawianiu” prowincji. Społeczność międzynarodowa, do tej pory deklarująca chęć zaangażowania, nie podejmuje zdecydowanych działań. W ostatnich latach Rada Bezpieczeństwa ONZ wydała kilkanaście rezolucji, jednak żadna z nich nie przyniosła przełomu. Wspomniane dokumenty można podzielić na trzy zasadnicze kategorie: odnawiające mandat i przedłużające obecność misji UNAMID w Darfurze (nr 2063, 2113, 2173, 2228, 2296, 2363), odnawiające mandat i przedłużające obecność panelu ekspertów na terenie Sudanu (nr 2035, 2091, 2138, 2200, 2265, 2340, 2400) i potwierdzające zmianę priorytetów misji UNAMID (nr 2148)⁹⁸. Dramatyczną sytuację

⁹³ N. Karamalla-Gaiballa, *Sudan: konflikt...*, s. 206–2014.

⁹⁴ Ruch Wyzwolenia i Sprawiedliwości to ugrupowanie powstałe w 2010 r., utworzone z 10 mniejszych grup rebelianckich działających w Darfurze. *Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan*, [online] <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/archive/other/armed-groups/HSBA-Armed-Groups-LJM-Oct-2012.pdf>, 25 III 2018.

⁹⁵ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 47–49.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Odnosniki do treści rezolucji dostępne na stronie: Security Council Report, [online] <https://www.securitycouncilreport.org/>, 25 III 2018.

zachodniej prowincji Sudanu potwierdza także raport wydany w 2017 r. przez Radę Praw Człowieka ONZ. Informacje w nim zawarte zostały opracowane na podstawie badań terenowych przeprowadzanych przez niezależnego eksperta. W odniesieniu do Darfuru raport wymienił szereg uchybień dotyczących przestrzegania praw człowieka, m.in. nękanie obrońców praw człowieka, ograniczanie społeczeństwa obywatelskiego, aresztowanie i oskarżenie członka personelu UNAMID i nadużywanie siły przeciwko uczniom⁹⁹. Opis sytuacji zachodniego regionu Sudanu ukazuje, że realia życia uległy tam poprawie po ogłoszeniu zawieszenia broni w 2016 r. Obszar ten ciągle nie jest jednak wolny od licznych aktów rozboju, przemocy, napadów, gwałtów i porwań. Za najbardziej charakterystyczne dla obecnej fazy konfliktu w Darfurze uznano częstotliwość i skalę zabójstw¹⁰⁰.

3. POŁUDNIOWA GRANICA SUDANU – ABYEI

Abyei jest regionem położonym na pograniczu Republiki Sudanu i Republiki Sudanu Południowego. Obejmuje obszar około 10,5 tys. km². W regionie znajdują się bogate zasoby ropy naftowej, a także ziemia nadająca się do uprawy, choć występują tam też tereny pustynne. Abyei jest ojczyzną Ngok Dinka, plemienia, które łączą silne więzi etniczne, kulturowe i językowe z zamieszkującym Sudan Południowy plemieniem Dinka. Drugim z ludów obecnych na tym obszarze jest Misseriya – koczownicze arabskie plemię z Północy, sezonowo przemierzające Abyei z bydłem w poszukiwaniu wody i pastwisk w porze suchej¹⁰¹.

Występowanie na tym terenie dwóch odmiennych grup etnicznych nie stanowiło problemu w czasach kolonialnych. Ich bezkonfliktowe współistnienie przekreślił okres wojen domowych w Sudanie, trwający do 2005 r. Wówczas ludy te opowiedziały się po przeciwnych stronach sporu, zgodnie ze swoim rdzennym pochodzeniem – Ngok Dinka wsparły przedstawicieli Południa, a Misseriya – siły rządowe¹⁰². Fakt ten sprawił, że negocjacje, które finalnie doprowadziły do podpisania CPA, dotyczyły także Abyei. 26 maja 2004 r. podpisany został tzw. protokół z Abyei, który określał zasady zarządzania terenem po podpisaniu porozumienia pokojowego. Przewidywano, że w okresie przejściowym (czyli do momentu przeprowadzenia referendum secesyjnego dotyczącego Sudanu Południowego) wspomnianemu obszarowi zostanie przyznany specjalny status administracyjny. Oznaczało to, że teren będzie zarządzany przez lokalną władzę, a jego mieszkańcy pozostaną obywatelami zarówno Sudanu, jak i Sudanu Południowego. Ponadto równocześnie z referendum w sprawie secesji mieszkańcy Abyei mieli zyskać

⁹⁹ *Report of the Independent Expert on the situation of human rights in the Sudan*, [online] http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_36_63.pdf, 25 III 2018.

¹⁰⁰ Tamże.

¹⁰¹ M. Zapata, *What is the Abyei Area and Why is it Disputed?*, Enough Project, 15 I 2013, [online] <https://enoughproject.org/blog/enough-101-what-abyei-area-and-why-it-disputed>, 27 III 2018.

¹⁰² R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 104.

możliwość zdecydowania o przynależności regionu. Dokument określił także podział zysków z wydobywanej ropy naftowej. Ostatnim z istotnych punktów dokumentu było ustanowienie komisji granicznej (Abyei Boundaries Commission, ABC) i komisji referendalnej (Abyei Referendum Commission, ARC)¹⁰³.

Geneza współczesnego sporu o Abyei jest ściśle związana z podziałem społeczeństwa, który Robert Łoś określał jako *podział na osadników i tubylców*¹⁰⁴, a także z zyskami z wydobywania ropy. Na początku 2007 r. dostęp do Abyei został zablokowany. Uniemożliwiło to pozyskiwanie surowca, a co za tym idzie – podmioty zajmujące się eksploatacją złóż poniosły straty. Problematyczne stały się jakiegokolwiek działania mające przeciwdziałać takiemu stanowi rzeczy, głównie ze względu na to, że wciąż nie zostały zdemilitaryzowane pola roponośne¹⁰⁵. W 2008 r. eksperci z ABC opublikowali raport, który zawierał propozycję podziału Abyei i przebiegu granic obszaru. Stwierdzono jednak, że autorzy dokumentu przekroczyli swój mandat. 8 czerwca 2008 r. strony sporu podpisały mapę drogową z Abyei (*Abyei Road Map Agreement*), w której zobowiązały się oddać ustalenia ABC pod ocenę arbitrażu¹⁰⁶. Wciąż zaostrażająca się sytuacja budziła niepokój społeczności międzynarodowej. Między innymi dzięki jej pośrednictwu udało się doprowadzić do poddania sprawy pod osąd Stałego Trybunału Arbitrażowego w Hadze. Jego wyrok nie potwierdził zarzutów dotyczących przekroczenia mandatu przez ABC¹⁰⁷, ale nie przyniósł także przełomu.

Zarówno ludność zamieszkująca wspomnianą prowincję, jak i społeczność międzynarodowa szansy na rozwiązanie kryzysu upatrywały w zapowiedzianym dodatkowym głosowaniu, mającym odbyć się razem z referendum dotyczącym secesji Sudanu Południowego. Ostatecznie z tego zrezygnowano, do czego przyczyniły się spory o kształt komisji referendalnej, która miałaby określić zasady oddawania głosów, i kryteria, które musiałyby spełnić osoby, by być uprawnionymi do głosowania. Referendum dotyczące przyszłości Abyei zostało bezterminowo odłożone¹⁰⁸.

Wyniki referendum dotyczącego Sudanu Południowego były niepomysłne dla rządu w Chartumie, który zadeklarował, że odmówi uznania na arenie międzynarodowej nowo powstałego państwa, jeśli włączy ono w swoje granice region Abyei (28 kwietnia 2011 r.). Niecały miesiąc wcześniej doszło do zajęcia położonych nieopodal zasobnych w ropę naftową okolic miasta Heglig¹⁰⁹. Niedługo po zgłoszeniu roszczeń dotyczących obszarów roponośnych rozpoczęły się pierwsze starcia między obiema stronami sporu

¹⁰³ *Protocol between the government of the Sudan (GOS) and the Sudan People's Liberation Movement/Army (SPLM/A) on the resolution of Abyei conflict*, [online] https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/abyei_05262004.pdf, 27 III 2018.

¹⁰⁴ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 105.

¹⁰⁵ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 43.

¹⁰⁶ *Delimitation of the Abyei Area – Government of Sudan and the Sudan people's Liberation Movement/Army*, „International Legal Materials”, vol. 48, no. 6 (2009), s. 1295–1297.

¹⁰⁷ *Abyei Final Award*, Web Archive, [online] <https://web.archive.org/web/20090806194003/http://www.pca-cpa.org/upload/files/Abyei%20Final%20Award.pdf>, 27 III 2018, s. 267–269.

¹⁰⁸ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 105–107.

¹⁰⁹ Tamże.

(początek maja 2011 r.). Kilkanaście dni walk doprowadziło do wyparcia sił południowosudańskich przez sudańskie wojska rządowe (20 maja 2011 r.). 30 maja 2011 r. został podpisany układ o zawieszeniu broni, który zawierał także zapisy dotyczące demilitaryzacji Abyei i wyznaczenia linii demarkacyjnej¹¹⁰.

Utrudnieniem dla implementacji całkowitego zawieszenia broni między siłami Sudanu i Sudanu Południowego stał się brak regulacji dotyczących przynależności innych regionów odczuwających etniczne i kulturowe więzi z Południem, np. Nilu Błękitnego i Kordofanu Południowego. Kontynuacja walk na tych terenach wpływała destabilizująco na region mający zostać poddany demilitaryzacji i uniemożliwiała rozwiązanie konfliktu. Mimo przedstawionych wyżej przeciwności 20 czerwca 2011 r. w Addis Abebie udało się przyjąć dokument sankcjonujący kompromis dotyczący rozbrojenia Abyei i ustanowienia w tym regionie wspólnej administracji. Rozwiązanie umożliwiło rozpoczęcie działalności Tymczasowych Sił Zbrojnych ONZ w Abyei (United Nations Interim Security Force for Abyei, UNISFA)¹¹¹. Zostały one utworzone na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1990 w celu ochrony personelu UNISFA i przedstawicieli ONZ, a także zbierania informacji o sytuacji w regionie¹¹². Pomoc ze strony Narodów Zjednoczonych okazała się tym potrzebniejsza, że wciąż wzrastał poziom agresji na terenach przygranicznych.

Kolejną szansą na wypracowanie kompromisu i rozwiązanie konfliktu było zawarcie paktu o nieagresji przez Republikę Sudanu i Republikę Sudanu Południowego (10 lutego 2012 r.). Jednakże już w marcu 2012 r. rozpoczął się spór o okolice miasta Heglig, które było niezwykle ważnym punktem strategicznym – przez ten obszar poprowadzony był bowiem rurociąg transportujący ropę naftową¹¹³. Sukcesy zaczęła odnosić armia Sudanu Południowego. Toczące się walki doprowadziły do anulowania ustaleń dotyczących przebiegu granic, podziału zysku z wydobycia ropy naftowej, a także stały się przyczyną zerwania stosunków dwustronnych. Obydwa kraje zarządziły mobilizację. 11 kwietnia 2012 r. wiceprezydent Republiki Sudanu ogłosił, że jego kraj znajduje się w stanie wojny z Sudanem Południowym. Niedotrzymanie postanowień aktu o nieagresji i kontynuacja działań zbrojnych spotkały się także z wyraźnym potępieniem społeczności międzynarodowej, m.in. ONZ, Ligi Państw Arabskich (LPA) i Departamentu Stanu USA¹¹⁴.

W następnych miesiącach nasilała się ofensywa oddziałów armii sudańskiej. Udało się im przejąć utracone niedawno obszary w okolicach Heglig. Jednak fakt ten nie stonował ofensywnych zapędów Sudanu – jego żołnierze przystąpili do zdobywania kolejnych obszarów przygranicznych, zwłaszcza tych bogatych w złoża ropy naftowej. Rozwój wydarzeń sprawił, że w rozwiązanie eskalującego konfliktu zaangażowały się

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² *Resolution 1990 (2011) of United Nations Security Council*, [online] http://unscr.com/en/resolutions/doc/1990_27_III_2018.

¹¹³ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 107–110.

¹¹⁴ Tamże.

UA i ONZ. Wzywały do zaprzestania walk i ponownego podjęcia rozmów, jednak ich apele pozostawały bez reakcji¹¹⁵. 2 maja 2012 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ wydała rezolucję nr 2046. Jej treść zawierała apel o zaprzestanie walk i wycofanie się wojsk. Podnosiła także kwestię powrotu stron konfliktu do negocjacji. W ich ramach powinny być uregulowane: zasady, które umożliwią zakończenie procesu wyznaczania granic, ostateczny status regionu Abyei, problem z tranzytem ropy naftowej i podziałem zysków z jej sprzedaży, a także warunki, po spełnieniu których obywatele jednego ze zwaśnionych państw mogliby przebywać na terytorium drugiego. Wspomniany dokument obowiązał strony konfliktu do wypracowania pokojowego rozwiązania za pośrednictwem dwustronnych rozmów, w czasie nie dłuższym niż trzy miesiące, pod groźbą sankcji gospodarczych¹¹⁶. 7 maja 2012 r. Sudan Południowy rozpoczął wycofywanie swoich sił. 11 maja ostatecznie z nich opuściły region Abyei, a rząd z Dżuby oświadczył, że jest gotowy do rozpoczęcia negocjacji¹¹⁷.

Mimo że Sudan nie wycofał swoich wojsk, nie stosując się tym samym do ultimatum społeczności międzynarodowej, rozpoczęto negocjacje, nad którymi czuwała UA. 29 maja 2012 r. w Addis Abebie zainaugurowano pierwszą z tur negocjacji. Symultanicznie do prowadzonych w stolicy Etiopii obrad, mających pomóc w wypracowaniu pokoju, na granicy Sudanu i Sudanu Południowego, na terenach Południa, doszło do wielu zbrojnych wystąpień o niewielkim zasięgu. W tym samym czasie rząd w Chartumie poinformował, że wycofa swoje siły z Abyei. Na początku czerwca zakończono pierwszy etap negocjacji. Nie udało się dojść do porozumienia ani w kwestii wyznaczenia granic, ani ustalenia ostatecznego statusu obszaru Abyei¹¹⁸. W październiku 2013 r. na terytorium Abyei odbyło się nieoficjalne referendum, w którym ludność miała szansę wypowiedzieć się na temat przyłączenia zamieszkiwanego przez siebie regionu do jednego z dwóch państw sudańskich. Wyniki głosowania były jednoznaczne – 99% biorących w nim osób opowiedziało się za przyłączeniem do Republiki Sudanu Południowego. Głosowanie zostało zbojkotowane przez arabską ludność Misseriya, która postuluje przyłączenie Abyei do Republiki Sudanu. Wyniki referendum, korzystne dla Ngok Dinka, nie zyskały poparcia także ze strony międzynarodowych organizacji. UA uznała przeprowadzenie referendum za eskalowanie napięcia w prowincji i zagrożenie dla pokoju między Sudanem a Sudanem Południowym¹¹⁹.

Zlekceważenie wyników nieoficjalnego referendum w sprawie przynależności Abyei spotęgowało wśród jego mieszkańców poczucie marginalizacji. W marcu 2014 r. zorganizowano wizytę w Chartumie ministra obrony Sudanu Południowego, podczas której rozmawiano na temat ustalenia tzw. strefy buforowej między oboma państwami i wdraża-

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ *Resolution 2046 (2012) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2046>, 27 III 2018.

¹¹⁷ R. Łoś, *Konflikty w...*, s. 110–113.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ *Abyei opts to join South Sudan in unofficial referendum*, BBC News, 31 X 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-africa-24761524>, 28 III 2018.

nia ustaleń dotyczących bezpieczeństwa. Potwierdzono również zobowiązanie dotyczące implementacji umowy podpisanej w dniu 20 czerwca 2011 r. w Addis Abebie¹²⁰. Rząd w Chartumie konsekwentnie okazywał zainteresowanie regionem. Zadeklarowano m.in. połączenie Abyei siecią dróg z największymi miastami w Sudanie¹²¹.

Wobec rosnących starań Chartumu władze Sudanu Południowego postanowiły odwołać się do społeczności międzynarodowej. W lipcu 2015 r. ambasador Sudanu Południowego przemawiał na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ, gdzie postanowiono przedłużyć mandat UNISFA (od 15 lipca do 15 grudnia 2015 r.). Stwierdził wówczas, że *udoskonalenia obecnych rozwiązań w ramach UNISFA, które przekształcą obszar w międzynarodowy protektorat w celu zapewnienia bezpieczeństwa, świadczenia usług i generowania rozwoju społeczno-gospodarczego, to najbardziej praktyczny krok naprzód*¹²². Po raz pierwszy rząd Sudanu Południowego zaproponował międzynarodowy protektorat, aby położyć kres impasowi negocjacji w sprawie statusu Abyei. Podkreślano, że protektorat umożliwi Dżubie i Chartumowi wynegocjowanie rozwiązania¹²³. W czerwcu 2016 r. administrator Sudanu Południowego dla regionu Abyei rozpoczął kampanię mającą na celu uznanie przez rząd w Dżubie wyniku nieoficjalnego referendum z 2013 r.¹²⁴

Na przestrzeni ostatnich lat sprawa statusu Abyei była wielokrotnie podejmowana przez społeczność międzynarodową. Fakt ten nie przyniósł jednak rozwiązania problemu. Swą działalność we wspomnianym regionie aktywnie realizuje ONZ poprzez utrzymanie Tymczasowych Sił Zbrojnych w Abyei. Organizacja deklaruje chęć zaangażowania w sprawę i dołożenia starań na rzecz wypracowania kompromisu między państwami sudańskimi. Ma to swoje odzwierciedlenie w rezolucjach wydawanych przez Radę Bezpieczeństwa. W przypadku Abyei od 2012 r. uchwalono ich kilkanaście, z czego większość to dokumenty odnawiające mandat i przedłużające obecność misji UNISFA w Afryce (rezolucje o numerach: 2047, 2075, 2104, 2126, 2156, 2179, 2205, 2230, 2251, 2287, 2318, 2352, 2386)¹²⁵.

Brak wypracowania porozumienia, które określiłoby status Abyei, implikuje trudną sytuację ludności. Datowane na 17 października 2017 r. sprawozdanie dotyczące sytuacji w regionie wymienia główne występujące tam problemy. Należą do nich: akty przemocy związane z dostępem do pastwisk i wody podczas corocznej migracji ludności Misseriya, działalność przestępcza, drobne rozboje i kradzieże spowodowane

¹²⁰ *Sudan, South Sudan agree to speed up implementation of security arrangements*, Sudan Tribune, 24 III 2014, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article50395>, 28 III 2018.

¹²¹ *Sudan agrees to construct roads linking Abyei to major cities*, Sudan Tribune, 17 X 2014, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article52759>, 28 III 2018.

¹²² *South Sudan recommends international protectorate for Abyei*, Sudan Tribune, 14 VII 2015, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article55710>, 28 III 2018.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ *Abyei administrator in South Sudan seeks recognition of community vote*, Sudan Tribune, 21 VI 2016, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article59352>, 28 III 2018.

¹²⁵ Pełne teksty rezolucji dostępne na stronie: Security Council Report, [online] <https://www.securitycouncilreport.org/>, 28 III 2018.

złą sytuacją gospodarczą i powszechnym dostępem do broni, a także obecność grup zbrojnych¹²⁶. Autorzy raportu podkreślili, że skala tych zjawisk uległa zmniejszeniu, niemniej jednak sytuacja w dalszym ciągu pozostaje niestabilna, nie nastąpił postęp w kwestii wdrażania umowy z 20 czerwca 2011 r. i ustalenia statusu obszaru. W regionie wciąż potrzebna jest pomoc humanitarna, żywnościowa i zdrowotna. Szacowana liczba osób, do których powinna być skierowana, wynosi 163 tys., może jednak ulec zmianie ze względu na wciąż rosnącą liczbę migrantów z grupy Misseriya¹²⁷.

PODSUMOWANIE

Opisane powyżej wydarzenia dowodzą, że terytorium Republiki Sudanu ma swoją specyfikę. Obszar ten jest mozaiką wielu antagonizmów o charakterze religijnym, etnicznym i kulturowym, co wpływa destabilizująco na funkcjonowanie państwa. Przyczyny występowania tych konfliktów i problematykę spornych terenów przygranicznych można rozważać z wielu perspektyw.

Ważną zasadą, będącą spuścizną kolonializmu, która w przekonaniu wielu badaczy Afryki stanowi przyczynę słabej kondycji afrykańskich państw, jest zasada poszanowania granic kolonialnych *uti possidetis*. Zapewnia ona niezmiennosc przebiegu granic wytyczonych przez mocarstwa kolonialne. W procesie dekolonizacyjnym wspomniana zasada stała się jednym z wymogów, które należało spełnić, starając się o oficjalne uznanie państwa za niepodległe¹²⁸. Ponadto w 1964 r. w Kairze państwa członkowskie Organizacji Jedności Afrykańskiej podjęły postanowienie, że zasady *uti possidetis* muszą przestrzegać wszystkie państwa zrzeszone w organizacji¹²⁹. Fakt ten był niezwykle istotny dla kształtowania relacji dwu- i wielostronnych między afrykańskimi państwami. Zasada poszanowania granic kolonialnych w założeniu miała być gwarantem stabilności, który w znacznym stopniu ograniczy dążenia do samostanowienia narodów. W rzeczywistości w wielu przypadkach okazała się zapisem, który zobowiązały się przestrzegać elity, jednak nie stanowiła bariery dla wystąpień przedstawicieli grup etnicznych domagających się swoich praw¹³⁰. Koncepcję tę można odnieść do sytuacji Darfuru i Trójkąta Hala'ib. W przypadku pierwszego ze wspomnianych terytoriów jednym z powodów braku rozwiązania konfliktu jest określenie granicy bez uwzględnienia etnicznych uwarunkowań regionu¹³¹. Opisywana wyżej zasada pozwoliła na utrwalenie rozwiązań kolonialnych, które okazały się zarzewiem sporu skutecznie utrudniającego

¹²⁶ *Report of the Secretary-General on the situation in Abyei*, [online] <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1731989.pdf>, 28 III 2018.

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ R. Kłosowicz, *Państwa dysfunkcyjne w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, red. R. Kłosowicz, Kraków 2014, s. 15.

¹²⁹ W. Lizak, *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Warszawa 2012, s. 32–42.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ A. Słowik, *Konflikt w Darfurze...*, s. 22–26.

zarządzanie państwem. Przykład drugiego z terytoriów idealnie odzwierciedla negatywne konsekwencje implementacji zasady *uti possidetis*. Wyznaczone w czasach kolonialnych granice nie uwzględniały czynników społecznych¹³². Sprawę Bir Tawil można zaś przedstawiać przy użyciu kategorii *terra nullius*. Występuje ona rzadko, będąc geopolityczną anomalią. Wspomniane terytorium w ostatnich latach było przedmiotem sporu pomiędzy osobami prywatnymi¹³³.

Region Abyei można opisać przy użyciu pojęcia pogranicza. W kontekście Afryki ma ono specyficzne znaczenie, a pogranicze południowosudańskie jest, zdaniem Macieja Kurcza, jego oryginalną podkategorią. Traktowano je jako łącznik kultury islamu z Afryki Północnej z tradycją Afryki Subsaharyjskiej. Funkcjonuje też, ze względu na uwarunkowania geograficzne (bagna Sudd), jako bariera utrudniająca przenikanie się wpływów z Północy i Południa¹³⁴. Zadecydowało to o naturalnym odseparowaniu południowej części kraju. Fakt ten stał się przyczyną wielu zaniedbań i widocznej dysproporcji w rozwoju regionu. Cechą charakterystyczną pogranicza jest także występowanie migracji. Osoby mieszkające na obszarze pogranicza południowosudańskiego charakteryzuje specyficzna więź z regionem, której nie zmienia nawet konieczność migracji. Świadczy to o wykształceniu się oryginalnej tożsamości, którą tak opisywał Kurcz: *Na skutek doświadczeń historycznych tożsamość mieszkańca tego obszaru jest dynamiczna i zmienna. Polega na identyfikowaniu się zarówno z losem uchodźcy, jak i udzielającego gościny*¹³⁵.

Istnienie terenów spornych na terytorium Republiki Sudanu w sposób negatywny wpływa na funkcjonowanie państwa. Różnego rodzaju konflikty występujące na większości opisywanych terenów destabilizują nie tylko sytuację w swoim najbliższym otoczeniu, lecz także w całym kraju i regionie. Opisane w artykule obszary borykają się z problemami, które w znacznym stopniu mogą zagrażać bezpieczeństwu państwa (sporami etnicznymi, migracją, złą sytuacją humanitarną). Skala ich wpływu jest jednak różna. Znikome znaczenie dla sprawowania władzy ma Bir Tawil, znaczącą rolę w pogarszaniu się kondycji państwa odgrywa natomiast Trójkąt Hała'ib. Najistotniejsze są tereny z konfliktami na tle etnicznym, będące przedmiotem międzypaństwowych roszczeń – Darfur i Abyei.

BIBLIOGRAFIA

Literatura źródłowa:

Abyei Final Award, Web Archive, [online] <https://web.archive.org/web/20090806194003/http://www.pca-cpa.org/upload/files/Abyei%20Final%20Award.pdf>.

¹³² *International boundary study, Chad–Libya boundary*, [online] <http://fall.fsulawrc.com/collection/LimitsinSeas/IBS003.pdf>, 12 II 2018.

¹³³ J. Dudkina, *The battle of...*

¹³⁴ M. Kurcz, *Jak przeżyć w afrykańskim mieście? Człowiek wobec pograniczności oraz procesów urbanizacyjnych w południowosudańskiej Dżubie*, Katowice 2012, s. 62–73.

¹³⁵ Tamże.

- Decisions and Declarations of Assembly of the African Union Third Ordinary Session Union*, [online] https://au.int/sites/default/files/decisions/9550-assembly_en_30_31_january_2005_auc_third_ordinary_session.pdf.
- Decisions of Executive Council Fifth Ordinary Session*, [online] https://au.int/sites/default/files/decisions/9640-ex_cl_dec_93_-_164_v_e.pdf.
- Definitions: terra nullius*, AllWords.com, [online] <https://www.allwords.com/word-terra-nullius.html>.
- Delimitation of the Abyei Area — Government of Sudan and the Sudan People's Liberation Movement/Army*, „International Legal Materials” 2009, vol. 48, no. 6.
- Human Security Baseline Assessment for Sudan and South Sudan*, [online] <http://www.smallarmssurveysudan.org/fileadmin/docs/archive/other/armed-groups/HSBA-Armed-Groups-LJM-Oct-2012.pdf>.
- International Boundary Study, Chad–Libya boundary*, [online] <http://fall.fsulawrc.com/collection/LimitsinSeas/IBS003.pdf>.
- Karta Narodów Zjednoczonych*, [online] <http://www.bb.po.gov.pl/Prawa/PNZ/KNZ.pdf>.
- Protocol Between the Government of the Sudan (GOS) and the Sudan People's Liberation Movement/Army (SPLM/A) on the Resolution of Abyei Conflict*, [online] https://www.usip.org/sites/default/files/file/resources/collections/peace_agreements/abyei_0526_2004.pdf.
- Report of the Independent Expert on the Situation of Human Rights in the Sudan*, [online] http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_hrc_36_63.pdf.
- Report of the Secretary-General on the Situation in Abyei*, [online] <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/N1731989.pdf>.
- Resolution 1556 (2004) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1556>.
- Resolution 1564 (2004) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1564>.
- Resolution 1590 (2005) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1590>.
- Resolution 1769 (2007) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1769>.
- Resolution 1990 (2011) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1990>.
- Resolution 2046 (2012) of United Nations Security Council*, [online] <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2046>.

Literatura pomocnicza:

– monografie i opracowania:

- Abteu W., Dessu S. B., *The Grand Ethiopian Renaissance Dam on the Blue Nile*, Cham 2016.
- Almquist Knopf K., *Ending South Sudan's Civil War*, Council on Foreign Relations 2016.
- Bonnett A., *Unruly Places. Lost Spaces, Secret Cities and Other Inscrutable Geographies*, Boston–New York 2014.

- Danielová V., Kurcz M., *Miejsce, tożsamość, status nad środkowym Nilem o naturze wewnętrznych konfliktów i kolektywnego wykluczenia w Sudanie*, Poznań 2017.
- Dzurek D. J., *Parting the Red Sea: Boundaries, Offshore Resources and Transit*, International Boundaries Research Unit Suite 3P, Mountjoy Research Centre University of Durham 2001.
- Guo R., *Territorial Disputes and Resource Management. A Global Handbook*, New York 2007.
- Johnson H. F., *South Sudan: The Untold Story from Independence to Civil War*, London–New York 2016.
- Karamalla-Gaiballa N., *Sudan: konflikt w Darfurze (2003–2011)*, Warszawa 2017.
- Kurcz M., *Jak przeżyć w afrykańskim mieście? Człowiek wobec pograniczności oraz procesów urbanizacyjnych w południowosudańskiej Dżubie*, Katowice 2012.
- Lizak W., *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa*, Warszawa 2012.
- Łoś R., *Konflikty w Sudanie*, Warszawa 2013.
- Promińska E., Dzierżykray-Rogalski T., *Sudan*, Warszawa 1980.
- Słowik A., *Konflikt w Darfurze w świetle prawa międzynarodowego*, Toruń 2014.
- Słownik języka polskiego*, [online] <https://sjp.pl/res+nullius>.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008.
- Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego*, [online] <http://www.slownikonline.pl/kopaliniski/A435154B0127E95DC125658600625E94.php>.
- Verhoeven H., *Climate Change, Conflict and Development in Sudan: Global Neo-Malthusian Narratives and Local Power Struggles*, Institute of Social Studies, Haga 2011.
- Wiatr K., *Darfur – ginąca prowincja*, Portal spraw zagranicznych, 6 IV 2008, [online] <http://www.psz.pl/116-bezpieczenstwo/katarzynna-wiatr-darfur-ginaca-prowincja>.
- Zapata M., *What is the Abyei Area and Why is it Disputed?*, Enough Project, 15 I 2013, [online] <https://enoughproject.org/blog/enough-101-what-abyei-area-and-why-it-disputed>.

– prace zbiorowe:

Borders and Borderlands as Resources in the Horn of Africa, red. D. Feyiss, M. V. Hoehne, Woodbridge 2010.

– rozdziały w pracach zbiorowych:

Kłosowicz R., *Państwa dysfunkcyjne w Afryce Subsaharyjskiej*, [w:] *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, red. R. Kłosowicz, Kraków 2014.

Stańczyk-Minkiewicz M., *Gorzkie konsekwencje wolności. Refleksje na temat niepodległości Sudanu Południowego*, [w:] *Sudan. Bogactwo kultur i wewnętrzne napięcia*, red. W. Ciśło, J. Różański, M. Ząbek, Warszawa 2012.

Ząbek M., *Sudan wychodzący z cienia*, [w:] *Sudan – wojna, polityka, uchodźcy*, red. W. Ciśło, J. Różański, M. Ząbek, Pelplin 2016.

– artykuły prasowe:

Abbas A., *Sudanese-Egyptian ministerial press conference addresses Hala'ib Triangle land dispute*, Daily News Egypt, 10 I 2016, [online] <https://www.dailynewsegyp.com/2016/01/10/sudanese-egyptian-ministerial-press-conference-addresses-halaib-triangle-land-dispute/>.

- Abyei administrator in South Sudan seeks recognition of community vote*, Sudan Tribune, 21 VI 2016, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article59352>.
- Abyei opts to join South Sudan in unofficial referendum*, BBC News, 31 X 2013, [online] <http://www.bbc.com/news/world-africa-24761524>.
- Azikiwe A., *Sudan-Egypt relations further strained over territorial dispute. The Hala'ib Triangle*, Global Research, 11 I 2018, [online] <https://www.globalresearch.ca/sudan-egypt-relations-further-strained-over-territorial-dispute-the-halaib-triangle/5625724>.
- Dudkina J., *The battle of Bir Tawil*, The Slow Journalism Company, 4 IX 2015, [online] <https://www.slow-journalism.com/from-the-archive/the-battle-of-bir-tawil>.
- Egypt and Sudan conclude strategic meeting in Cairo*, Middle East Monitor, 9 II 2018, [online] <https://www.middleeastmonitor.com/20180209-egypt-and-sudan-conclude-strategic-meeting-in-cairo/>.
- Egypt, Sudan hold talks to end diplomatic standoff*, Arab News, 8 II 2018, [online] <http://www.arabnews.com/node/1241631/middle-east>.
- Liston E., *American plans to use 'his' piece of Africa for advancement of science*, The Guardian, 16 VII 2014, [online] <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/16/american-claim-africa-science-jeremiah-heaton-egypt-sudan>.
- Maguid M. A., *Egypt spurns Sudan's claims over Hala'ib Triangle*, Egypt today, 23 XII 2017, [online] <https://www.egypttoday.com/Article/2/37971/Egypt-spurns-Sudan-s-claims-over-Hala%E2%80%99ib-Triangle>.
- Molloy M., *Explorer declares himself 'king' of unclaimed no man's land*, The Telegraph, 14 XI 2017, [online] <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/11/14/explorer-declares-king-unclaimed-no-mans-land/>.
- South Sudan recommends international protectorate for Abyei*, Sudan Tribune, 14 VII 2015, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article55710>.
- Sudan agrees to construct roads linking Abyei to major cities*, Sudan Tribune, 17 X 2014, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article52759>.
- Sudan, South Sudan agree to speed up implementation of security arrangements*, Sudan Tribune, 24 III 2014, [online] <http://www.sudantribune.com/spip.php?article50395>.
- Sudanese Amb. to Egypt resumes work in days*, Kuwait News Agency, 26 II 2018, [online] <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?id=2697411&language=en>.
- Thurow R., *The Fertile Continent: Africa, agriculture's final frontier*, „Foreign Affairs” 2010, vol. 89, no. 6, The World Ahead (November/December).
- Wroughton L., *U.S. urges Sudan's military to step aside, make way for civilian-led transition*, Reuters, 18 IV 2019, [online] <https://www.reuters.com/article/us-sudan-politics-usa/u-s-urges-sudans-military-to-step-aside-make-way-for-civilian-led-transition-idUSKCN1RU23B>.

– strony internetowe:

Strona internetowa Kingdom of North Sudan, [online] <http://kingdomsudan.org/>.

Agnieszka WIECHA, studentka I roku studiów II stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe (specjalność: studia nad rozwojem) w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

<https://doi.org/10.12797/Poliarchia.06.2018.10.03>

Adam FILUS

Uniwersytet Jagielloński
filadam@wp.pl

STOSUNEK RZĄDU AUSTRALII DO NIELEGALNEJ MIGRACJI W LATACH 1996–2018¹

ABSTRACT Australian Governments' Stance on Illegal Immigration in 1996–2018

Australia is well known for its strict immigration policy. It results from the country's constant struggle with the flow of illegal migrants, brought to Australian shores through human smuggling. The author analyses immigration policies of five Prime Ministers representing two major Australian parties: the Liberal Party of Australia and the Australian Labor Party. Starting with the premiership of John Howard (1996–2007), and ending with Malcolm Turnbull's era (2015–2018), the author examines the situation of illegal immigrants in Australia and changes in immigration and asylum policies.

KEYWORDS immigration policy, Australia, Pacific Solution, sovereign borders, asylum seekers

¹ Niniejszy artykuł stanowi fragment pracy licencjackiej autora, obronionej w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w lipcu 2018 r., zatytułowanej *Analiza restrykcyjnej polityki imigracyjnej Australii na przykładzie sytuacji nielegalnych imigrantów*. Promotorem pracy była dr Agnieszka Czubik, a recenzentem dr Agnieszka Nitszke.

WSTĘP

Australia jest znana ze swojej restrykcyjnej polityki imigracyjnej. Wynika to ze zmagania tego państwa z napływem nielegalnych imigrantów sprowadzanych przez przemytników. Ich droga do Australii jest bardzo niebezpieczna i często kończy się tragicznie. Od 2001 r. w Australii obowiązują dwa programy imigracyjne, które mają jedno zadanie: zatrzymać łodzie przemytników (*stop the boats*). Powstały obozy dla nielegalnych imigrantów, a marynarka australijska kontroluje wybrzeże i zatrzymuje łodzie z nimi na pokładzie. Stanowisko Australii często spotyka się z brakiem zrozumienia społeczności międzynarodowej. Samo australijskie społeczeństwo bywa przecież nazywane *społeczeństwem migrantów*. Rząd w Canberze odrzuca zarzuty o łamanie praw człowieka w związku z tworzeniem obozów i odsyłaniem nielegalnych imigrantów do Indonezji. Problem jednak istnieje.

W artykule zanalizowana zostanie polityka jedenastu rządów działających w latach 1996–2018. Tworzyły ją dwie najważniejsze australijskie partie: Liberalna Partia Australii (Liberal Party of Australia, LP), która rządziła wraz z Narodową Partią Australii (National Party of Australia, NPA)², i Australijska Partia Pracy (Australian Labor Party, ALP). W tym okresie urząd sprawowało pięciu premierów: John Howard (1996–2007, LP), Kevin Rudd (2007–2010 i 2013, ALP), Julia Gillard (2010–2013, ALP), Tony Abbott (2013–2015, LP) i Malcolm Turnbull (2015–2018, LP). Celem jest zbadanie ewolucji podejścia do nielegalnych migracji na przestrzeni lat. Sformułowano dwa główne pytania badawcze: W jaki sposób w latach 1996–2018 rządy Australii postrzegały nielegalną imigrację? Czy podejście do problemu uległo zmianie na przestrzeni ostatnich 20 lat? Artykuł przygotowano, używając metody historycznej i konstrukcji chronologicznej. Wykorzystano literaturę źródłową (m.in. publiczne wystąpienia australijskich polityków) i przedmiotu (m.in. prace poświęcone historii i kulturze Australii), a także materiały prasowe. Wszystkie tłumaczenia tekstów anglojęzycznych w niniejszym artykule pochodzą od autora.

1. RZĄDY JOHNA HOWARDA (1996–2007). „JEDNA AUSTRALIA”

W latach 90. XX w. w australijskich mediach toczyła się debata dotycząca wpływu różnorodności etnicznej na społeczeństwo, przestrzegania praw człowieka i tego, czy Australijczycy życzą sobie napływu imigrantów. Od lat 70. nie brakowało przeciwników wielokulturowości, jednak przez dwie dekady próbowano przekonać ich do zmiany zdania. Koalicyjny rząd ALP-NPA usiłował skłonić przybywających imigrantów do osiedlania się w mniejszych miastach, jednak nie przyniosło to skutku³. W 1996 r. ster rządu objął John Howard, przeciwnik polityki wielokulturowości. Spowodowało to rozpropagowanie sformułowanego przed laty przez ALP konceptu „Jednej Australii”

² Obie partie tworzą blok nazywany popularnie „Koalicją” (the Coalition).

³ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka. Doświadczenia Australii*, Warszawa 2016, s. 158.

(„the One Australia”)⁴. W opublikowanym w 1988 r. dokumencie przedstawiono jego główne tezy, do których należało zakończenie wdrażania polityki wielokulturowości i ograniczenie azjatyckiej imigracji⁵.

Po wygranych przez ALP wyborach z listopada 2001 r. Howard podjął decyzję o zamknięciu instytucji federalnych zajmujących się wielokulturowością i zmniejszeniu wydatków na podobne cele⁶. Premier zdecydował się na szereg radykalnych zmian: zmniejszył limity imigracyjne, ograniczył zakres opieki społecznej dla nowo przybyłych imigrantów i skoncentrował na obniżaniu kosztów imigracji. Dlatego zaprzestano wypłacania zasiłków i innych świadczeń w okresie dwóch pierwszych lat od przybycia do Australii. Zlikwidowano też możliwość ubiegania się przez nielegalnych imigrantów o Austudy, czyli stypendium rządowe dla zagranicznych studentów. Jednocześnie władze postanowiły zwiększyć liczbę wykwalifikowanych imigrantów, szczególnie z sektora informatycznego. Wprowadzono ułatwienia w otrzymaniu wiza stałego pobytu dla absolwentów kierunków inżynierskich i ekonomicznych⁷. Za wielki sukces uznano ograniczenie programu łączenia rodzin, który generował wysokie koszty dla państwa. Oprócz tego powrócono do testów językowych i uniemożliwiono sponsorowanie pobytu współmałżonkom (przybywający musiał wykazać swoją wypłacalność)⁸. Działania Howarda zmniejszyły liczbę przyznanych wiz. W kategorii łączenia rodzin w latach 1996–1999 ich liczba spadła z 56,7 tys. do 32 tys.⁹ Wzrosła liczba wydawanych wiz biznesowych lub czasowych, których ograniczenia rządowe nie dotyczyły. Pozwalały one na pobyt krótkoterminowy, czyli na okres do 12 miesięcy¹⁰. Za pomocą wiz biznesowych rząd dążył do zwiększenia liczby pracowników, których sponsorami mieli być zainteresowani pracodawcy. Wdrażanie polityki „Jednej Australii” jednoznacznie oznaczało odejście od prowadzonej od lat 70. XX w. polityki wielokulturowości¹¹.

Swojej twardej postawy wobec nielegalnych imigrantów premier dowiódł w 2001 r., kiedy azjatyccy uchodźcy próbowali przedostać się drogą morską na terytorium Australii. Społeczeństwo australijskie poparło działania Howarda mające na celu niewpuszczenie *boat people*¹². Wcześniej widoczny był spadek popularności rządu, a ALP poniosła porażkę w wyborach uzupełniających i stanowych. Dzięki sprawie nielegalnych imigrantów ALP zwyciężyła jednak we wspomnianych wyborach federalnych w 2001 r.¹³

⁴ Tamże, s. 158–159.

⁵ Tamże.

⁶ J. Lencznarowicz, *Australia*, Warszawa 2005, s. 391.

⁷ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 160–161.

⁸ J. Lencznarowicz, *Australia...*, s. 391.

⁹ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 160.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 159–160.

¹² J. Lencznarowicz, *Australia...*, s. 399.

¹³ Tamże, s. 397–398.

W wyborach 2004 r. Howard był przedstawiany jako przywódca godny zaufania, zasłużony dla rozwoju gospodarczego i walczący z terroryzmem. Dzięki zwycięstwu w tych wyborach został drugim najdłużej urzędującym premierem w historii Australii¹⁴. Zwycięstwo w wyborach 2004 r. umożliwiło mu wprowadzenie radykalnych zmian dotyczących nielegalnych imigrantów próbujących znaleźć pracę na rynku australijskim¹⁵. Polityka imigracyjna Howarda była nazywana *polityką podchwytliwą*, ponieważ zmierzała do jednoczesnego ograniczenia nielegalnej imigracji poprzez Rozwiązanie pacyficzne (Pacific Solution, zob. poniżej) i zwiększenia imigracji legalnej pracowników wykwalifikowanych. Spotkało się to z poparciem zarówno pracowników, jak i pracodawców¹⁶.

1.1. Rozwiązanie pacyficzne (2001–2007)

W 2001 r. miało miejsce kilka wydarzeń, które wzmocniły pozycję Howarda. Między innymi podjęto wówczas decyzję o przenoszeniu zatrzymanych na morzu osób ubiegających się o azyl do państw trzecich¹⁷. Szczególne znaczenie miała sprawa statku Tampa. W sierpniu 2001 r. ten norweski frachtowiec uratował z pokładu tonącej na Oceanie Indyjskim łodzi 450 Afgańczyków, którzy zmierzali ku wybrzeżu Australii. Kapitan statku nie uzyskał pozwolenia na wplynięcie do portu na będącej zamorskim terytorium Australii Wyspie Bożego Narodzenia. Pomimo nacisków społeczności międzynarodowej Howard pozostał nieugięty. Gotowość do przyjęcia Afgańczyków ogłosiła m.in. Nowa Zelandia. Premier uznał wydarzenie za swój wielki sukces. Od tego momentu zaczął forsować takie podejście do sprawy, zawierał także umowy dwustronne, pozwalające na przekazywanie migrantów z terytorium Australii do innych państw¹⁸. Tak powstała polityka Pacific Solution, której nazwę tłumaczy się w Polsce najczęściej jako Rozwiązanie pacyficzne. Należy zwrócić uwagę, że określenie *pacific* może oznaczać także *pokojowy* lub *pokojowo nastawiony*.

Ochrona granic przed napływem osób poszukujących azylu („poszukiwaczy azylu” – *asylum seekers*)¹⁹ stała się częścią wspomnianej powyżej kampanii wyborczej w 2001 r. Premier wypowiedział wtedy powtarzane w wielu mediach słowa: *My zdecydujemy, kto*

¹⁴ Tamże, s. 398.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 165.

¹⁷ J. Phillips, *The 'Pacific Solution' revisited: a statistical guide to the asylum seeker caseloads on Nauru and Manus Island*, strona internetowa parlamentu australijskiego, [online] https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/bn/2012-2013/pacific-solution, 21 III 2018.

¹⁸ S. Hiscock, *Nauru and the Pacific Solution*, „The Courier” 2002, no. 190, January–February, s. 21–22.

¹⁹ „Poszukiwacz azylu” (*asylum seeker*) to osoba poszukująca międzynarodowej ochrony, która nie uzyskała jeszcze ostatecznej decyzji o otrzymaniu jej w państwie, w którym złożyła wniosek. Zob. E. Karlsen, J. Phillips, E. Koleth, *Seeking asylum: Australia's humanitarian program*, s. 25, strona internetowa parlamentu australijskiego, [online] <http://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/bn/sp/seekingasylum.pdf>, 19 III 2018.

przyjedzie do tego państwa, i w jakich okolicznościach²⁰. Wybory miały miejsce 10 listopada 2001 r., dwa miesiące po zamachu na World Trade Center. Howard wykorzystał zaistniałą sytuację i ogłosił zamknięcie granic dla *boat people*, których od 1999 r. największa liczba przybywała z Bliskiego Wschodu. Argumentował to koniecznością zabezpieczenia Australii przed napływem potencjalnych terrorystów. W jednym z przemówień stwierdził, że zamach w Stanach Zjednoczonych dotyczył także Australii, ponieważ zaatakowane zostały wartości respektowane przez społeczeństwo australijskie²¹.

Jednak wojna z terroryzmem była tylko zasłoną dymną dla wprowadzenia restrykcyjnej polityki migracyjnej. Świadczy o tym podpisanie z rządami wyspiarskich państw Nauru i Papui-Nowej Gwinei memorandów tworzących podstawę prawną do transportowania osób poszukujących azylu, próbujących przedostać się do Australii²². Zgodnie z porozumieniami na obszarach tych wysp powstały tzw. centra detencyjne (*detention centers*). Miały być one miejscami zamieszkania imigrantów oczekujących na weryfikację wniosków azylowych. Umowę z Nauru podpisano na dzień przed atakami w Nowym Jorku, natomiast z rządem Papui-Nowej Gwinei – w dniu 11 października 2001 r.²³ Ochrona granic przed napływem Afgańczyków nie mogła spotkać się z inną niż przychylna reakcją społeczeństwa. Wybrzeże było kontrolowane przez australijskich żołnierzy marynarki wojennej, upoważnionych do kierowania nielegalnych imigrantów do obozów przejściowych na wyspach Nauru i Manus (wyspie należącej do Papui-Nowej Gwinei)²⁴. Zgodnie z podpisanymi memorandami osoby poszukujące azylu mogły przebywać w obozach przejściowych do momentu rozpatrzenia ich wniosku azylowego, co miało trwać nie dłużej niż pół roku²⁵. Przyznanie wizy osobom oczekującym na rozpatrzenie ich sprawy nie było oczywiście gwarantowane. Początkowo polityka rządu obejmowała kontrolowanie terenów przybrzeżnych w poszukiwaniu nadpływających łodzi z uchodźcami. Z czasem wojsko zatrzymywało łodzie daleko od wybrzeży Australii²⁶. Prowadzona przez rząd polityka strachu przed nielegalnymi imigrantami z Bliskiego Wschodu zjednywała mu poparcie społeczne²⁷.

²⁰ John Howard's 2001 Election Policy Speech, kanał Malcolma Farnswortha, 22 II 2013, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=FxLunUpz-Nc&t=876s>, 19 III 2018.

²¹ F. Broom, *Has the 'Pacific Solution' solved anything in Australia?*, Al-Jazeera, 3 IV 2014, [online] <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/pacific-solution-solved-austral-201433113844238975.html>, 19 III 2018.

²² M. Krakowiak, *Droga do wielokulturowości – polityka migracyjna Australii*, „Biuletyn Migracyjny”, [online] <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/33-s-luty-2012/droga-do-wielokulturowosci-polityka-migracyjna-australii>, 12 II 2018.

²³ F. Broom, *Has the 'Pacific Solution'...*

²⁴ J. Phillips, *The 'Pacific Solution' revisited...*

²⁵ *Adrift in the Pacific: the Implications of Australia's Pacific Refugee Solution*, Oxfam, II 2002, [online] <https://web.archive.org/web/20041014060834/http://www.oxfam.org.au/campaigns/refugees/pacificsolution/>, 21 III 2018.

²⁶ *Żaden imigrant nie chce tam trafić. Recepta z Antypodów na problem z uchodźcami*, Forsal.pl, 8 II 2016, [online] <http://forsal.pl/artykuly/921734,jak-australia-radzi-sobie-z-uchodzcam-i-czy-to-recepta-na-problemy-ue.html>, 19 III 2018.

²⁷ F. Broom, *Has the 'Pacific Solution'...*

Centra znajdowały się w znacznym oddaleniu od Australii. Odległość pomiędzy Canberą a miastem Yaren, pełniącym funkcję nieoficjalnej stolicy Nauru, wynosi w linii prostej ok. 4,3 tys. km. Lorengau, najważniejsze miasto na wyspie Manus, znajduje się nieco bliżej – ok. 3,7 tys. km od stolicy Australii. Dla porównania podobne odległości musieliby pokonać turyści chcący dostać się z Krakowa do Arabii Saudyjskiej (ok. 3,7 tys. km) lub zamierzający odwiedzić afrykańskie Mali (ok. 4,2 tys. km)²⁸. Do ich stworzenia rząd Australii wykorzystał czynniki historyczny i gospodarczy. Wyspa Nauru pozostawała pod administracją Australii aż do 1968 r., natomiast Papua-Nowa Gwinea była kolonią australijską aż do 1975 r.²⁹ Rząd znał dobrze ich sytuację gospodarczą. Nauru uznawana była już wtedy za upadającą gospodarkę. W latach 1911–1968, ze względu na złoża fosforanu, była to najbogatsza wyspa na świecie, jednak po pół wieku eksploatacji uległy one wyczerpaniu, co spowodowało głęboki kryzys gospodarczy³⁰. Rząd w Canberze obiecał więc Nauru pomoc finansową w zamian za przyjmowanie imigrantów. Natomiast wyspa Manus postrzegana była jako miejsce odosobnienia, z którego nie da się uciec ze względu na rozległą dżunglę. Według relacji imigrantów, którzy się na niej znaleźli, *nie było tam nic oprócz drzew i dżungli*³¹. Wedle pogłosek mieszkańcy wyspy mieli być kaniibalami³². Do 2002 r. Papua-Nowa Gwinea i Nauru otrzymały od Australii prawie 50 mln AUD za przyjęcie ok. 2,2 tys. *asylum seekers* z Afganistanu, Iraku i Sri Lanki³³. Australijskie pieniądze odegrały ważną rolę w gospodarce wyspiarskiego Nauru³⁴. Większość osób próbujących dostać się na terytorium Australii trafiła do obozów przejściowych na Manus i Nauru na przełomie 2001 i 2002 r.³⁵ Ich pobyt zainteresowały się organizacje pozarządowe, które podjęły badania nad konsekwencjami przebywania w ośrodkach. Okazało się, że pobyt miał poważny, negatywny wpływ na zdrowie psychiczne imigrantów. Ci ostatni podejmowali strajki głodowe, dochodziło też do przypadków samookaleczeń³⁶. Według oficjalnych danych w 2002 r. do Australii dopłynął tylko jeden nielegalny imigrant; reszta została wcześniej zatrzymana i przetransportowana do centrów³⁷.

Rozwiązanie pacyficzne krytykowano nie tylko za nieskuteczność, ale także za to, że było bardzo kosztowne. Zgodnie z opublikowanym w 2007 r. raportem wysokość wydatków rządu na stworzenie obozów i transport imigrantów na wyspy szacowano

²⁸ Dane podane za stronę internetową wyliczającą odległości między państwami Dystans.org, [online], <http://www.dystans.org/Krak%C3%B3w/Mali>, 21 III 2018.

²⁹ *Adrift In The Pacific Solution: the Implications of Australia's Pacific Refugee Solution...*

³⁰ S. Hiscock, *Nauru and the Pacific Solution...*

³¹ Film dokumentalny *Chasing Asylum*, reż. E. Orner, Australia 2016.

³² Tamże,

³³ S. Hiscock, *Nauru and the Pacific Solution...*

³⁴ Tamże.

³⁵ J. Phillips, *The 'Pacific Solution' revisited...*

³⁶ S. Hiscock, *Nauru and the Pacific Solution...*

³⁷ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 163.

na ok. 1 mld USD³⁸. Bardziej opłacalne byłoby przyjęcie nielegalnych imigrantów do Australii, ale czynnika finansowego nie uznawano za najważniejszy. Szacuje się, że w samych tylko latach 2001–2002 rząd w Canberze wydał 292 mln EUR na funkcjonowanie Rozwiązania pacyficznego. Za równowartość tej kwoty można było wybudować każdemu z 450 imigrantów ze statku Tampa dom w Australii³⁹.

2. RZĄDY AUSTRALIJSKIEJ PARTII PRACY (2007–2013)

2.1. Rządy Kevina Rudda (2007–2010, 2013). Dalsze losy Rozwiązania pacyficznego

W wyborach parlamentarnych 2007 r. zwycięstwo odniosła druga największa partia w Australii – Australijska Partia Pracy na czele z Kevinem Ruddem. W tym okresie widoczna była zmiana nastawienia społeczeństwa do nielegalnych imigrantów. W swojej kampanii wyborczej Rudd obiecał zakończenie Rozwiązania pacyficznego, co spotkało się z entuzjastycznym odbiorem⁴⁰. Dużą rolę odegrały media informujące o sytuacji w obozach przejściowych. Pojawiało się coraz więcej reportaży, relacji świadków i statystyk, do czego przyczyniły się organizacje pozarządowe. Wszystko to uświadomiło społeczeństwu, na czym polega problem. Miała go rozwiązać zmiana na stanowisku premiera⁴¹. Rząd ALP rozpoczął działania mające na celu zmniejszenie restrykcji wobec *boat people* i osób przebywających w centrach detencyjnych. W lutym 2008 r. polityka Rozwiązania pacyficznego została zakończona.

W ministerialnym komunikacie prasowym podano wówczas, że w latach 2001–2008 w placówkach na Nauru i Manus znajdowało się ok. 1,6 tys. osób, w tym 786 Afgańczyków, 684 Irakijczyków i 88 obywateli Sri Lanki. Spośród nich około 61% (705 osób) zostało przesiedlonych do Australii⁴². Osoby przebywające w obozach, które zostały uznane za niestwarzające zagrożenia dla społeczeństwa, mogły oczekiwać na rozstrzygnięcie sprawy ich statusu na terytorium Australii⁴³. Zakończenie Rozwiązania pacyficznego spowodowało natychmiastowy wzrost liczby *asylum seekers*⁴⁴. Okres siedmiu lat jego obowiązywania nie wpłynął na zmniejszenie zainteresowania Australią. Ze względu na ciągły napływ imigrantów Kevin Rudd nie zlikwidował obozów detencyjnych⁴⁵. Cały czas przebywali

³⁸ J. Phillips, *The 'Pacific Solution' revisited...*

³⁹ S. Hiscock, *Nauru and the Pacific Solution...*

⁴⁰ M. Krakowiak, *Droga do wielokulturowości...*

⁴¹ Informacja pochodzi z przeprowadzanego przez autora wywiadu z obywatelką Australii. A. Filus, *Analiza restrykcyjnej polityki migracyjnej Australii na przykładzie sytuacji nielegalnych imigrantów*, praca licencjacka, Kraków 2018, s. 105–108.

⁴² J. Phillips, *The 'Pacific Solution' revisited...*

⁴³ M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 165.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

tam imigranci szczególnie niebezpieczni, a także ci, którzy wielokrotnie naruszali procedury wizowe⁴⁶.

Tak szybki wzrost liczby nielegalnych imigrantów próbujących dostać się do Australii nie był czymś, czego się spodziewano. Pomimo wykazania się większą niż jego poprzednik otwartością na uchodźców Rudd zastosował pewne ograniczenia dotyczące nielegalnych imigrantów z Afganistanu i Sri Lanki⁴⁷. Postanowił, że wnioski o azyl składane przez osoby pochodzące z tych państw nie będą rozpatrywane po 9 kwietnia 2010 r. ze względu na to, że sytuacja w nich zaczęła się stabilizować. Także w kwietniu 2010 r. Rudd zapowiedział otwarcie czasowego obozu w zachodniej Australii. Do zamknięcia w 2002 r. Curtin Immigration Reception and Processing Centre było najgorszą pod względem warunków placówką tego rodzaju. Od 2010 r. w centrum przebywają nieposiadający rodzin mężczyźni, którzy próbowali dostać się do Australii bez wizy⁴⁸. Mimo tych działań rządu sytuacja nie uległa poprawie. W 2008 r. do Australii przybyło 161 *boat people*. W 2009 r., czyli po zakończeniu Rozwiązania pacyficznego, liczba ta wzrosła do 2,7 tys., natomiast w 2010 r. – do 6,5 tys.⁴⁹ Rudd miał problemy z wywiązywaniem się z obietnic wyborczych, decyzje dotyczące m.in. ograniczenia liczby *boat people* przyczyniły się do osłabienia jego pozycji. W czerwcu 2010 r. ogłosił rezygnację ze stanowiska przewodniczącego partii i szefa rządu⁵⁰.

Rudd powrócił do władzy na niecałe trzy miesiące w 2013 r. Poparł wtedy działania swojej poprzedniczki, Julii Gillard, która stała na czele rządu w latach 2010–2013, a mianowicie otwarcie obozów przejściowych. Rudd podpisał też umowę z rządem Papui-Nowej Gwineji, sprzeczną z poglądami, które głosił w 2007 r. Rząd australijski zapłacił 400 mln AUD za działanie obozu przejściowego na wyspie Manus i za możliwość przesiedlania do niego migrantów próbujących dostać się do Australii⁵¹.

2.2. Rządy Julii Gillard (2010–2013). Rozwiązanie malezyjskie

Miejsce Rudda zajęła Julia Gillard, pierwsza kobieta na stanowisku premiera Australii. Wcześniej pełniła funkcję ministra ds. imigracji w gabinecie cieni, dlatego sprawa azylantów była dla niej priorytetem. W październiku 2010 r. premier zapowiedziała otwarcie dwóch obozów w południowej i zachodniej Australii dla 2 tys. kobiet i dzieci. 15 grudnia 2010 r. w okolicach Wyspy Bożego Narodzenia rozbiła się łódź z 50 imigrantami próbującymi dostać się do Australii⁵². Odpowiedzialnością za

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże, s. 166.

⁴⁹ Tamże, s. 167.

⁵⁰ Tamże, s. 166.

⁵¹ J. Donnison, *Australia's asylum approach: Tough, proud and popular*, BBC News, 18 VI 2015, [online] <http://www.bbc.com/news/world-australia-33179049>, 31 III 2018.

⁵² M. Wrona, *Imigracja a gospodarka...*, s. 167.

tę tragedię obarczono rząd, który swoją polityką migracyjną przyczynił się do wzrostu liczby osób przybywających do Australii. W odpowiedzi na to wydarzenie Julia Gillard przedstawiła nową politykę dotyczącą *boat people* – Rozwiązanie malezyjskie (Malaysian Solution). W maju 2011 r. ogłoszono, że Australia finalizuje rozmowy z Malesją jako państwem trzecim, do którego miałyby być transportowane osoby poszukujące azylu. Ówczesny minister imigracji i obywatelstwa Chris Bowen twierdził, że rozmowy są bardzo zaawansowane. Jednak do sfinalizowania wymiany 800 *boat people* na 4 tys. imigrantów, którzy uzyskali status uchodźców w Malesji, nie doszło. Powodem była decyzja Sądu Najwyższego Australii stwierdzająca, że transport ludzi do Malesji jest niezgodny z prawem. Dodatkowo sąd nakazał przyjęcie do Australii 4 tys. uchodźców z Malesji⁵³.

Te wydarzenia spowodowały powrót rządu do poprzednich wzorców. W 2012 r. Gillard ogłosiła ponowne otwarcie obozów na wyspach Nauru i Manus⁵⁴. Zmiana wizji polityki migracyjnej była widoczna w przemówieniu Gillard z 2013 r. Wy tłumaczyła wtedy, co skłoniło ją do zastanowienia się nad dotychczasową polityką wobec *asylum seekers*. Zdecydowała się wzmocnić ochronę granic Australii ze względu na chęć zwalczania przemytu ludzi, ale także ze względu na rosnącą liczbę utonięć u brzegów Australii. Starła się podważyć słowa lidera opozycji, największego rywala w wyborach 2013 r. i późniejszego premiera Australii, Tony'ego Abbotta, który już wtedy głosił chęć zawracania łodzi do państw, z których wyruszyły⁵⁵. Uważała, że takie działanie nie rozwiąże problemu, może go tylko spotęgować. Łodzie, których używają *boat people*, są bardzo niskiej jakości, często bywają przeładowane, co grozi ich zatonięciem⁵⁶. Gillard nie zgłaszała postulatu całkowitego zamknięcia granic dla imigrantów. W przemówieniu wyraziła nadzieję, że Australijczycy będą otwarci na migrantów⁵⁷. Stwierdziła również, że ponowne otwarcie obozów dla uchodźców na Nauru i Manus nie powinno być uznane za odnowienie Rozwiązania pacyficznego⁵⁸. W stosunku do okresu rządów Johna Howarda liczba osób przybywających nielegalnie do Australii na łodziach dramatycznie wzrosła. To spowodowało też zwiększenie liczby utonięć⁵⁹. O zmianie sposobu postrzegania nielegalnych imigrantów przez ALP świadczy wypowiedź Gillard z 2013 r.⁶⁰ Premier tłumaczyła, że jej stanowisko wynika z chęci walki z przemytnikami

⁵³ Tamże, s. 168.

⁵⁴ Tamże, s. 166–168.

⁵⁵ *Full transcript: Gillard's asylum policy speech*, SBS News, 23 VIII 2013, [online] <https://www.sbs.com.au/news/full-transcript-gillard-s-asylum-policy-speech>, 30 III 2018.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ P. Reith, *Gillard can run, but she can't hide from Nauru backflip*, ABC News, 26 XII 2011, [online] <http://www.abc.net.au/news/2011-12-27/reith---gillard27s-half-arsed-nauru-back-flip/3748020>, 28 III 2018.

⁶⁰ Gillard mówiła wtedy: *Mam informację dla osób poszukujących azylu – nie ryzykujcie, nie oddawajcie swoich pieniędzy przemytnikom, ponieważ nie będziecie żyć w lepszych warunkach*. Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

zarabiającymi na migrantach⁶¹. Uważała też, że polityka *zawracania łodzi* (*turning back the boats*) jest niebezpieczna i nie gwarantuje rozwiązania problemu⁶².

Jak już wspomniano, w czerwcu 2013 r. na krótko na stanowisko premiera powrócił Kevin Rudd, którego zadaniem było poprowadzenie ALP do zwycięstwa we wrześniowych wyborach. W tym okresie przedstawił odmienną od tej głoszonej jeszcze trzy lata wcześniej wersję polityki imigracyjnej. Premier mówił, że osoby, które przybędą do Australii nielegalnie, *nigdy nie otrzymają zgody na osiedlenie się*⁶³. Jego stanowisko było więc zbieżne ze stanowiskiem Gillard i podobne do krytykowanego niegdyś Rozwiązania pacyficznego. W wyborach 2013 r. ALP poniosła porażkę, a do władzy powróciła koalicja LPA-NPA z Tonym Abbottem na czele.

3. RZĄDY LIBERALNEJ PARTII AUSTRALII I NARODOWEJ PARTII AUSTRALII (2013–2018). OPERACJA SUWERENNE GRANICE

3.1. Rząd Tony'ego Abbotta w latach 2013–2015

Polityka imigracyjna Tony'ego Abbotta opierała się na opanowaniu masowej imigracji do Australii. Jej wizję przedstawił już w 2010 r. Mówił wtedy o zawracaniu łodzi nielegalnych imigrantów do państw ich pochodzenia i zmniejszeniu utonięć w australijskich wodach⁶⁴. Zwycięstwo w wyborach 2013 r. zapewnił sobie, głosząc „twardą politykę” (*hard-line policy*) względem osób poszukujących azylu⁶⁵. W 2013 r. do Australii przybyło 300 łodzi z nielegalnymi imigrantami. Po roku urzędowania Abbotta na stanowisku premiera do Australii dotarła tylko jedna łódź⁶⁶.

Wypowiedzi premiera z 2015 r. wywołały wiele negatywnych komentarzy. Szczególnie szeroko komentowano jego wyrażone w Londynie stanowisko dotyczące europejskiego kryzysu migracyjnego. Abbott stwierdził, że Europa powinna wziąć

⁶¹ Australian Associated Press/BBC HARDtalk, *Julia Gillard defends Australian immigration and asylum policy during her leadership – video*, „The Guardian”, 18 VI 2015, [online] <https://www.theguardian.com/world/video/2015/jun/18/julia-gillard-immigration-policy-video>, 21 III 2018. Gillard mówiła także: *To jest nasz kraj, nasza ziemia i nasz styl życia, z których pozwalamy wam korzystać. Więc jak już skończycie się skarżyć, marudzić i kwestionować naszą flagę, nasze zobowiązania i chrześcijańskie przekonania zachęcam was do skorzystania z jednego z naszych wolności – prawa do wyjechania. [...] Jeśli nie jesteście tutaj szczęśliwi, wyjedźcie. Nie zmuszaliśmy was do przybycia. Prosiłście o to. Więc zaakceptujcie kraj, który zaakceptował was*. B. M. Christensen, *Hoax – Julia Gillard Tells Muslims to Adapt or Leave*, Hoax-Slayer, 11 I 2013, [online] <https://www.hoax-slayer.net/hoax-julia-gillard-tells-muslims-adapt-leave/>, 28 III 2018.

⁶² *Full transcript: Gillard's asylum policy...*

⁶³ *Żaden imigrant nie chce tam trafić. Recepta z Antypodów...*

⁶⁴ *Abbott unveils new asylum Policy*, ABC News (Australia), 5 VII 2010, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=Zphp94SOE2c>, 30 III 2018.

⁶⁵ J. Donnison, *Australia's asylum approach...*

⁶⁶ *Tony Abbott's migrant speech condemned by Australian Catholics*, BBC News, 29 X 2015, [online] <http://www.bbc.com/news/world-australia-34664118>, 30 III 2018.

przykład z Australii i zamknąć granice dla nielegalnych imigrantów. Krytykował zachęcanie setek tysięcy ludzi do podejmowania niebezpiecznej podróży do Europy⁶⁷, gdyż – jak podkreślił – jest to *błądny altruizm*. Odwołał się też do Johna Howarda i Rozwiązania pacyficznego, które zniwelowało problem pierwszej fali imigrantów. Drugą falę opanował sam Abbott w 2013 r. Jego zdaniem polityka ALP, czyli zakończenie Rozwiązania pacyficznego i zapraszanie imigrantów do Australii, przyczyniło się do odnowienia problemu nielegalnych migracji⁶⁸. Najważniejszym elementem polityki migracyjnej rządu Abbotta była operacja Suwerenne granice (Operation Sovereign Borders). To dzięki niej premier zrealizował wszystkie obietnice wyborcze dotyczące *boat people*⁶⁹. Taką wizję polityki migracyjnej porównywano do pomysłów Donalda Trumpa i Nigela Farage'a⁷⁰.

Operacja Suwerenne granice to prowadzona przez wojsko operacja mająca zagwarantować bezpieczeństwo granic Australii i zwalczanie przemytu ludzi⁷¹. *Boat people* mieli być zwracani w kierunku Indonezji, skąd przybywało ich najwięcej⁷². Premier Abbott przyznał, że jego działania w zakresie nielegalnej imigracji wymagały użycia siły, ale nie przejmował się słowami krytyki, gdyż uznawał, że dzięki jego staraniom Australia jako jedyne państwo na świecie opanowała kryzys migracyjny⁷³. Operacja okazała się sukcesem. Skutecznie ograniczono liczbę nielegalnych imigrantów, a także, zgodnie z oficjalnymi danymi, zażegnano problem zatonięć⁷⁴. Na oficjalnej stronie operacji Suwerenne granice można znaleźć informację o udaremnionych próbach przedostania się na terytorium Australii⁷⁵. Wyróżnia się na niej plakat przedstawiający zasmuconego imigranta, opatrzony napisem: *Będziesz zawrócony do miejsca, z którego przybyłeś*. Inne informacje wskazują na brak sensu korzystania z usług przemytników, niebezpieczeństwo podróży i skuteczność australijskiej floty, która jest gotowa na pojawienie się imigrantów i odesłanie ich jak najdalej od granic Australii⁷⁶. Na jednej z podstron znajdują

⁶⁷ *Transcript: Tony Abbott's controversial speech at the Margaret Thatcher Lecture*, „The Sydney Morning Herald”, 28 X 2015, [online] <https://www.smh.com.au/politics/federal/transcript-tony-abbotts-controversial-speech-at-the-margaret-thatcher-lecture-20151028-gkkg6p.html>, 30 III 2018.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ J. Donnison, *Australia's asylum approach...*

⁷¹ *Operation Sovereign Borders (OSB)*, Department of Home Affairs, [online] <http://osb.homeaffairs.gov.au/>, 30 III 2018.

⁷² O. Laughland, *Operation Sovereign Borders begins on Wednesday*, „The Guardian”, 16 IX 2013, <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/16/operation-sovereign-borders-begins-wednesday>, 30 III 2018.

⁷³ *Transcript: Tony Abbott's controversial speech at the...*

⁷⁴ *Operation Sovereign Borders (OSB)...*

⁷⁵ *Operation Sovereign Borders (OSB)*, Department of Home Affairs, [online] <http://osb.homeaffairs.gov.au/Outside-Australia>, 31 III 2018.

⁷⁶ Między innymi: *Każdy, kto próbuje nielegalnie przybyć do Australii, nie będzie osiedlony w Australii; Australia nigdy nie stanie się domem dla osób próbujących nielegalnie przedostać się drogą morską na jej teren; Nie marnujcie swoich pieniędzy. Nie wierzcie w kłamstwa przemytników*. Strona internetowa

się informacje dla osób przebywających już na terytorium Australii. Rząd prosi, aby nie zachęcać swoich bliskich do przybywania do Australii w nielegalny sposób, ponieważ jest to niebezpieczna podróż, która nie zakończy się powodzeniem i nie jest warta narażania życia – rząd nie przewiduje wyjątków od prowadzonej polityki⁷⁷. Na pytanie, czy Australia zmieni swoją radykalną politykę imigracyjną, premier Abbott odpowiedział w jednym z wywiadów po prostu: *Nope, nope, nope*⁷⁸. Operacja Suwerenne granice miała zatrzymać wszystkich, którzy chcieli dostać się do Australii bez wizy⁷⁹.

W 2013 r. Abbott stwierdził, że dla Australijczyków priorytetem jest opanowanie przybywających drogą morską nielegalnych imigrantów. *Państwo musi podjąć nadzwyczajne środki* – mówił. Po prawie dwóch latach rządów jego polityka odniosła sukces: *Najbardziej przejmujące jest zatrzymanie napływu osób nielegalnie przybywających na łodziach do Australii. My zatrzymaliśmy ten napływ*⁸⁰. Prowadzenie „twardej polityki” i realizacja Operacji Suwerenne granice przyniosły oczekiwane rezultaty. Tony Abbott jest uważany za osobę, która zatrzymała kolejną falę nielegalnych imigrantów, któremu to problemowi nie potrafiły zaradzić rządy ALP⁸¹.

3.2. Rząd Malcolma Turnbulla (2015–2018)

W 2015 r. stanowisko przywódcy LP objął Malcolm Turnbull. W wielu kwestiach nie zgadzał się z Tonym Abbottem, jednak założenia polityki imigracyjnej pozostały bez zmian. Premier uważał, że „twarda polityka” wobec nielegalnej imigracji to jedyna możliwość przezwyciężenia problemu⁸². W przemówieniu wygłoszonym podczas 71. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ premier przypominał, że społeczeństwo australijskie składa się przede wszystkim z imigrantów, którzy na przestrzeni 200 lat przybywali do Australii⁸³. Otwartość na gości uznał za jedną z cech Australijczyków. W społeczeństwie ukształtowała się polityka wielokulturowości. Corocznie Australia przyjmowała do 190 tys. migrantów chcących osiedlić się na jej terytorium⁸⁴. Turnbull konsekwentnie realizował założenia swojego poprzednika. Był świadom surowości polityki granicz-

Department of Home Affairs, [online] <http://osb.homeaffairs.gov.au/en/Outside-Australia>, 31 III 2018.

⁷⁷ *Operation Sovereign Borders (OSB)*, Department of Home Affairs, [online] <http://osb.homeaffairs.gov.au/In-Australia>, 31 III 2018.

⁷⁸ J. Donnison, *Australia's asylum approach...*

⁷⁹ T. Oriti, *Former prime minister Julia Gillard stands by her hardline asylum seeker policies in rare interview*, ABC News, 7 XI 2015, <http://www.abc.net.au/news/2015-11-07/julia-gillard-defends-asylum-seeker-policies-in-rare-interview/6921156>, 31 III 2018.

⁸⁰ Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

⁸¹ J. Donnison, *Australia's asylum approach...*

⁸² *Speech to the United Nations General Assembly*, oficjalna strona internetowa Malcolma Turnbulla, [online] <https://www.malcolmtturnbull.com.au/media/speech-to-the-united-nations-general-assembly>, 1 IV 2018.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże.

nej, jednak rząd nie miał możliwości odwrotu. Odsyłanie łodzi przynosiło oczekiwane skutki, a tropienie przemytników ratowało życie tysięcy ludzi⁸⁵. Polityka dotycząca zjawiska nielegalnej imigracji składała się według niego z trzech filarów: zawracania łodzi, działalności na morzu i przyznawania tymczasowej wizy ochronnej. *Silna ochrona granic buduje pewność. Słaby i nie działający system prowadzi do przeciwnego skutku* – tłumaczył premier⁸⁶. Pod koniec kwietnia 2017 r. minister imigracji i ochrony granic Peter Dutton ogłosił tysiąc dni bez dotarcia do Australii łodzi przemytników i trzy lata od ostatniej odnotowanej śmierci przy jej wybrzeżach. Przez trzy lata operacji Suwerenne granice udało się przechwycić 30 przemytników i 765 osób próbujących nielegalnie dostać się do Australii. Minister podkreślił też, że żaden nielegalny imigrant nie uzyska zgody na osiedlenie się w Australii⁸⁷.

Pomimo wielu negatywnych opinii wywoływanych przez restrykcyjną politykę Australii latem 2017 r. Turnbull otrzymał nagrodę Disraeliego za najlepiej funkcjonujący, niedyskryminujący program dla migrantów, przyznaną przez brytyjski *think tank* Policy Exchange. Przyczyniła się ona do postrzegania Australii jako państwa stwarzającego wiele szans dla legalnych imigrantów⁸⁸.

4. OBOZY DLA IMIGRANTÓW PO ZAKOŃCZENIU ROZWIĄZANIA PACYFICZNEGO

Pozostałością po Rozwiązaniu pacyficznym są w dalszym ciągu działające obozy przejściowe. Rząd Kevina Rudda zawierał umowy z państwami, do których mieli być wysyłani imigranci nieposiadający wizy, a rząd Tony'ego Abbotta zaczął umieszczać w nich imigrantów na czas nieokreślony. Mimo operacji Suwerenne granice, zakładającej zmniejszenie liczby łodzi dopływających do Australii, w obozach znajdowali się imigranci, którzy próbowali dopłynąć do Australii przed 2013 r.

Rząd Australii daje szansę na opuszczenie obozów przejściowych. Stara się nakłonić przebywające w nich osoby do dobrowolnego powrotu do ich ojczyzny. Wiele osób nie chce jednak wracać. Mimo złych warunków panujących w obozach pozostają w nich, oczekując na przyznanie im prawa do wjazdu do Australii. W 2016 r. rząd Turnbulla wprowadził zakaz osiedlania się w Australii nielegalnych imigrantów przy-

⁸⁵ J. S. Carter, *'They will never come to Australia': Turnbull maintains tough stance on asylum seekers*, ABC News, 23 IX 2015, [online] <http://www.abc.net.au/radionational/programs/drive/prime-minister-malcolm-turnbull-tough-stance-on-asylum-seekers/6799610>, 1 IV 2018.

⁸⁶ *Malcolm Turnbull, Liberal Party. Delivered at Sydney, June 26th, 2016*, Election Speeches, 26 VI 2016, [online] <https://electionspeeches.moadoph.gov.au/speeches/2016-malcolm-turnbull>, 1 IV 2018.

⁸⁷ *1000 days of strong and secure borders*, Ministerstwo Imigracji i Ochrony Granic, 23 IV 2017, [online] <http://minister.homeaffairs.gov.au/peterdutton/Pages/1000-days-strong-secure-borders.aspx>, 2 IV 2018.

⁸⁸ Australian Associated Press, *Malcolm Turnbull to be awarded UK prize for immigration program*, „The Guardian”, 6 VII 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jul/07/malcolm-turnbull-to-be-awarded-prize-for-immigration-program>, 1 IV 2018.

byłych w 2013 r., przebywających na Nauru i Manus. Prawo akceptacji przybywającego do Australii imigranta posiada minister imigracji i ochrony granic⁸⁹. W 2016 r. Chitralekha Massey, przedstawicielka regionalna Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka, stwierdziła, że działanie obozów na Nauru i Manus stanowi *naruszenie* i jest *niekonieczne*⁹⁰. Natomiast zdaniem premiera Turnbulla australijski system ochrony granic jest *najlepszy na świecie*⁹¹.

Pozostający w obozach mają zapewnione minimum potrzebne do przeżycia. Przebywają w namiotach, często bez dostępu do elektryczności. Samo istnienie obozów i warunki w nich panujące wywołują sprzeciw społeczności międzynarodowej i organizacji zajmujących się prawami człowieka⁹². Z relacji wolontariuszki pracującej na Nauru wynikało, że przebywający tam ludzie nie posiadali ubrań i pożywienia, a nawet – mimo panujących tam wysokich temperatur – wody. Oprócz tego szerzyły się choroby (np. malaria) i infekcje⁹³. Bezczytność, brak wiary i perspektyw prowadziły do problemów psychicznych i licznych prób samobójczych. Imigranci używali numerów przypisanych im w momencie wejścia do obozu. Zamiast imionami dzieci posługiwały się numerami z łodzi (*boat ID*), ponieważ w czasie pobytu w obozach ich jedynym dokumentem tożsamości był ten wydany w obozie⁹⁴.

Metody te mają zagwarantować brak integracji imigrantów z otoczeniem. Zgodnie z prawem w obozach nielegalni imigranci mieli oczekiwać na rozpatrzenie wniosków azylowych nie dłużej niż sześć miesięcy. Jednak, najprawdopodobniej w celu zniechęcenia do osiedlenia się w Australii, w obozach znajdowały się osoby oczekujące na rozpatrzenie wniosku przez kilka lat⁹⁵. Pomagający im wolontariusze mówili: *Zdałem sobie sprawę, że dotarłem do miejsca, w którym nigdy nie powinienem się znaleźć*⁹⁶. Złe traktowanie, a nawet poniżanie nielegalnych imigrantów, było sposobem na przekonanie ich oraz ich bliskich, aby nie przybywali do Australii⁹⁷. Jak stwierdził jeden z australijskich dziennikarzy, udało się zatrzymać napływ nielegalnych imigrantów oraz, z pomocą wojska, działalność przemytników, jednak odbyło się to kosztem istnień ludzkich⁹⁸.

⁸⁹ D. Conifer, *Manus Island, Nauru refugees to be banned from entering Australia, Malcolm Turnbull says*, ABC News, 30 X 2016, [online] <http://www.abc.net.au/news/2016-10-30/manus-nauru-refugees-asylum-seekers-to-be-banned-turnbull-says/7978228>, 1 IV 2018.

⁹⁰ P. Karp, *Turnbull claims Australian border policies 'best in the world' despite widespread criticism*, „The Guardian”, 17 IX 2016, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2016/sep/18/malcolm-turnbull-australias-border-protection-policy-the-best-in-the-world>, 1 IV 2018.

⁹¹ Tamże.

⁹² *Żaden imigrant nie chce tam trafić. Recepta z Antypodów...*

⁹³ Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże; O. Laughland, *'It's freedom': Rohingya refugee reaches Florida after horror of Australian detention*, „The Guardian”, 23 II 2018, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/feb/23/rohingya-refugee-us-australia>, 2 IV 2018.

⁹⁶ Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

⁹⁷ O. Laughland, *'It's freedom': Rohingya refugee reaches Florida...*

⁹⁸ Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

Ze względu na panujące w obozach warunki na wyspach doszło do kilku incydentów. W 2013 r. na Nauru miały miejsce zamieszki. Starcia ze strażnikami i uzbrojonymi w maczety mieszkańcami wyspy zakończyły się pożarem obozu⁹⁹. Natomiast w 2014 r. na Manus niezadowoleni z istnienia obozu mieszkańcy zaatakowali przebywających w nim imigrantów. W obawie o życie imigranci uciekli z ośrodka¹⁰⁰. Tak wygląda wersja zdarzeń instytucji broniącej praw uchodźców. Inną przedstawił ówczesny minister imigracji i ochrony granic Scott Morrison (od sierpnia 2018 r. premier Australii). Zgodnie z oficjalnym oświadczeniem imigranci mieli sforsować ogrodzenie ośrodka, zetrzeć się z papuańską policją i uciec¹⁰¹.

Kurdyjski poeta i dziennikarz Behrouz Boochani przebywał w obozie na Manus przez cztery lata. Dzięki temu powstał film ukazujący obozowe życie. Boochani został aresztowany i oskarżony o *donoszenie przeciwko władzom Manus*. Kręcił filmy telefonem komórkowym mimo obowiązującego tam zakazu filmowania i robienia zdjęć¹⁰². Jego film obrazuje sposób traktowania ludzi w obozach (np. na Manus nie można było się uczyć czy pracować – można było tylko czekać). Sytuację imigrantów w obozach przedstawia także film, do którego powstania przyczynił się Behrouz Boochani – *Chauka, Please Tell Us the Time*¹⁰³. Obóz na wyspie Manus został zamknięty 31 października 2017 r. Sąd Najwyższy Papui-Nowej Gwinei stwierdził, że jego działanie jest niezgodne z konstytucją państwa. Przebywający na wyspie imigranci mieli zostać przesiedleni w inne miejsca na wyspie, przetransportowani m.in. na wyspę Nauru lub zwróceni do miejsca pochodzenia¹⁰⁴. Jednak ze względu na to, że inne ośrodki przejściowe gwarantują jeszcze mniej bezpieczeństwa i panują w nich jeszcze gorsze warunki, przebywający na Manus imigranci odmówili opuszczenia obozu¹⁰⁵, co w konsekwencji spowodowało przymusowe eksmisje¹⁰⁶. Imigrantów rozlokowano w trzech obozach

⁹⁹ Associated Press in Canberra, *Nauru riot: 125 asylum seekers arrested*, 21 VII 2013, „The Guardian”, [online] <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/21/nauru-riot-asylum-seekers-arrested>, 2 IV 2018.

¹⁰⁰ HO/PAP, *Zamieszki w australijskim obozie dla uchodźców. Jedna osoba nie żyje*, „Newsweek”, 18 II 2014, [online] <http://www.newsweek.pl/swiat/zamieszki-australia-imigranci-newsweek-pl,artykuly,280945,1.html>, 2 IV 2018.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

¹⁰³ *Chauka, Please Tell Us the Time – Trailer – SFF 17*, kanał Sydney Film Festival, 9 V 2017, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=EwaVMPYEzrA>, 2 IV 2018. Zob. P. Bukalska, *Gdy śpiew ptaka odmierza godziny*, „Tygodnik Powszechny”, nr 6 z 4 II 2018, s. 46–48.

¹⁰⁴ Polska Agencja Prasowa, *Iranczyk powiesił się w ośrodku dla migrantów na Pacyfiku. UNHCR apeluje do władz Australii*, Polsat News, 8 VIII 2017, [online] <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-08-08/iranczyk-powiesil-sie-w-osrodku-dla-migrantow-na-pacyfiku-unhcr-apeluje-do-wladz-australii/>, 2 IV 2018.

¹⁰⁵ L. Fox, *Manus Island detention centre to permanently close today, 600 men refusing to leave*, ABC News, 31 X 2017, [online] <http://www.abc.net.au/news/2017-10-31/manus-island-detention-centre-to-close-at-5pm-today/9102768>, 2 IV 2018.

¹⁰⁶ *Wyspa Manus: Australia skazuje uchodźców na życie w niepewności i niebezpieczeństwie*, Amnesty International, 1 II 2018, [online] <https://amnesty.org.pl/wyspa-manus-australia-skazuje-uchodzcow-na-zycie-w-niepewnosci-i-niebezpieczenstwie/>, 2 IV 2018.

znajdujących się w mieście Lorengau, znanym z niechęci do nielegalnych imigrantów. Trzy tygodnie po zamknięciu obozu na Manus – co oznacza prawie miesiąc życia bez prądu, żywności i wody – nadal przebywały w nim setki osób. Specjalne jednostki siłą starały się zmusić imigrantów do opuszczenia obozu¹⁰⁷. Wielu mężczyzn nie chciało przenosić się do innego *więziennego obozu* (*prison camp* to określenie użyte przez Boochaniego)¹⁰⁸. Osoby przebywające w obozach tranzytowych w Lorengau obawiały się o swoje bezpieczeństwo w związku z aktami przemocy lokalnych mieszkańców wobec *asylum seekers*. Nowe ośrodki nie zapewniały bowiem nawet podstawowej ochrony, choćby w postaci ogrodzeń¹⁰⁹.

Społeczność międzynarodowa stara się wpłynąć na rząd w Canberze, aby podjął działania naprawcze dotyczące obozów detencyjnych. Jednym z takich działań jest podpisanie z USA umowy, z której skorzystało 54 *asylum seekers* z wyspy Manus¹¹⁰, dającej możliwość osiedlenia się w USA australijskich imigrantów. Prezydent Donald Trump, pomimo zanegowania wynegocjowanej przez administrację Baracka Obamy umowy, zgodził się przyjąć 200 imigrantów (zamiast 1,2 tys.)¹¹¹. Warunki gwarantowane przez USA są nieporównywalnie lepsze niż te panujące w australijskich obozach. Imigranci mają dostęp do wielu udogodnień, mogą podejmować pracę i uczęszczać do szkół¹¹². W momencie ustalania umowy między Australią a USA premier Australii, tłumacząc prezydentowi Trumpowi zasady polityki migracyjnej prowadzonej przez Canberę, powiedział: *Jeśli dołyniesz do Australii dzisiaj, nawet jeśli myślimy, że jesteś najlepszą osobą na świecie, że jesteś geniuszem z Nagrodą Nobla, nie wypuścimy cię*¹¹³. Zgodnie z doniesieniami medialnymi Trump miał odpowiedzieć na to: *Jesteś gorszy niż ja*¹¹⁴.

Zamknięcie obozu na wyspie Manus nie oznacza poprawy sytuacji imigrantów. Rząd australijski zdecydował o utworzeniu kolejnego ośrodka przejściowego. Doszło do porozumienia z rządem Kambodży, który przyjął ofertę Australii. Umowa kambodżańska (the Cambodia Deal) pokazuje, że Australia jest w stanie wydać dużo pieniędzy, aby pozbyć się problemu migrantów (rząd zapłacił już 40 mln AUD za otwarcie

¹⁰⁷ H. Davidson, B. Doherty, *Manus Island: PNG police move into detention centre and tell refugees to leave*, „The Guardian”, 23 XI 2017, [online] https://www.theguardian.com/world/2017/nov/23/manus-island-png-police-move-into-detention-centre-and-tell-refugees-to-leave?CMP=share_btn_tw, 3 IV 2018.

¹⁰⁸ B. Doherty, *Second group of Manus Island refugees depart for US under resettlement deal*, „The Guardian”, 23 XI 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/nov/23/refugee-and-journalist-behrouz-boochani-arrested-in-manus-as-squad-steps-in>, 3 IV 2018.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ B. Doherty, *Second group of Manus Island refugees depart for US under resettlement deal*, „The Guardian”, 23 I 2018, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/jan/23/second-group-of-manus-island-refugees-depart-for-us-under-resettlement-deal>, 3 IV 2018.

¹¹¹ O. Laughland, *It's freedom: Rohingya refugee reaches Florida...*

¹¹² Tamże.

¹¹³ P. Bukalska, *Gdy śpiew ptaka odmierza...*

¹¹⁴ Tamże.

obożu¹¹⁵). Jak stwierdził minister Dutton, rząd jest przygotowany na opłacanie obozów przejściowych przez dekady. Wyraził jednak nadzieję, że nie będzie to potrzebne – problem *asylum seekers* zniknie w momencie, kiedy potencjalni migranci wystraszą się australijskiej polityki migracyjnej do tego stopnia, że przestaną przybywać¹¹⁶. Wyrazem niezgody na taką politykę było złożenie pozwu grupowego przeciwko rządowi w Australii. Sprawa została wygrana przez stronę imigrantów. Australia miała wypłacić 70 mln AUD imigrantom, jednak nie wpłynęło to na zmianę jej stanowiska – obozy tranzytowe w Lorengau powstały i działają¹¹⁷. Premier Turnbull uważał zresztą, że Australia nie jest odpowiedzialna za 2 tys. przebywających w obozach imigrantów, ani za to, jakie panują w nich warunki, bowiem obozy należą do suwerennych państw, jakimi są Papua-Nowa Gwinea i Nauru. Z tego wynikało więc, że w gruncie rzeczy to nie Australia przetrzymuje *asylum seekers*¹¹⁸.

W sierpniu 2018 r. doszło do zmiany rządu. Malcolma Turnbulla na stanowisku premiera zastąpił Scott Morrison, dotychczasowy minister skarbu¹¹⁹.

PODSUMOWANIE

W latach 2001–2018 r. prowadzono w Australii dwa rodzaje polityki imigracyjnej: mniej i bardziej restrykcyjną. Zależało to od tego, która z głównych partii sprawowała władzę: ALP czy LPA. Działania gabinetów Johna Howarda, Tony'ego Abbotta i Malcolma Turnbulla doprowadziły do ograniczenia napływu nielegalnych imigrantów do Australii. Rozwiązanie pacyficzne i operacja Suwerenne granice przyniosły oczekiwane skutki – wzbudziły strach przed niebezpieczną podróżą wśród potencjalnych nielegalnych imigrantów. Jednocześnie australijski rząd zachęcał turystów i potencjalnych pracowników do przybywania na teren Australii. Rządy Kevina Rudda i Julii Gillard oraz dramatyczna sytuacja wywołana napływem nielegalnych imigrantów doprowadziły do zmiany wizji polityki imigracyjnej Australijskiej Partii Pracy. Obecnie obie najważniejsze australijskie partie zapowiadają w swoich programach wyborczych prowadzenie restrykcyjnej polityki imigracyjnej. Sytuacja dotycząca istnienia obozów dla uchodźców w najbliższych latach nie ulegnie zmianie. Świadczą o tym podjęte działania mające zastąpić obóz na wyspie Manus przez inny (Lorengau). Zmiany nie zapo-

¹¹⁵ Film dokumentalny *Chasing Asylum...*

¹¹⁶ P. Karp, *Turnbull claims Australian border policies...*

¹¹⁷ B. Doherty, C. Wahlquist, *Government to pay \$70 m damages to 1,905 Manus detainees in class action*, „The Guardian”, 14 VI 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jun/14/government-to-pay-damages-to-manus-island-detainees-in-class-action>, 16 V 2018.

¹¹⁸ L. Taylor, *Turnbull suggests Australia is not responsible for asylum seekers held offshore*, „The Guardian”, 27 VI 2016, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2016/jun/28/turnbull-suggests-australia-is-not-responsible-for-asylum-seekers-held-offshore>, 1 IV 2018.

¹¹⁹ M. Kruczkowska, *Scott Morrison nowym premierem Australii. To autor twardej linii w polityce imigracyjnej*, 24 VIII 2018, [online] <http://wyborcza.pl/7,75399,23821408,scott-morrison-nowym-premierem-australii-to-autor-twardej.html>, 20 V 2019.

wiada także objęcie stanowiska premiera przez Scotta Morrisona, uznawanego za jednego z twórców restrykcyjnej polityki imigracyjnej.

BIBLIOGRAFIA

Literatura źródłowa:

- 1000 days of strong and secure borders*, Ministerstwo Imigracji i Ochrony Granic, 23 IV 2017, [online] <http://minister.homeaffairs.gov.au/peterdutton/Pages/1000-days-strong-secure-borders.aspx>.
- 10 years since apology for 'stolen' Aboriginal children*, kanał Al Jazeera English, 13 II 2018, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=sbu6mcWAYck>.
- Abbott unveils new asylum Policy*, ABC News (Australia), 5 VII 2010, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=Zphp94SOE2c>.
- Full transcript: Gillard's asylum policy speech*, SBS News, 23 VIII 2013, [online] <https://www.sbs.com.au/news/full-transcript-gillard-s-asylum-policy-speech>.
- John Howard's 2001 Election Policy Speech*, kanał Malcolma Farnswortha, 22 II 2013, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=FxlunUpz-Nc&t=876s>.
- Karlsen E., Phillips J., Koeth E., *Seeking asylum: Australia's humanitarian program*, strona internetowa parlamentu australijskiego, [online] <http://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/bn/sp/seekingasylum.pdf>.
- Malcolm Turnbull, Liberal Party. Delivered at Sydney, June 26th, 2016*, Election Speeches, 26 VI 2016, [online] <https://electionspeeches.moadoph.gov.au/speeches/2016-malcolmturnbull>.
- Phillips J., *The 'Pacific Solution' revisited: a statistical guide to the asylum seeker caseloads on Nauru and Manus Island*, strona internetowa parlamentu australijskiego, [online] https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/bn/2012-2013/pacificsolution.
- Speech to the United Nations General Assembly*, oficjalna strona internetowa Malcolma Turnbulla, [online] <https://www.malcolmturnbull.com.au/media/speech-to-the-united-nations-general-assembly>.
- Strona internetowa Department of Home Affairs, [online] <http://osb.homeaffairs.gov.au/en/Outside-Australia>.
- Transcript: Tony Abbott's controversial speech at the Margaret Thatcher Lecture*, „The Sydney Morning Herald”, 28 X 2015, [online] <https://www.smh.com.au/politics/federal/transcript-tony-abbotts-controversial-speech-at-the-margaret-thatcher-lecture-20151028-gkg6p.html>.

Literatura pomocnicza:

– monografie i opracowania:

- Adrift in the Pacific: the Implications of Australia's Pacific Refugee Solution*, Oxfam, II 2002, [online] <https://web.archive.org/web/20041014060834/http://www.oxfam.org.au/campaigns/refugees/pacificsolution/>.

Filus A., *Analiza restrykcyjnej polityki migracyjnej Australii na przykładzie sytuacji nielegalnych imigrantów*, praca licencjacka, Kraków 2018.

Krakowiak M., *Droga do wielokulturowości – polityka migracyjna Australii*, „Biuletyn Migracyjny”, [online] <http://biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/33-s-luty-2012/droga-do-wielokulturowosci-polityka-migracyjna-australii>.

Lencznarowicz J., *Australia*, Warszawa 2005.

Wrona M., *Imigracja a gospodarka. Doświadczenia Australii*, Warszawa 2016.

– artykuły prasowe:

Associated Press in Canberra, *Nauru riot: 125 asylum seekers arrested*, 21 VII 2013, „The Guardian”, [online] <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/21/nauru-riot-asylum-seekers-arrested>.

Australian Associated Press, *Malcolm Turnbull to be awarded UK prize for immigration program*, „The Guardian”, 6 VII 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jul/07/malcolm-turnbull-to-be-awarded-prize-for-immigration-program>.

Australian Associated Press/BBC HARDtalk, *Julia Gillard defends Australian immigration and asylum policy during her leadership – video*, „The Guardian”, 18 VI 2015, [online] <https://www.theguardian.com/world/video/2015/jun/18/julia-gillard-immigration-policy-video>.

Broom F., *Has the 'Pacific Solution' solved anything in Australia?*, Al-Jazeera, 3 IV 2014, [online] <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/pacific-solution-solved-austral-201433113844238975.html>.

Bukalska P., *Gdy śpiew ptaka odmierza godziny*, „Tygodnik Powszechny”, nr 6 z 4 II 2018.

Carter J. S., *'They will never come to Australia': Turnbull maintains tough stance on asylum seekers*, ABC News, 23 IX 2015, [online] <http://www.abc.net.au/radionational/programs/drive/prime-minister-malcolm-turnbull-tough-stance-on-asylum-seekers/6799610>.

Christensen B. M., *Hoax – Julia Gillard tells Muslims to adapt or leave*, Hoax-Slayer, 11 I 2013, [online] <https://www.hoax-slayer.net/hoax-julia-gillard-tells-muslims-adapt-leave/>.

Conifer D., *Manus Island, Nauru refugees to be banned from entering Australia, Malcolm Turnbull says*, ABC News, 30 X 2016, [online] <http://www.abc.net.au/news/2016-10-30/manus-nauru-refugees-asylum-seekers-to-be-banned-turnbull-says/7978228>.

Davidson H., Doherty B., *Manus Island: PNG police move into detention centre and tell refugees to leave*, „The Guardian”, 23 XI 2017, [online] https://www.theguardian.com/world/2017/nov/23/manus-island-png-police-move-into-detention-centre-and-tell-refugees-to-leave?CMP=share_btn_tw.

Doherty B., *Second group of Manus Island refugees depart for US under resettlement deal*, „The Guardian”, 23 XI 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/nov/23/refugee-and-journalist-behrouz-boochani-arrested-in-manus-as-squad-steps-in>.

Doherty B., *Second group of Manus Island refugees depart for US under resettlement deal*, „The Guardian”, 23 I 2018, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/jan/23/second-group-of-manus-island-refugees-depart-for-us-under-resettlement-deal>.

Doherty B., Wahlquist C., *Government to pay \$70 m damages to 1,905 Manus detainees in class action*, „The Guardian”, 14 VI 2017, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2017/jun/14/government-to-pay-damages-to-manus-island-detainees-in-class-action>.

- Donnison J., *Australia's asylum approach: Tough, proud and popular*, BBC News, 18 VI 2015, [online] <http://www.bbc.com/news/world-australia-33179049>.
- Fox L., *Manus Island detention centre to permanently close today, 600 men refusing to leave*, ABC News, 31 X 2017, [online] <http://www.abc.net.au/news/2017-10-31/manus-island-detention-centre-to-close-at-5pm-today/9102768>.
- Hiscock S., *Nauru and the Pacific Solution*, „The Courier” 2002, no. 190, January–February.
- HO/PAP, *Zamieszki w australijskim obozie dla uchodźców. Jedna osoba nie żyje*, „Newsweek”, 18 II 2014, [online] <http://www.newsweek.pl/swiat/zamieszki-australia-igrancami-newsweek-pl,artykuly,280945,1.html>.
- Karp P., *Turnbull claims Australian border policies 'best in the world' despite widespread criticism*, „The Guardian”, 17 IX 2016, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2016/sep/18/malcolm-turnbull-australias-border-protection-policy-the-best-in-the-world>.
- Kruczkowska, M., *Scott Morrison nowym premierem Australii. To autor twardej linii w polityce migracyjnej*, 24 VIII 2018, [online] <http://wyborcza.pl/7,75399,23821408,scott-morrison-nowym-premierem-australii-to-autor-twardej.html>.
- Laughland O., *'It's freedom': Rohingya refugee reaches Florida after horror of Australian detention*, „The Guardian”, 23 II 2018, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2018/feb/23/rohingya-refugee-us-australia>.
- Laughland O., *Operation Sovereign Borders begins on Wednesday*, „The Guardian”, 16 IX 2013, [online] <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/16/operation-sovereign-borders-begins-wednesday>.
- Oriti T., *Former prime minister Julia Gillard stands by her hardline asylum seeker policies in rare interview*, ABC News, 7 XI 2015, [online] <http://www.abc.net.au/news/2015-11-07/julia-gillard-defends-asylum-seeker-policies-in-rare-interview/6921156>.
- Polska Agencja Prasowa, *Iranczyk powiesił się w ośrodku dla migrantów na Pacyfiku. UNHCR apeluje do władz Australii*, Polsat News, 8 VIII 2017, [online] <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2017-08-08/iranczyk-powiesil-sie-w-osrodku-dla-migrantow-na-pacyfiku-unhcr-apeluje-do-wladz-australii/>.
- Reith P., *Gillard can run, but she can't hide from Nauru backflip*, ABC News, 26 XII 2011, [online] <http://www.abc.net.au/news/2011-12-27/reith---gillard27s-half-arsed-nauru-backflip/3748020>.
- Taylor L., *Turnbull suggests Australia is not responsible for asylum seekers held offshore*, „The Guardian”, 27 VI 2016, [online] <https://www.theguardian.com/australia-news/2016/jun/28/turnbull-suggests-australia-is-not-responsible-for-asylum-seekers-held-offshore>.
- Tony Abbott's migrant speech condemned by Australian Catholics*, BBC News, 29 X 2015, [online] <http://www.bbc.com/news/world-australia-34664118>.
- Wyspa Manus: Australia skazuje uchodźców na życie w niepewności i niebezpieczeństwie*, Amnesty International, 1 II 2018, [online] <https://amnesty.org.pl/wyspa-manus-australia-skazuje-uchodzcow-na-zycie-w-niepewnosci-i-niebezpieczenstwie/>.
- Żaden imigrant nie chce tam trafić. Recepta z Antypodów na problem z uchodźcami*, Forsal.pl, 8 II 2016, [online] <http://forsal.pl/artykuly/921734,jak-australia-radzi-sobie-z-uchodzcam-i-czy-to-recepta-na-problemy-ue.html>.

– strony internetowe:

Strona internetowa wyliczająca odległości między państwami, <http://www.dystans.org>.

– filmy dokumentalne:

Chasing Asylum, reż. E. Orner, Australia 2016.

Chauka, Please Tell Us the Time – Trailer – SFF 17, kanał Sydney Film Festival, 9 V 2017, [online] <https://www.youtube.com/watch?v=EwaVMPYEzrA>.

Adam FILUS, student I roku studiów II stopnia na kierunku stosunki międzynarodowe (specjalność: studia nad rozwojem) w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

POLIARCHIA

Studencko-doktoranckie czasopismo naukowe

Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

W numerze 1(10)/2018 publikują następujący autorzy:

Jakub Stefanowski

Agnieszka Wiecha

Adam Filus

ISSN 2300-4584